

TARTALOM

Szépíráás

Bodnár Gyula: <i>Falusi temetőben halottak napján</i> (vers)	3
Z. Németh István: <i>Egyenletek, sodródás, gyűrött jég, maraton, oldószer, azok vagyunk-e</i> (versek)	4
Aich Péter: <i>Etimológiai kutatások és helyesbítések</i> (szemelvények)	8
Szabados Attila: <i>Áztatóvíz, Csiga, Pikkely</i> (versek)	15
Csáky Pál: <i>A másik én</i> (novella)	18
Fiala Ilona: <i>Lányfoci</i> (novella)	25
Kopriva Nikolett: <i>A vendég, Talán az ördög, Sárga levelek, Halál-impressziók</i> (versek)	30
Bódi Péter: <i>Átmeneti állapot</i> (novella)	34
Pál Dániel Levente: <i>Randevű sirályokkal a halhús színű parti sziklák mellett</i> (versek)	37
Márton Ágnes: <i>Indulni kell, Múlik</i> (versek)	38
Csibrányi Zoltán: <i>Elhagytak – már megint</i> (novella)	40
Zsirai László: <i>Merénylet, Rejtelem, Így érik, Csak egyetlen perc, Befelé kuncognak, Végzetes tévedés</i> (versek)	45
Szárász Pál: <i>Üldözés</i> (novella)	48
Ravasz József: <i>Sodrásban, Kérdőjeleim, Hét fűzfánál</i> (versek)	51
Zsigmond Elemír: <i>Napkelte</i> (novella)	53

Láthatár

Forrest Hamer: <i>Lecke, Hogyan legyünk boldogok</i> (versek) (Bodnár Gyula fordításai)	57
Miriam Neiger-Fleischmann: <i>Számkivetett, Jelzéseim, Múzeumban</i> (versek) (Végh Zsoldos Péter fordításai)	60
Peter Milčák: <i>Ami van, Légcsavar, Hosszú út oda</i> (versek) (Végh Zsoldos Péter fordításai)	63

Tanulmány

Dr. Kiss László: <i>A 200 éve született Dosztojevszkij patográfiája</i> (tanulmány)	66
N. Juhász Tamás: <i>Vigyázz, hová lépsz! – Tremors – Ahová lépek, szörny terem</i> (tanulmány)	72
Könyvek között	
Gyürky Katalin: <i>„Csak piszkozata egy legendának” – Marcin Świetlicki: Tizenhárom</i> (recenzió)	77
Vasi Szabó János: <i>Harapjunk a Napba! – avagy napjaink nyugati életstílusának kíméletlen szatírja – Tanith Lee: Don't bite the Sun</i> (recenzió)	81
Juhász Kornélia: <i>Térkép a képzelet világaihoz – Keserű József: Lehetnek sárkányaid is. A fantáziavilágok építése mint kulturális gyakorlat</i> (kritika)	86

Küszöb

Tóth N. Katalin: <i>Indexlakk</i> (novella)	92
Holczer Dávid: <i>Csak hullamerev erdő, Nátha</i> (versek)	94
Kovács Balázs: <i>a legszebb emlékem róla</i> (vers)	96

A SZMÍT és a szerkesztőség

hírei	99
E számunk szerzői	100

ELŐZŐ SZÁMUNKBAN (2021/4)

Filep Tamás Gusztáv, Finta Viktória, Jelena Lengold, Oláh Péter, Z. Németh István prózái – Barasits Zsuzsanna, Csillag Balázs, Fellingner Károly, Janáky Marianna, Juhász Zsuzsanna, Pósa Zoltán, Ternyila Pál, Tóth Benedek Ernő, Varga Imre versei – N. Juhász Tamás, Tóth László tanulmánya – Jancsó Péter, Tamási Orosz János, Vasi Szabó János könyvismertetői – Kovács Jolánka fordítása

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBAN

Doncsev Toso, Fehér Enikő, Ferdinandy György, Gyürky Katalin, Leczó Bence, Morva Mátyás, Pósa Zoltán, Szabó Zoltán Attila prózái – Bíró József, Hodossy Gyula, Juhász Kornélia, Kürti László, Papp Imre, Tóth László tanulmánya – Gyürky Katalin, Jancsó Péter, Morva Mátyás, Vasi Szabó János könyvismertetői – Gyürky Katalin, Mészáros Márton, Tóth László, Végh Zsoltos Péter fordításai

A lap megvásárolható a következő helyszíneken:

Budapest: Írók Boltja, Andrassy út 45.

Dunaszerdahely: SZMÍT, Duna Palota, Galántai út 658/2F, 1. e. 5.

Komárom: Diderot könyvesbolt (Piactér 4810)

Pozsony: Artforum könyvesbolt, Kecsekapu utca (Kozia) 20.

13. évfolyam, 5. szám (október)

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Főszerkesztő: Jancsó Péter (A szerkesztő a Petőfi Irodalmi

Múzeum Oláh János-ösztöndíjasa)

Szerkesztő: Végh Zsoltos Péter

Főmunkatárs: Tóth László

Tanácsadó testület: Balázs F. Attila, Hoga György, Lackfi János

Korrektúra: Tóth Ozsvald Zsuzsanna

Tördelés és nyomdai előkészítés: Rácz Éva

Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest

Megjelent 2021 októberében 700 példányban.

Megrendelhető a kiadó címén.

Regisztrációs szám: EV 5895/20

13. ročník, 5. číslo (október)

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku

Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372

Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,

Vydavateľ: Gyula Hodossy

Šéfredaktor: Péter Jancsó

Redaktor: Péter Végh Zsoltos

Hlavný spolupracovník: László Tóth

Poradný zbor: Attila F. Balázs, György Hoga, János Lackfi

Korektúra: Zsuzsanna Tóth Ozsvald

Sadzba a predtlačová príprava: Éva Rácz

Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Tlac: TAMA Solutions Kft., Budapest

Výšlo v októbri 2021. Náklad 700 ks.

Registračné číslo: EV 5895/20

ISSN: 1338-0265

i r o d a l m - m ű v é s z e t

OPUS

M E G J E L E N I K K É T H A V O N T A

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága

Tel: +421/911 239 479

 KULT
MINOR
FOND NA PODPORU KULTURNÝH NEBOZOSTNEJICH MENŠIN

 nka
Nemzeti Kulturális Alap

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával – Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín a Nemzeti Kulturális Alap

Falusi temetőben halottak napján

Emlékszem az első sírokra,
a kerítés északi sarkából indultak
valamikor az ezredforduló táján.
Azóta két párhuzamos sorban,
meglehetősen gyors tempóban
szaporodnak, sokasodnak
a márványtáblák, gránitlapok,
a csonttá lett régi,
csonttá léssen új halottak.
(Verset lassabban írok, ha írok.)

Még néhány méter s elérik
a halottasházat,
majd a kerítés déli sarkát.
Hogy aztán onnan merre, hová
a mélyben?
S fent a díszes lapok, táblák?
Mindegy. Ha közel is lesz, messze
az utolsó állomás, és messze
mind több élő otthona, az új haza,
Anglia, Florida, Olaszország,
halottak napján a legfrissebb sírnál is
egyre kevesebben állnak a legtávolabb.

Egyenletek

Valamikor barátok voltunk.

Évekig dolgoztunk a megoldáson.

Nem emlékszünk szűrásnyomokra.

Gyorsan terjed bennünk, ami érthetetlen.

Egy tapintással feloldjuk a kézfogást.

Már nem halljuk a koccanó poharat.

A hallgatás a szavak végelgyengülése.

Torokszorító érzés, mint mellékhatás.

Önmagunk ellen fordított fegyverek vagyunk.

Éjfélkor megáll a szavazatszámoló.

Esszenciánkat a csatornába öntik.

A mű megjelenését a halálfélelem támogatta.

sodródás

mielőtt felszálltam volna a vonatra,
már otthon voltam. a kertben néha
lombhullató fává változom. nővérem
odaégeti a rántást. mestermű ez penészből
a kenyér felületén. a kalauz nem hisz
a szemének: ezerhatszáz éve utazom.

a féknyomok az ágyamig vezetnek. párnám
alatt a boncolási jegyzőkönyv. húgom
lopni készül a piskótából, de nem nézek oda.
kívülről az ablaknak feszülnek kizárt
dolgaim. mindhárom fiam jegyellenőr.
feltartott kézzel távozom az életedből.

gyűrött jég

először a könyvek menekültek el
a felbillent szobából. a szekrények
üres kirakatokként árulták a semmit.
a műanyag ablak tehetetlenül tűrte,
hogy kívülről fényesre nyalja a vihar.
konzervdobozok gurultak a villanással
felhasított sötétben, és egy láthatatlan
szájba ugráltak át a tabletták. borsónyira
zsugorodott az érzés, hogy túlélhetem.
mennyiből állt volna visszapörgetni
az óramutatót? a régi rádió akkorát
reccsent, mint amikor tobozra lépsz
a kiegészítő fűben. a függönyök hűvös
nyugalmát irigylő öngyújtóban már
egy cseppnyi gáz sincs, hiába
az izgága szikra, a teremtő kegyelme
végtelen a katasztrófa pillanatában.

maraton

azt mondod
fogainkat elveszítjük ősszel
ám tavasszal újra kinőnek
kánikulában fehérén izzanak
útbaigazítják a mássalhangzókat
homokká rágják a kősziklákat

azt mondod
hétfőn az izmok elsatnyulnak
de péntekre ismét megduzzadnak
hétvégén segítenek füvet nyírni
fürgén nyitják a macskakonzervet
éjfélkor lefutják a hosszú maratont

azt mondod
a múlt nem marad mindig a padláson
visszanőnek kihullott hajszálaink
ajkunkat felfeszítik az elfelejtett szavak
nyelvünk hegye szerelmesen megérinti őket
hajnalig borzonganak tudatunk lombsátra alatt

oldószer

ami tetszik: a szívedben forralod fel
a stresszlámpák keresztüzében
belső rímeid támpillérként
szakadó hidak alatt
szétdobált véres metrójegyek
a gyomorban illatgyertya
amitől félsz: zsebedbe fojtod
forgalmi dugó egy nyelvelágazásban
a kétség botkormányai
szanaszét dobált meghívólevelek
reggelek sáros ülepe arcodon
ami érdekel: a lampiont egekig
repítő lepkék lelkiállapota
rosszul lezárt időkapszulákban
felejtett ókori sebességmérők
ami fáj: egy régóta elhagyott
szülőcsatornában veszteglő csatahajó
kormányosaként ébreszt a szél

azok vagyunk-e

valahol majd minden újra összeáll
mint gyűlölt álca rozsdás jégbilincs
lehull a sorslepel marad a sötétbarna tincs
az öngyújtó a ceruzahegyező
a tálcán felejtett kiskanál
néhány ráncos arcú teafilter
pár levél ami tűzre vettetett
sok doboz jó ízű Select
ölelés csókok samponillat
recsegő-ropogó bőrkabát
koncert egy lehangolt zongorán
végül a kinek s miért megírt könyvek

meglátjuk mennyire élhető a nincs
hányadik létsík is a te meg én
azok vagyunk-e akinek véltük egymást
kibírható-e a végső nagy találkozás
az öröklét hotel legfelső emeletén
és istennek aki londonernek öltözött
adunk-e jattot ha nyújtja tenyerét

Etimológiai kutatások és helyesbítések (szemelvények)

Libanon

Ez a mediterrán állam nem csupán a közel-keleti Svájc idejében élt meg szebb napokat, hiszen az ókorban több akkori nagyhatalommal vetekedett. Elsőként ismerték föl azt, amit a modern kori kapitalisták, nevezetesen, hogy tőkével, sikeres üzleteléssel vér nélkül lehet hatalomra jutni. Sajnos a durva erő, a kard azt már akkor is megkérdőjelezte, amit a kedves föníciaiak meggondolatlanul nem vettek elég komolyan, s nem alapozták meg kellően harci erejüket (azt csak későbbi unokáik tették, akik punoknak nevezték magukat, de ők sem elég meggyőzően). Békés hatalomszerzési hajlamukat általában tárgyalással és megfelelő szövetségesek beszerzésével igyekeztek alátámasztani, csak hogy nem mindig a helyes lóra fogadtak. Amíg még Szicíliát igyekeztek elfoglalni, úgy-ahogy sikeresek voltak, ám téves szemmértéküket mi sem bizonyítja jobban, hogy elkezdtek Róma bajszát rángatni. Akkor az még nem tűnt nagy tévedésnek, mivel az csak utólag derült ki.

Első sikertelenségük Krisztus előtt 390-ben jött össze, amikor a gallokkal szövöttek, hogy megszerezzék azt, amit Róma kizárólag önmagának igényelt. Persze üzleti kérdés volt ennek az alapja, hiszen ahol üzletelhetek, ott katonák nélkül is uralkodhatok, vélekedtek, tehát ott én, azaz a pun, alias föníciai az úr. Közben volt még három jelentősebb kísérletük, ezeket az eseményeket pun háborúk néven ismerjük, amelyek következtében a szerencsétlen punok voltaképpen eltűntek a történelem térképéről. Ilyen a történelem igazságszolgáltatása az agresszorokkal szemben.

A sorsdöntő fordulat tehát, amelyből nem okultak, Kr.e. 390-ben történt. A gallokkal nemcsak azért tettették a barátságot, mert azok katonailag erősebbnek bizonyultak, tehát szövetségesnek hasznosnak tűnhettek, hanem azért is, mert felsőbbrendűbbnek tartották magukat, amiért azok a barbár gallok, akiket keltáknak is neveztek, még írni sem tudtak, miközben ők, a punok, vagyis föníciaiak, művelt üzletemberi létükre már a betűírást alkalmazták a föníciai világnyelv

rögzítésére. Ami, lássuk be, valós fölényt jelentett. Éppen csak nem vették észre, hogy a hadi sikerhez (akkor!) nem annyira a műveltség szükségeltetik, hanem sokkal inkább nyers erő kívántatik.

Ezzel aztán elindultak Róma ellen, a várost sikeresen elfoglalták és kifosztották, a maradékot pedig fölgújtották, miközben a rómaiak már csak a Capitoliumban találtak menedéket. A fosztogatástól a katonailag kevésbé képzett punok, alias föníciaiak vérszemet kaptak, hiszen üzletelés nélkül ingyen jutottak mindenféle áruhoz, dorbézoltak hát alaposan, ettek-ittak a kelleténél is többet, s bizony megrészegültek. Ettek s ittak volna többet is, ha még lett volna mit. Ekkor terjedt el a hír, hogy a rómaiaknak viszont van mit enniük, aligha lehet kiéhezetni őket, ugyanis egy egész sereg ludat sikerült fölterelni a Capitoliumba. Ettől a hírtől még nagyobb vérszemet kaptak a punok, alias föníciaiak, s a meglepetésnek szánt éjjeli Róma elleni támadás alkalmával a rómaiak lemészárlása helyett a ludak föl kutatásával foglalkoztak. Tudjuk, mi lett ennek a vége.

Ma már azt is tudjuk, hogy ez volt az egyetlen történelmi tapasztalat, amiből az emberiség keletkezése óta okulni képes volt. A sorozatos háborúskodás során (miközben oda jöttek, mármint az eredeti Föníciába az arabok, a keresztények s mindenféle egyéb népek) csak egy szabályt tartottak be következetesen, nevezetesen azt, hogy libákat sosem tartottak, mivel azokat a hírhedt római élmény után halálos ellenségnek tartották. Ezt kánonjogilag is rögzítették, minden felekezetnek feltételül szabták, alkotmányukban pedig máig az van, hogy ludat tartani Libanonban tilos. Liba még a feketepiacon sem vásárolható meg. Libanonban egyszerűen a liba *non*, ez a jelszó már századok óta, zászlójukon a cédrus ezt jelképezi, Csontváry képét is így kell értelmezni.

Na és ezért nevezik ma Föníciát Libanon-nak.

Bazin

E település eredetét, amely a Kis-Kárpátok lejtőjén leledzik, rengeteg alaptalan, úgy is mondhatnánk, hogy legendás tévedés övezi. A lelkes lokálpatrióták ilyenkor képesek – az ókori vagy középkori családfák mintájára – eredetüket akár Ádámgig és Éváig is visszavezetni, holott tudják, nem más az, mint kegyes család. Ezzel szemben a valóság sokkal prózaiabb s kalandosabb, hiszen nem szűkölködik meglepő kanyarokban. Sőt, néha a realitás sokkal érdekesebb. Így van ez ebben az esetben is. Kevesen tudják például, hogy a Pozsonytól nem messze található Bazint igazából a normannok alapították.

A csavar abban van, hogy nem Norvégiából jöttek, miként azt többen tévesen gondolják, sőt Kijevből sem Rurik utódaiként, sem felszabadítóként, miként az

később népszokássá vált, bár erre sokan megesküdnének, hanem Normandiából, éspedig turistaként. Ne feledjük, hogy a turizmus nyugaton-keleten már régóta divatos tevékenység volt, gondoljunk csak arra, hogy az ókori görögök a tengeri üdülésre alkalmas helyeket kutatva vonultak a Balkánra, vagy az arabokra, akiknek a spanyol strandra fáj a foguk, netán Árpádékra, akik nyaralási látogatást tettek Pannóniában, s úgy megtetszett nekik a lubickolás a Balatonban, hogy ott ragadtak. Az angolok afrikai nyaralásait ne is emlegessük.

Miként ezen rokonlelkű népek általában, a normannok is csak úgy jöttek, mellékesen szinte, kiruccanásként, csak egy csöppecskét, jó kedéllyel, igaz, kissé alattomosan, mert nem szóltak előre, készüljenek az ottaniak kedves fogadtatásukra. Szóval jöttek, láttak, győztek – és maradtak. Mi tagadás, tényleg megtetszett nekik ez a hely, épp ősz volt, amikor jöttek, aranylottak a fák, főleg pedig a Kárpátok délkeleti lankáin megérő hegy leve ízlett nekik nagyon, sokkal jobban, mint a normandiai part sós vize. A pancsolás viszont hiányzott, mert azt az őshazában megszokták, körülnéztek tehát, hogyan lehetne a problémát megoldani.

Azt persze látták, hogy akadnak arrafelé nagyobbacska kádak, amelyekbe beleférnének, azok viszont másra kellettek, mivelhogy bort készítettek bennük, azt a levét, amelyiknek jobb íze van, mint a Normandia-parti sós víznek. Egy Bork nevű normann hős kipróbálta ugyan, azaz lubickolt is meg ivott is egyúttal a nagy fakádban, ám annak rossz vége lett, mert túlzásba vitte az élvezeteket. Szép temetése volt, még a kutyák is vonítottak. Ilyen tapasztalatok árán ismerték fel, hogy borkészítő kádakban nemigen lehet strandolni, mert az, ugye, mégis másra kell, meg túl kicsinek is bizonyult, hiszen még úszni sem lehet abban. Evégett azok mintájára nagyobb medencét építettek maguknak, ahol akár kedvükre úszkálhatnak, hacsak előtte nem csapolják meg a kisebb kádakat.

Ezek voltak Közép-Európában az első úszómedencék. Mivel korrallal haladó normannok voltak, sikerült addigra elég kiadósan elfranciásodni, úgyhogy még a medencének is francia nevet adtak. Így lett abból bazén. A városkát pedig, ahol letelepedtek, némi módosítással, mivel úgy írták, azóta is Bazinnak nevezik.

Bordeaux

A kalandozó magyarok sokfelé megfordultak Európában, miután Verecke táján bemerészkedtek a civilizált nyugati világba. Érdeklődő, békés turistaként jöttek, s mivel a határon nem fogadta őket senki az információközvetítő irodából, kénytelenek voltak idegenvezető nélkül mindent tüzetesen maguk megszemlél-
ni. Annak ellenére, hogy barátságosan jöttek, kíváncsiságuk miatt arrafelé azóta is eléggé utálják őket, mivelhogy állítólag szó szerint túl tüzetesen vizsgáldtak

(ezt akkoriban némileg kevésbé érthetően úgy értették, hogy tüzesen, mert anynyira kíváncsiak voltak, hogy még vegyi kísérleteket is végeztek, meggyújtottak például olyat, amit nem ismertek, mondjuk egy házat, hogy megtudják, mivé lesz, ha elég), evégett az ottaniak máig szorgalmasan kígyót, békát kiáltanak rájuk, sőt eléggé érthetetlenül valótlaniságot is a nyakukba varrnak, ami máig tartó jó szokásukká vált. Pedig tényleg derűs állapotban jöttek mindig ezek a kalandvágyó emberkéek, többnyire emléktárgyakat gyűjtöttek, ahogy az a turistákhoz illik, néha a tulajdonosukkal együtt, emiatt sem értették, miért olyan elutasítóak ezek a napnyugati népek.

Történt aztán egyszer, hogy anynyira elszomorította őket ez a kedvetlen, sőt helyenként szinte sértően elutasító fogadtatás, hogy az egyik helyen nagy bánatukban jobban fölöntöttek a garatra – ezen nevezetes eseményt őrzik nevében a Garonne, merthogy annyit nyakaltak volna akkor, mint amennyi vizet hoz az a folyó, amelynek ezek a barbár honlakók nevet sem adtak még.

Nagyon-nagyon bánatosak voltak az ártatlan kalandozók a barátságatlan fogadtatás miatt, hiszen jó szándékkal vértestvériséget kívántak kötni a helyiekkel, emiatt eret is vágtak rajtuk (innen tudjuk, hogy e hatásos gyógymódot eleink találták föl), hogy vérüket vegyék és a sajátjukkal elkeverjék, amit sajnálatos módon a háziak teljesen félreértettek, holott a testvériség megkötése mellett vérük vegyítése által csak földúsítani kívánták a vörös bort. A magyarok nagy bánatukra ezen sorsdöntő félreértés következtében nem túl sok megértést váltottak ki. Főleg akkor, amikor a bennszülöttek nyakán kidudorodó eret nyitották meg, ahonnan bővebben csordogált a vér a hordóba, aminek következtében a bor a hordóban egyre sötétebb lett a vértől. Szóvá is tették örömmel, hogy lám-lám, immár bordó ez a hordó, igyunk egészségünkre, testvérek.

A helybeliek ebből csak azt értették, hogy bordó, mivel a h-betűt az istennek, de még fenyegetésre sem tudták kiejteni, pedig fojtogatással is kísérleteztek az érvágók, hátha úgy mégis sikerül. De nem sikerült. Aztán ennyiben is maradt, csak valamilyen sajátos furfang következtében a bennszülöttek, nehogy már a kalandozásbeli leigázásukat idézze, cifrán másképp írták le a bordót, nem úgy, ahogy kiejtették, az emlékezetes borivás helyét viszont mai napig úgy hívják.

Beszterce

Ez egy olyan város, amelyről nem tudni pontosan, hol fekszik. Tulajdonképpen – ezt ma már kevesen tudják – egy vetélkedés eredménye ez, s abból a kiváló emberi tulajdonságból ered, hogy mindenki idegen tollakkal szeret ékeskedni. Kálmán bácsi sem nyilatkozott egyértelműen, nyilván ő sem tudta, merre van ez

a város, amit később gyanús körülmények között megostromoltak. Ugyanakkor a várost illetően hazafias indítatással a mai Szlovákia területére kéne gondolni, hiszen ott legalább három, különböző elő- vagy utónévvvel ellátott Beszterce van. Az efféle értelmezés azonban az eredetet illetően némi kételyeket vet föl, mivel régészeti feltárásokból egyértelműen tudjuk, az őslakosok arrafelé a kelták voltak, akik különböző nevű törzsekben éltek. Ők aztán az idők során mindenféle vándor néppel elegyedtek (értsd: családot alapítottak, szelíd módon, hát persze), sőt még kirándultak is, azaz odébb álltak meg hasonlókat cselekedtek, mígnem másokkal annyira össze nem keveredtek, hogy végül kvázi angolok lettek belőlük, úgymint gaellek, jütök vagy frízek, és így tovább.

Ez azért volt lehetséges, mivel a kelták bölcsen nem használtak írást, nehogy már később az írásos emlékek alapján bármit rájuk lehessen fogni, miként az más írástudó népeknél gyakran előfordult. Világos és bizonyított tehát, hogy a mostani (valamelyik) Beszterce helyén kelták laktak, akik, mivelhogy fölöttébb béke- és sportszeretők voltak, eléggé sajtósan szórakoztak (mások szerint rendhagyóan viselkedtek), értsd: az akkori szokásoktól eltérően nem hódítottak, hanem terjeszkedési versenyeket szerveztek, mivel pedig írni nem tudtak, ugyanakkor viszont irtó hagyományszeretők voltak, helységeiket nem nevezték el úgy, ahogy azt mások tették, hanem általában a legutóbbi sportverseny győztese szerint. A „hová mész” kérdésre azt válaszolták: oda, ahol az X-nyertes vagy az Y-győztes diadalmaskodott.

Az utolsó versenyen, amit sikerült megrendezni (ne tévesszük össze, nem afféle görög olimpia volt az, sokkal inkább amolyan nyugat-közép-európai bajnokság), tehát még azelőtt, mielőtt a nem békeszerető betolakodók rájuk törtek, egy bizonyos Rwefkliw Cecil volt a nyertes, aki (a neves szenátor Titus Lucius tett erről említést egyik levelében Gaius Atenos barátjának) többek között arról volt híres, hogy nagyon szereti a szilvát – így aztán furcsa módon (a szilva miatt?) ez a név maradt meg az emlékezetben, pedig ahogy Titus Lucius leírja, ez a fura nevű kelta tényleg kiváló sportoló lehetett.

A szájhagyomány emlékezetét később más írástudó kulturálatlanok is leírták (Titus Luciuson kívül, de ő volt az első), s mivel nem tudták, hogyan kell azt a fura nevet leírni, nemhogy kiejteni, csak azt írták le, ki volt az akkori utolsó verseny legjobbjja, az pedig, miként már említettük, ez a Rwefkliw Cecil volt, ird és olvasd: best R.C. – így, angolosan. Aki pedig olvasta, az úgy tette, hogy beszter-cé, holott már nem is tudták, az a beszter tulajdonképpen mit jelent. Persze akadtak, igaz, kevesen, akik holmi bestiára gyanakodtak, egy nagytermetű birkózóra, majd egy sárkányra is, ám az csak mese maradt. De még azt sem tudták igazán, hol is volt pontosan ez a sajátos csata, alias győzelem, pontosabban terjeszkedési vetélkedő, azaz bajnokság (ma ezt úgy nevezik, hogy míting, esetleg fölszabadítás), azért lett az úgy, hogy a mai szlovák államban, ahol annyi a lelkes sportoló, három ilyen

nevű helység is akad a történelem és Erdéllyel való eredetkutatási nézeteltérés nagyobb dicsőségére.

Baia Mare

Volt egyszer egy király, úgy hívták, hogy „tiszteljen meg, felség, szerény hajlékunkban”. Ez kétkulacsos meghívás volt, luxuspalotájukat nevezték az urak szerény laknak, kiváltképp akkor, amikor nem akartak semmit a királytól, mert a luxus kifejezést akkor még nem ismerték az urak sem, de főképpen azért, hogy hátha elveszti a felség kedvét, ha csak szerény viskó van kilátásban az elszállásolásra. Mert akkor ugyebár az egész kísérő pereputtyot is etetni-itatni kell.

A király elég gyakran indult országjárásra, az urak pedig... hát igen, itt-ott azért haszon is származott abból, amennyiben a királyt adakozásra rá lehetett venni. Akkor történt egyszer az, miként Haller János uram M. Tótfalusi Kis Miklósnak írt levelében mellékesen elmondta, midőn a Gesta Romanorum fordítását küldte, hogy hol volt, hol nem volt – ugyanis király uramék nem tudták, hol vannak, mivelhogy eltévedtek. Eredetileg a Maros völgyébe indult a királyi delegáció, de egy helyen holmi titokzatos balos szándék balra terelte őket, amit akkoriban nem tudatosítottak kellően, ennek következtében pedig egy terjedelmesebb erdős hegység lábához érkeztek, ahol ugyan folyó akadt, csak éppen nem a Maros. Bosszankodott is nagyon a felséges király, s gerjedelmében azt találta mondani, hogy „már a Marost is elterelték?” – ami bizony történelmi jelentőségű, sőt futurisztikus megjegyzésnek bizonyult, mert akkoriban még nem esett szó a szibériai folyók délre való eltérítéséről, sőt még a repülőgépek eltérítéséről sem, bizonyára azért, mivelhogy akkoriban még repülőgépek sem voltak. A király jogos fölháborodásának a tiszteletére viszont azon melegében elnevezték az ottani tájat Máramarosnak, az ott található folyót pedig, amely nem a Maros volt, hanem számtalan navigációs tévedés következtében újonnan fölfedezett folyóvizecske, egyszerű névadással számos eltévedésük emlékére Szamosként emlegették.

De ha már ott voltak, körülnéztek. A folyócskában akkor még ugyan iható volt a víz, bor hiányában az is megteszi, ámde étkezésre is szükség keletkezett, az egész díszkíséret a királlyal az élén ugyanis megéhezett. Tehát körül kellett nézni valami harapnivaló után, akad-e bármilyen vendéglátó egység. Így találtak rá egy vénasszony jellegű fehérszemélyre, aki, miután meglátta a közeledő lovasokat, a tőle telhető legnagyobb sietséggel, bár kerítés nem volt, lezárta a kert kapuját, biztos, ami biztos. A lovasokat ez persze nem tévesztette meg, odaléptettek a vénasszony jellegű fehérszemélyhez és kifaggatták, hol vannak, őt pedig hogyan hívják és mit csinál, de csak az derült ki, hogy ez a vénasszony jellegű fehérszemély a Mari

néni, többet nem lehetett kicsalogatni belőle. További válasz helyett pedig Mari néni fogta magát, és megszállottan kapirgálni kezdett a földben.

A vitéz urak csak nézegették, azt gyanították, kincset rejtett ott el, azt akarja kiásni váltságdíjnak, na de kellett a fenének ez a vénasszony jellegű fehérszemély, talán bizony boszorkány is volt, végül eléggé hasonlított rá. Sőt még úgy is viselkedett. Csak kapirgált és kapirgált, már térdig állt a lyukban, s még mindig kapirgált, láthatóan teljesen céltalanul. Mi baja lehet ennek a Marinak, tették föl a költői kérdést vitéz uramék, írta Haller János uram, holott a vitéz urak egyike sem volt költő, s azon tanakodtak, vajon megbolondult-e a vénasszony jellegű boszorkányféleség, netán más baja van? Ha műveltebbek lettek volna, bizonyára pszichés gondokra tippeltek volna, de akkoriban olyan betegség nem létezett, így azzal kellett megelégedniük, hogy megállapítsák, baja van a Marinak. Ezen nevettek egyet a királlyal együtt, bár nem túl viccesnek találták, hogy ez a nő úgy tett, mintha bányászna, holott csak kaparászott, de más téma nem lévén estig azon vihorásztak. Annyira, hogy a király adakozó kedvébe került, bár az urak szerint nem a megfelelő helyen és formában, mivelhogy nem őket ajándékozta meg. Ugyanis miután kimulatták magukat a Mari néni baján, a király úgy döntött, megőrzi az utókor számára ezen élményüket, s a helyet ott, ahol Marinak baja volt, elnevezte Baia Mare-nak. Hivatalosan máig úgy hívják.

Jeruzsálem fényei

Áztatóvíz

1.

Nagyanyám fürdőruháját Bulgáriában vették, valamikor a nyolcvanas évek elején, a repülön beletömték egy szuvenír óriáskagyló üregébe.

Ahogy a Balkán-partnál lemenő nap lilás fényt tör a lakókocsi ablakán – széles testén feszülő színek, szírommintás anyagban ül a garázs előtt.

2.

A Zsiguli fölött szalmakalap lóg – nagyanyám merőleges glóriája, kinevetem a forró betonról. Lábféje még éppen a napon, rózsaszín lavórban áztatóvíz puhítja fel kemény bőrét. Kellékei

körben: csipesz, olló, reszelő, tűző nap tisztítja a fémeket. Egyenként felveszi őket, erősen megdörzsöli sarkát, formázza körmeit. Használat után a lavórba merülnek, leöblíti, hab fröccsen,

lábát csikos törülközővel szárítja. Végül feláll, lehajol a kihűlt vízért, öblösen forgatni kezdi a lavórt, a víz pereme fölé hajol, mint sziklán átcsapó hullám, az egészet a betonra önti.

3.

Az érdes kőlapokon látom lassan kiszáradó bőr- és körömdarabkáit, mint árapály sodorta apró állatok, lerakódott sókristály – és ahogy kimozdul szék-helyéről, sétál az udvar palánkjai közt, lábán vékony bőr, testén fakult korallruha. A kút alatt kiöblíti a lavórt, mellkasára vizet locsol, foltokban élénkíti bolgár fürdőruháját. Csak a nap végén húzza le magáról, hogy óvatosan visszatömködjön a polcon ülő óriáskagyló üresen kongó belsejébe.

Csiga

Reggel fél hét. Bizonytalan
kézzel kutatok a pult alatti fiókban,
konzervnyitót keresek. Mire
észreveszem a doboz fogantyúját,
minden evőeszköz helyet cserélt.

Ahogy átemelem a mosogató
fölé, sós lé csepeg lábfejemre.
Mutatóujjal a puha haldarabkák közé
túrok, megízlelem útravalóm
szubsztanciáját.

A számban péppé olvad, ilyennek
képzelem az ónos eső ízét.
Az egészet egy szelet kenyérré
borítom, majonézt nyomok rá,
tetejére uborkát vágok.

A vonaton végig azon gondolkodom,
hogy lemostam-e a levet indulás előtt,
vagy azóta is marja a lábamat,
mint csiga testét egy tócsa után
továbbhúzott ónos esővíz.

Pikkely

Az erkély rácsos kalitkája csak kiszögellés
egy nagyobb test szorításából.
Felszíni légcserére jó, bevinni a frisset,
kihozni a falfesték állott szagát,
és újra megedzeni a tüdőt nikotinnal,
hogy benn kibírd – a félfények
kényelmetlen színeit, opálossá vált tükör,
benne kifordított bútorok oldala,

a combod alatt langyossá hűlt székhuzatot,
melegítőd szárán az egyre sűrűsödő
bolyhokat, mint egy Petri-csésze tányérjában
n-dik hatványra sokszorozódó sejtek,
hüvelykujjal piszkálsz, téped, kihúzódó
cérnaszálak tartják vissza – téged a lyukacsos
házipapucs, bakancsot az erkélye nem
veszel, magad után óvatosan behúzod az ajtót,

tompa ütközése a szigetelés laza gumijával
egybeesik a fél hármas harangozással.
Rózsaszín arccal csoszogsz át a küszöbön, vissza
a monitor elé, a friss levegőt kipumpálsz,
és a megnyitott lap elérhető előlnézetére
pupillád összeszűkül, vonásaid vibrálása
megszilárdul, homlokodon képernyőfény,
csillogó pikkelyek.

Nyár

A másik én

Életed egyik legfontosabb döntése volt, amikor elhatároztad, hogy megkeresed a szüleidet. Anyai nagyanyád, aki felnevelt, aggódva mondta: – Felnőtt vagy, fiam, tedd, amit jónak látsz. De sajnálom, hogy nem hiszel nekem, nem hiszed el, hogy a múlt bizonyos szeletei megismerhetetlenek. A suttogások, sejtések bizonyosságot nem jelenthetnek soha. Értem persze, hogy nyugtalan a lelked, s tisztelem az elszántságodat is. Ám ne feledd, az egy olyan rendszer volt, amelyben nem volt fontos az emberi élet. Volt, akiknek el sem kellett számolniuk vele. Anyád pedig keményfejű volt, a mi lányunk. Hisz látod, a nagyapád is hogy végezte, pedig mennyiszert kértem őt, ha dohog is, legalább csendben tegye. Apád pedig – hajjaj, méltó társa volt anyádnak!

Hálás voltál neki a nyíltságáért, s főleg azért, hogy felnevelt. Boldog voltál, hogy ilyen lélekben gazdag ember a nagyanyád, akire tisztelettel nézhetsz fel. Szívesen maradtál volna vele továbbra is, de nem bírtad elviselni a bizonytalanságot, ami akkor zuhant közétek, amikor a szüleidről kérdezted őt. – Fiam, hidd el, nem tudom. Nem mondtak nekünk semmit, csak elhurcolták a nagyapádat. Aki beteg volt már akkor, ott is halt meg, a börtönben.

Nem bírtad el az ilyen mondatok súlyát. Úgy érezted, hogy nagyanyád mégis csak tud valamit, amit nem akar vagy nem mer elmondani neked. Nem tudtad elfogadni, hogy titok fedje azt, ami számodra a legfontosabb: szüleid sorsát. Úgy érezted, mindenki, az egész környezeted rád akar erőszakolni valamit, amitől irtóztál: azt, hogy feleddj. Elegend volt a vállrándításokból, a suta magyarázkodásokból, bizonyosságot akartál. Ám néha, amikor a nagyanyád szép, tiszta szemébe néztél, ettől a gondolatától is megriadtál: nagyanyád meggyanúsításától. Ilyenkor feléltél benned, mi van, ha tényleg az az igazság, amit mond: nem tud semmi bizonyosat. Ám nem elégített ki ez a válasz, nem tehetél mást, elindultál megkeresni valamit, amiről azt sem tudtad, létezik-e egyáltalán.

Első utadon a város, utolsó gyerekkori emlékeid helye, hóeséssel fogadott. A hópihék képezte finom függöny mögött csinos utca futott le a főtérig, a tér horizontjából büszkén kiemelkedő városházáig. Csak távolabb, a koronázó templom meredeken ég felé törő tornya volt nála is magasabb. Gótikus külleme szinte sugározta alkotóinak elszántságát: megjelenésével is hirdetni az ég felé törő hitet.

Arra emlékeztél, hogy anyád református családból származott. Nem volt igazán világos előtted, mi ennek a lényege, hacsak anyád egyszer odavetett mondata

nem számíthat támpontnak: – Tudod, mi reformátusok, keményfejűek vagyunk. Kemény akaratúak, érted? Minket nem lehet csak úgy megtörni!

Ilyen asszony volt az anyád, nagyon sajnálod, hogy csak haloványan emlékszel rá. De ilyen volt az egész Csentessey család is, mindenki, akit ismersz közülük. Felmenőik évszázadok óta éltek ezen a tájon – ahogy büszkén mondogatták, a Felvidéken –, s ez mély öntudattal töltötte el őket. Persze voltak rokonaik Magyarország más részein is. Egy részük hagyományosan ott élt, évszázadok óta, de voltak olyanok is, akiket a második világháború után erőszakkal telepítettek oda. Ennyi volt, amit annak idején elmondtak neked, s amikor a részletekre kérdeztél, ugyanolyan titokzatosan, mint a nagyanyád most, ők is csak azt mondták: – Fíatal vagy te még ehhez. Majd, ha megnősz, mindent megtudsz. Ha majd felnőtt leszel, megbeszéljük a dolgot. – Csoda-e hát, ha úgy érezted, hogy ez a család a titoktartók közössége, titkoké, amelyek, mint szorító abroncsok, fogják egybe őket, s amelyek kapuján neked egyelőre tilos átlépned.

Az az igazság, hogy utáltad ezt a merev információs karanténba zártságot. Úgy érezted, falak emelkednek körülötted, amelyek az igazságot akarják elzárni előled. Az igazságot, amely nélkül viszont nem tudsz élni. Nem értettél persze mindent ebből, de már gyerekként is sejtetted, hogy létezik egy felszín körülötted, ahol élnek, mozognak mindannyian, de ott van a mély is, amelyről tudnak, de hallgatnak róla. Anyai nagybátyád szerint mindez gusztustalan alakoskodás csupán, de ő könnyen mondhatott ilyet a messzi Münchenből, több száz kilométerre az otthonodtól.

Jóformán nem is ismerted őt, egyszer találkoztatok csak, úgy 1968 táján, amikor pár napra beengedték őt az országba, megnézni a szeretteit. Fíatal gyerek voltál akkor, s nem értetted, miért tartják olyan nagy dolognak, hogy a család egy tagja, aki korábban illegálisan hagyta el az országot, hazajöhet pár napra. Azt sem értetted, miért tört ki anyádból a sírás, amikor este kint, a konyhában beszélt vele suttogva: a testvérével, a „kinti nagybácsival”. Láttad, hallottad, de nem fogtad föl, miért borult a nyakába és súgta a fülébe, hogy „egyre kevésbé bírom, már én is egyre kevésbé... És ha bekövetkezik az, amit suttognak az emberek, hogy ide is bejönnek az oroszok, akkor én nem is tudom, mit teszek...”

– Ilyenek vagyunk mi, Csentesseyek – dünnyögte maga elé a nagyapád is, amikor meglátta két gyerekét, a két testvért egymással beszélgetni a konyhában. – Nem bírjuk, ha nincs oxigén körülöttünk, egyszerűen nem bírjuk...

Ez még jóval a letartóztatása előtt történt, hiszen hatvannyolcban még úgy tűnt, rendbe jöhet errefelé is minden. Csentessey nagyapád hitt ebben, naiv hite arra készítette, hogy új időszámítást vezessen be magának. A remény időszámítását, mondogatta, s kiindulópontnak 1956-ot tette meg. Sokan habókosnak tartották emiatt. „Ugyan Csentessey uram – mondták neki –, álmvilágban él maga. Ez itt Kelet-Európa, itt már örökké ilyen viszonyok maradnak. Hiába

keményfejűsködik, itt már örökre a Szovjetunió marad az úr. Ha tetszik a magafajtanak, ha nem.”

Igen, valami ilyesmit mondogattak neki. Bár most, hogy jobban utánagondolsz, úgy tűnik, nem az uram kifejezést használták. Elvtárs, igen. Csentessey elvtárs, valóban ezt mondták. S olyan is volt, aki hozzátette: ezzel a névvel is kellene kezdeni valamit. A két s, meg hozzá az ipszilon, szintén egy letűnt kor emléke. Egy örökre letűnt múlté, érti az elvtárs? Okosabb lenne ezt a nevet is megváltoztatni, a kor követelményei szerint modernizálni, s nem provokálni vele a proletárokat. Meg az ideológusokat. Meg a szlovák nemzetieket. Csentes vagy Csentesi megfelelőbb lenne. De volt olyan is, aki Čenteš-t ajánlott. Ezt sem értetted, miért.

A nagyapád azonban valóban keményfejű volt. – Ezt nektek! – mondta, s ezzel követte el a hibát. Azzal, hogy nemcsak gondolta, de ki is mondta, amit gondol. – Belőlem nem csináltok se elvtársat, se szlávot! Ezt nektek!

Körbejárta ez a mondata a várost. Volt, aki még nagyobb tisztelettel nézett rá ezután, de olyan is volt, aki örültnek tartotta. – Minek kihívni magunk ellen a sorst? – gondolták néhányan. – Van bajunk úgylis elég. Államosították mindenkünket, mindenféle táborokba hurcoltak el, kitelepítettek, deportáltak: elég volt! Egy kis nyugalom kellene már. Jobb, ha befogjuk a szánkat, mert a régi mondás is azt tartja: ne szólj szám, nem fáj fejem... Túl kell élni ezt is, mindent túl kell élni... Egyszer talán csak jobb idők jönnek.

Igen, a nagyapád öntörvényű ember volt, ment mindig a saját feje után. Talán az évszázadok által a génjeibe átöröklött konokság okozta ezt, talán a remény, hogy holnap majd minden jobb lesz, szebb lesz... Az is lehet, hogy a szabadság megfoghatatlan, talán az ázsiai őshazából behozott, lelket feszítő ereje munkálkodott benne. Akárhogy volt is, nem hajolt meg senki előtt. – Baj lesz még ebből – mondták pedig neki már akkor is sokan. – Ez a konokság, ez nem a mi korunk hozzáállása, ez nem egy modern viselkedésforma! Ám, ha megkérdezte a sok okoskodót, akik tanácsokkal próbálták meg ellátni, hogy mit javasolnak alternatívaként, azok csak hümmögtek: – Nem látja, Csentessey uram, hol élünk? Aki nem alkalmazkodik, pórul jár! Ez egy rideg, kegyetlen világ, börtönbe akar kerülni? Nem olvas néha újságot? Nem is olyan régen akasztófára kerültek még az eddigi pártikonok is, ez nem elég figyelmeztetésnek? A kaszálógépek nem válogat, ha egyszer beindul! A magyarokat pedig különösen nem szeretik itt. Ne mondja már, hogy ezt sem tudta. Ez is ennek a világnak a velejárója, ezt is kitermelte a mi gyönyörű huszadik századunk. Szép eszmék köpönyege alatt vadállatok szabadultak ránk, nekünk pedig, kis porszemeknek, semmi esélyünk nem maradt. Nem látja, valakik itt úgy gondolják, attól, hogy hivatalba kerültek, urai lehetnek testnek és léleknek, nem fogta föl mindezt? Vagy börtönbe akar kerülni, mint annyian? Az Istenre kérjük, ha úgy gondolja is, hogy ez nem a szabadság helye, legalább hangosan ne tiltakozzon ellene!

Nagyapád viszont úgy látta, hogy aki a rendszer által kimért úton halad, az sincs biztonságban. Egyáltalán úgy gondolta, nincs itt garancia semmire. A kaszálógépek elkap bárkit, néha úgy tűnt, minden logika és összefüggés nélkül. Azok közül is, akik megpróbálták kikerülni a rendszer által diktált szabályokat, de azok közül is, akik azok mentén haladtak, és naponta megismételték a gyomorforgató jel-szavakat, amelyekben pedig már senki nem hitt. – Múvilág ez, mű emberekkel, mű viszonyokkal, sok alakoskodó figurával – legyintett a nagyapád, ha otthon szóba került mindez, de nem adta fel. Később lélekben újabb időszámítást vezetett be, 1968-at. – Magyarországon kicsit túlexponálták a dolgokat – magyarázta tudálékosan hatvannyolc tavaszán, amikor egy vasárnap délután leült sörözni a barátaival. – Meglátjátok, a csehek szőrmentén fogják csinálni, itt összejön majd egy jobb rendszer.

– Javított változat – nevetett fel Zoltán bá, a szomszédja, az elválaszthatatlan vasárnap délutáni barát, aki nélkül nem volt igazi íze sörnek, bornak, de nem volt tüze az elmaradhatatlan kártyajátéknak sem. Az pedig kihagyhatatlan tevékenység volt vasárnap délutánonként, anélkül nem lehetett ünnep az ünnep. – Még a karácsony sem! – emelte fel szikár mutatóujját a nagyapád, ha ez a kérdés szóba került. – Ez a szent állandóság ebben az örült rohanásban – toldotta meg István bá is, a másik szomszéd. – Vannak pillérek, amelyeket ha kihúzol az építmények alól, értelmét veszíti a világ. Értelmét veszíti és összedől. Azt viszont nem akarjuk. Ezért ragaszkodunk ahhoz, ami megtart bennünket – tette hozzá pátosszal a nagyapád –, és mit is tehettek volna eme fennkölt pillanatban, mint összekoc-cintották a söröskancsóikat. – A százötven év már letelt – tette hozzá ilyenkor mindig Zoltán bá furcsa vigyorral és némi büntudattal a hangjában, mint aki nem hisz már a saját maga által összeeszkábált ideológiákban sem. Szólni viszont kellett, ha furcsa, krákogó hangon is, az áldozatot meg kellett hozni a lelkiismeret-furdalás oltárán.

Azt viszont a nagyapád nem árulta el, milyen alapon használja a többes szám elsőt az ilyen kinyilatkoztatások alkalmával. Merthogy soha nem volt párttag, és esküdözött, hogy soha nem is lesz azzá. – Egy Csentessey ezek között? – kérdezte olyan megvető hangsúllyal, hogy abba beleremegett a társaság.

– Te már könnyen beszélsz – mondta ilyenkor István bá, aki tanár volt a helyi gimnáziumban. – Te pár hónap múlva nyugdíjas leszel – legyintett a bal kezével, a jobbjaival pedig közelebb vonta a melléte ülő, nyurga alakot, és a fülébe súgta: – Neki már nem kell egzisztenciális problémáktól tartania, mint nekünk, nem így van, Zoltánkám?

Maga megnyugodott, hogy mégiscsak elsúgta valakinek, amit gondol, Zoltánkánk pedig megadóan bölintott, és arra a délutánra gondolt, amikor megtudta, hogy senki előtt, még a barátai előtt sem mondhatja el őszintén a véleményét. Amikor megmutatták neki az egyik jelentést, ami róla készült, az aláírá-

sokkal együtt. Soha még nem kerítette hatalmába hányinger egy papír láttán, de akkor nagyon.

– Furcsa kor ez, rossz kor – sóhajtott fel akkor, '68 tavaszán a nagyapád. – Hazugságok, színjátékok, kettős életek kora. De most más jön, ne féljetelek, valami emberarcú, normálisabb...

– Majd nyugtával dicséred... – emelte fel hosszú, csontos mutatóujját István bá ennek hallatán. – Senkiben sem bízhatunk, ezt ne feledd. Még Budapest sem vitézkedik az irányunkban – tette hozzá szomorúan. – Teher vagyunk mi mindenkinek, még talán a Jóistennek is.

Most nézed a hőesést, itt, a koronázóváros terén, és rájuk gondolsz. A kisvárosi miliőre, jó másfélszáz kilométerre innen, ahol felnőttél. Nem igazán érted, mi történik veled, hogy itt, legkorábbi emlékeid helyén is őket keresed. Az arcukat, a nevetésüket, a jókedveiket, s a derűből egy pillanat alatt szomorkásba csúszó tekinteteiket. A bizonyosságot, amely sugárzott belőlük, hogy emberek maradnak minden körülmények között, az egyenességet, amely mára oly drámai módon tűnt el világunkból. A lelki mélységet, amelynek köszönhetően túl tudtak élni minden nehéz helyzetet, fel tudtak dolgozni minden megbántást. – Eh, már megint szentimentalizmusba csúsztam – korholod magad. Egyszeriben úgy érzed, kétlakiságod terhe nehezedik rád: ott, a kisvárosban, ahol felneveltek, a nagyváros felé vágyakozol, s most, hogy itt vagy, azt érzed otthonodnak. A reményre gondolsz, hogy talán megjelenik majd valami a régi biztonságból, amit nagyszüleid mellett éreztél, hogy mégiscsak megjelennek egyszer itt, mindannyian, ezen a szűk utcán is, ahol apró gyerekként a szüleiddel sétáltál néha. Az emlékeid ebből a korból elmosódottak, öt-hat éves gyerek emlékei, de abban biztos vagy, hogy léteznek, s hogy igazságuk megdönthetetlen.

Azt, hogy nagyapád sírja ott van a temetőben, ama kisvárosban, még csak elfogod valahogy. Mintha nagyanyád mondatai is ott lengenének fölötté állandó figyelmeztetésként: – Ne húzz ujjat velük, Lajos, látod, ezek mindenre képesek! És a szíved, tudod, a szíved nem bírja! Zoltán bá és István bá is ott pihennek valahol, azt is elfogadod. Nyugszanak békében, megszolgálták. Kemény világban kemény életet éltek, sokan sokszor beléjük törölték a cipőjüket, de elviselték, s nem törtek meg. Soha nem adták fel, mindennek ellenére megmaradtak tisztességes embernek. Nem kevés, mondaná Zoltán bá, aki mindenből filozófiát csinált.

Rájuk gondolsz, és érdekes, nem vagy szomorú. Inkább nosztalgiát érzel egy olyan kor iránt, amely rossz, alattomos volt – de ahol fiatal voltál, s ahol még neked is megvoltak az illúzióid. Ahol erősek voltak az álmaid. Megrémiszt ez a visszavágódás, s csak némileg enyhíti az ijedelmedet, hogy ide vágynád, magad mellé a nagyapádat, Zoltán bát és István bát is, segítségnek. Mert üresnek, idegennek érzed ezt a másik várost, szüleid emlékével együtt is ridegnek, távolinak. A

melegséget hiányolod belőle, amit nagyapád és barátai oly erővel voltak képesek kisugározni maguk köré.

Szinte reménytelennek érzed a helyzeted, mert a benned lévő hiány sem enged: szüleid emléke húz, vonz ide vissza. Szakadékot kelt a lelkedben az idővonal, amelynek mindkét oldalán elmosódó arcok, tekintetek, megélt helyzetek nyúlnak utánad, kérnek létjogosultságot maguknak. Három évtized nagy idő – úszik be megint a tudatodba a gyakran hallott, nyugtatásnak szánt közhely. Három évtized, ami óta nem láttad a szüleidet.

Néhány hópihe az arcodra hull, jólesik, hűsít. Úgy érzed, megint megértettél egy apró részletet a világ nagy történéseiből. Am mire felemelnéd az arcod, mire hálát rebegnél ezért a felszabadult érzésért, újra beléd villan a hiány érzete. Azé a hiányzó két emberé.

Hirtelen a szégyen zuhan rád, mintha valaki leleplezett volna. A szégyen amiatt, hogy talán már te is befogadtad a lelkedbe a mendemondát, amely szerint két fiatal holttestét találták meg annak idején ott, a szögesdrótból készült kerítésnél. A Duna mellett, a sokat látott dévényi vár árnyékában...

Holttesteket persze találhattak – magyarázod magadnak. Holttestek előfordulnak az életben. De te a szüleidet keresed, jó harminc éve, amióta értelmed a világra nyílt. Őket keresed, és nem fogadod el, hogy azok itt esetleg, a vasfüggöny tövében... Nem, az nem lehet – nő benned a bizonyosság, s egyszeriben teljesen biztos vagy benne, hogy egyszer majd jelentkeznek valahonnan, Bécsből vagy Münchenből, Amerikából vagy Londonból talán... A világ szabadabb részéből, ahová mindig is vágytak. Mert kijutottak, ezt most a leghatározottabban érzed. Kijutottak, ki kellett jutniuk...

A bizonyosság teljesen megszállja a lelkedet, ez megnyugtat. Valahol, valamikor biztos találkoztok majd. A sors egy kicsit eljátszik veletek, de egyszer majd kiegyenlíti a számlát. Addig viszont... addig sem adod fel. Tudod, érzed, hogy újból eljössz majd ide, mint eddig is annyiszor, szinte minden hónapban. Körbenézel ismét a gyönyörű tájon, s el sem hiszed már, hogy itt valamikor gépfegyverek ugathattak azokra, akiknek álmaik voltak. Akik menekülni akartak egy szürke, az emberi lelkeket szétpasszírozni akaró gettóból. Szomorúság és düh van benned ilyenkor. Szomorúság egy hiány miatt, valami miatt, amit kitéptek belőled. És düh, hogy ezt alig érti meg már valaki. Még ez a város sem, apró gyerekkorod színtere, amelyre régen annyira felnéztél. A nagynevű város, amely évszázadokig magyar koronázóváros volt, még ez is értetlen közönnyel fordul el tőled. Egyedül azt tudod csak, hogy este majd indulsz vissza, mint rendesen, hogy holnap munkába állhass, mert élni kell valahogy. És abban is biztos vagy, hogy legkésőbb egy hónap múlva újra itt leszel, és ugyanezek a viharok fognak tombolni benned, mint most. Körülnézel a tájon, eszedbe villan, hogy Árpád állítólag itt vívta győztes, de személye számára oly végzetesnek bizonyult csatáját. Ott felül, magasan, a

fellegvárat látod majd ismét, s úgy érzed, mintha valami fátum lebegne itt körülötted, az egész vidék felett...

A hó pedig zuhog rád, s te bénultan nézed a Dunát. A hatalmas folyamat, amely itt, ebben a szögletben ihletett meg sokakat új idők új dalaira. Letaglóz, megbénít a látvány, mint mindig, s nem találsz magadban erőt már ahhoz, hogy felsétálj kedvenc helyedre, a bástya alá, mielőtt elindulsz a hazainduló autóbusz állomáshelye felé.

Alkonyat Jeruzsálem felett

Lányfoci

Amikor hetvenkettő nyarán kitalálták, hogy lányfoci is lesz a falunkban, nagy volt a felbolydulás. A fiatalok kedvezően fogadták a hírt, de a középkorosztály és az idősebbek sokat méltatlankodtak. Különösen a nőknek nem fért a fejükbe, miféle maskarák azok, akik lány létükre kiállnak a focipályára, és rúgják a labdát. Hiszen az az embereknek (mármint a férfiaknak) való dolog. Férfi futballcsapatunk aránylag sikeresen szerepelt a vasárnapi meccseken, elég jó helyezéseket ért el a járáson belül. Az én értelmezésemben azonban az „aránylag sikeresen” és az „elég jó” kifejezések nem találóak. Rajongtam a csapatunkért! Vasárnap délutánonként a szurkolás volt a programom. Barátnőimmal, iskolatársaimmal együtt lelkesen biztattuk a srácokat és a fiatalembereket, akik a falusi hierarchia alapján számunkra igazából „bácsik” voltak. Hisz némelyikük már elérte a harmincat, s ez azt jelentette, hogy valójában olyan öregek voltak, mint édesapáink. Csitrikként magáznunk kellett őket, bár a focifolklor inkább a tegező viszonyt írta elő.

Nem tudom, mikor lettem szerelmes a fociba. Talán még iskolába se jártam. Igaz, akkoriban még nem tudatosítottam ezt a vonzalmat. Nem tudtam, hogy a vasárnapi mise után az ebédhez való készülődés alatt a gyomrom tájékán jelentkező bizsergés mit jelent. Meglehet, hogy az „izgalom” szót sem ismertem még, hiszen akkoriban a szókincsünk a mindennapi élet szavain kívül esetleg a három királylány vagy királyfi történetére szűkült. Bár a futball szabályai minden bizonnyal bonyolultak voltak egy ötéves gyermek számára, és a fociban használatos kifejezéseket sem értettem, különösen az angolokat, meg tudtam örülni egy vasárnap délutáni mérkőzésért.

A futballra vonatkozó szókincsünk – nemcsak az enyém, hanem úgy általában – sokkal szegényesebb volt, mint a mai rajongóké. A sport fejlődésével a sportnyelv is változik, kitágul. Mi leginkább csak a „nyertünk” vagy „vesztettünk” szavakat használtuk a mérkőzés kimenetelére. Az már nagyképűségnek számított, ha valaki azt mondta „kikapunk”, vagy pedig „megvertük őket”. Ezzel szemben ma olyan harci kifejezések röpködnek a foci berkeiben, hogy ha nem tudnánk, hogy labdarúgásról van szó, akár komoly háborúra is gondolhatnánk. Ilyenek az ütközet, összecsapás, ostromlás, de szinte hihetetlen, mennyi durvaságot jelentő szó alkalmas a győzelem kifejezésére: kivégezte, legázolta, letiporta, bedarálta, letarolta... Azokon a vasárnapokon, amikor csapatunk más faluban, vagyis „ide-

genben” játszott, estefelé a tűzoltószertár közelében tébláboltuk, ahol a sportolók öltözője is volt, hogy megérkezésükkor azonnal megtudhassuk az eredményt. Én nem mehettem az idegenbeli meccsre, mert az odarendelt autóbuszban viteldíjat kellett fizetni. A hazai rendezők nem szedtek pénzt a pálya mellett ténfergő kislányoktól, de nem tudhattuk, hogy a vendéglátók szervezői nem kérik-e el tőlünk is az egy koronát, ami pedig nem volt, hiszen az itt-ott kapott ötven fillért fagyira szoktuk elkölteni. Bármennyire is szerettem a focit, azért a fagyaltnak sem tudtam ellenállni. Akárhány év telt is el azóta, ezt a fagyis dolgot a mai napig szégyellem. Amikor közeledett az autóbusz, magunktól is el tudtuk dönteni az állást. Ha megvertük az idegeneket, akkor néhány feldagadt arc, feltépett ajak, betört orr jelezte, hogy bezzeg ők is megadták nekünk, megtorlásul a győzelmünkért. Ilyenkor mondtuk is: megvertük őket, aztán meg ők vertek meg minket. A verekedések elég sűrűn jelentkeztek, s csak a gyorsabb futók úszták meg, akik elináltak, és felsurrantak az autóbuszba. Tudniillik iratlan szabály volt, hogy a busz belseje szent terület, ott már nincs verekedés. Az a legenda járta ugyanis, hogy egyszer egy verekedő kedvű legényke utána vetette magát a kiszemelt áldozatnak, aki éppen felugrott az autóbuszba, ahol már legalább tízen voltak. Más idegenek nem tudtak már felszállni, mert az odautazó csapat tagjai és szurkolói nem engedték. Az egy szem legénykét pedig alaposan helybenhagyták, majd kilökték a járgányból elrettentő példának. Hogy mikor és hol történt ez, senki sem tudja, de a mi vidékünkön nincs az a focicsapat, amelyik nem szőné bele sajátjaként ezt a történetet az elbeszéléseibe, ha hősi tetteiről mesél.

Nekem a lánycsapat létrehozásáról az jutott eszembe, amikor kislányként libákat jártunk őrizni a falu mögötti patakpartra, a rétekre. Szinte az egész délutánt végigjátszottuk, de számomra az volt a legnagyobb élmény, amikor este, hazafelé menet a focipálya mellett haladtunk el, s elgyönyörködhettem az edzést tartó ifjakban. A libák ilyenkor pihenésre vágytak már, és tempósan lépdeltek, szépen, libasorban, ahogy libákhoz illik. Így nem volt sok időm a bámészkodásra, épp csak egy-két átadást láthattam. Egyik évben volt egy gyengébb növésű, a többinél lassúbb, ennél fogva a libasereg által kirekesztett libánk. Hátrányos helyzetét nővérem kellőképpen kompenzálta: oda-odaütött a gyengét bántalmazó libatársakra, emezt az ölébe vette, babusgatta. Egyszer, a legeltetésből hazafelé tartva a kapura rúgott labda kirepült az útra, s éppen a mi nyomorék libánkat találta fején. Az szegény felfordult, két lábával esztelenül kapálódzott az ég felé, s bár azelőtt nem tudott, most egyszeriben éktelenül gágogott. Nővérem sírva kapta fel a földről, s futott vele haza. A libasereg hatalmas ricsajt csapva utána. Én attól féltem, hogy a focisták kinevetnek minket, hiszen számukra vicces lehetett a jelenet, de senki sem nevetett. Utánunk kiáltottak, hogy csak itassuk meg, és ne féljünk, nem lesz semmi baja. Teljesen a szívembe zártam a csapatot – nem elég, hogy ilyen szorgalmasan edzenek, még jótanácsokkal is ellátnak.

A női foci egészen más tészta. Főleg egy kis faluban, ezerkilencszázhetvenketőben. Én már régóta sóvárogtam valami különleges dolog után, s ez az ötlet teljesen magával ragadott. Akkor már nem legeltettem libákat, de annál komolyabb munkákat végeztem a szőlőben, a házunk mögötti nagy kertben, a zöldségesben és a baromfi körül. Másodikos gimnazista voltam, erős, jó munkabíró, én voltam édesapám jobbkeze. Ebből adódott az első gond: nincs semmiféle edzés, amíg a munkát nem végeztük el. Márpedig a földeken a munka végeérhetetlen. Hiába tiltakoztunk a nővéremmel, hogy mi már háromszor bekapáltuk a szőlőt az idén, mások meg legfeljebb kétszer. Szüleink kötötték az ebet a karóhoz. Nővérem nagyon jó futó volt, én sem akartam lemaradni mögötte. Minden munkát edzéssé alakítottam: csakis futva mentem a kert végébe, sokkal ütemesebben kapáltam, mint azelőtt, futva hoztam a nyulaknak szedett lóherét, futva vittem a tyúkoknak a szemet... Anyám méltatlankodott, mert szerinte elkapkodom a teendőket, de elismerte, hogy nem lehet kifogása a minőség ellen, így felhagyott a morgolódással, sőt úgy láttam, elégedetten nyugtázza az elvégzett munka mennyiségét is. Így aztán az igazi edzésre is eljutottunk.

Az edzőnk az édesapám keresztfia volt. Először néhány kört futott velünk a pályán, aztán a foci egyes elemeit kezdte magyarázni. Ilyeneket mondott, hogy korner, meg ofszájd. Akkoriban már elterjedtek a magyar szakszavak, főleg a tévé által, de ő valahogy megragadt az angol kifejezéseknél.

– Mi az, hogy opcájt? – kiáltott fel az egyik lány, aki nem a falunk szülöttje volt, egy évvel azelőtt költöztek ide. Dodi, az edző megmagyarázta:

– Az ofszájd lest jelent – és részletesen elmondta a lesállás lényegét. A tapasztaltabbak tudták, miről van szó, de némelyikeknek hosszabb magyarázatra volt szükségük. A végeredmény az lett, hogy a les kifejezés mellett maradtunk, így jobban értettük a jelentését. Erre a sorsra jutott a „korner” meg a „taccs” is, pedig ismertük ezeket a játékkifejezéseket. Mégis úgy döntöttünk, hogy inkább a „szöglet”, a „bedobás” megnevezéseket fogjuk használni. Csak a „passzol” helyett nem tudtuk elfogadni az „átadást”. Így aztán a „passz” megmaradt „passz”-nak.

Számomra maga a foci volt fontos. Az a zsongás, amely körülvette, a drukkerek bekiabálásai, a hihetetlen leleményességről tanúskodó focifolklór, amely az adott pillanatban villámcsapásként hatott a megcáfolhatatlanul odavágó, jelentésében megkérdőjelezhetetlenül igazmondó és pazarul rímelő néhány verssorával, olykor egy hasonlattal, vagy csak egy-két szóval. Ezen túl pedig maga a játék. A felgyorsult szívverés, az olykor kiszakadni kívánkozó tüdő és az az akarat, mely mindezt legyőzte, mert itt nem lehet lazálni, itt küzdeni kell a végletekig – a gólig.

Ennyi év távlatából sem nehéz felidézni ezeket a pillanatokot. Időnként felsejlik valamilyen emberfeletti erő, amely csakis akkor, csakis ott, a foci pályán vette hatalmába azt az öt-hat lányt, aki mindenáron győzni akart. Csak fél pályán játszottunk, és csak 20-20 perces félidőket. A csapat létszáma mindig azon múlt,

hány játékos tud felállítani az ellencsapat. Azért így is megkaptuk a szerepünket – védő, középcsatár, támadó... De ezzel nem sokra mentünk. Az edzőnk – elővigyázatosságból – védőnek állította be a csapat két legjobb játékosát. Azok pedig – fittyet hányva a passzolásra – mindenkit kicselezve végigvitték a labdát a pályán, és berúgták a gólt.

Több szempontból is adott valamit a foci. Sőt nem csak „valamit”, hanem sokat. Azt a szoros köteléket, melynek törekvéseit a csapat minden tagja fenntartások nélkül osztotta, melyért mindenki lelkesen küzdött, s melyért teljes mértékben odaadta magát. Egyszer Nyitrán mérkőztünk meg egy járásbeli község lánycsapatával. Mindjárt a meccs elején alaposan bokán rúgták Kati társunkat. Szegény nem tudott lábra állni, és éktelen sírásba kezdett a pálya közepén. Akkor mi fittyet hányva a focira csak Katit pátyolgattuk. Majd néhány férfi bejött a játéktérre, és kivitték őt a vonalon túlra. Ezután újabb gond merült fel: az ellencsapat nem volt hajlandó kiállítani egyik játékosukat, mondván, őt játékosban egyeztünk meg, akkor ők öttel folytatják a meccset, arról igazán nem tehetnek, hogy valami nyimnyám leányka lerobbant, arról meg már végképp nem, hogy nem tudjuk pótolni. Erre a találkozóra ugyanis csak öten tudtunk elmenni. Cserejátékosról legtöbbször csak álmodozhattunk, ahogy most is. Piaci kofák módjára folyt a vita a további kimenetelről, sportszerűségnek nyoma sem volt. Dodi, az edzőnk jött a megoldással: négyünknek kell megküzdenünk az öt fős ellencsapattal. S hozzátette: ha ezt a játszmát megnyerjük, mi leszünk a nap hősei. És Katit is kárpótoljuk a sérüléseért. Akkor még nem tudtuk, nem szenvedett-e lábtörést. Csak később derült ki, hogy szerencsére nem.

Mindenre elszántan folytattuk a mérkőzést. Nem volt könnyű dolgunk, hiszen húszszázaléknyi túlerővel álltunk szemben. De nem annyira jó játékosokkal, mint inkább durvákkal. A szabadrúgásból azonnal gólt lőttünk – ez biztatóan hatott ránk. Körömszakadtáig küzdöttünk. Az ellencsapat szurkolói pedig minduntalan azt kiabálták be védeneknek, hogy rúgják le a többi játékos is. Számunkra csak az maradt, hogy erre ne adjunk nekik lehetőséget. Amint megkaparintottuk a labdát, inaltunk is vele a kapujuk felé. Végül még három gólt lőttünk és egyet sem kaptunk. Persze akkor sem kellett volna szégyenkeznünk, ha történetesen fordított lett volna az eredmény. Hiszen a küzdelmünk példaértékű volt. Máskor sem dőltünk a kardunkba, ha kikaptunk. Ezt is a foci tanította meg nekünk: nem kell azonnal összeomolni, ha a csapatunkat megverik. Mert ez sohasem a véget jelenti, hanem az új levegővételt, az új nekifutást.

Apropó: háttér – támadó. Erről egyik kedvenc író, Nick Hornby Fociláz című regénye jut eszembe. Ő írt benne erről a játékoszerep-keverékről, s nem maradhattam nyugton, amíg meg nem kerestem ezt a részt a könyvben. *„72 nyarán (lám, ugyanaz az év) nagyot fordult a világ. Az Arsenal, a legbritebb csapat (...) egyszer csak átvedlett európaivá, és a 72/73-as bajnokság kezdetén vagy fél tucat meccsen át totális futballt próbált játszani. (...) a totális futball holland találmány volt, amely rugalmasságot*

követelt valamennyi játékostól. A védőktől elvárták, hogy támadjanak, a támadóknak a középpályát is be kellett játszaniuk; ez volt a posztmodernizmus futballváltozata, és az intellektuelek odavoltak érte. (...) Vagy két hónappal később Derbyben 5:0-ra kitömtek bennünket, és az Arsenal egy csapásra visszaváltozott a jó öreg, szívós, megbízható csapattá, ami mindig is volt...” Hogyan is merem ugyanazon a lapon említeni az Arsenalt és kicsi falunk lánycsapatát? Hát a párhuzamok és az azokon belüli ellentétek miatt. Fogalmunk sem volt, mi ment végbe ugyanabban az időben az Arsenal vagy a holland foci táján. Mi csak aszerint játszottunk, ahogy az ösztöneink súgták, ahogy a legészszérűbbnek láttuk. És nem kellett visszaváltoznunk, hiszen nem is volt mivé. Csak küzdöttünk szívósan, kitartóan, helytálltunk, mert ez volt a célunk, mindenáron ezt akartuk.

Focis pillanatok ma is váratlanul felderengenek bennem. Ha éppen dolgozom, a számítógépet bütykölve eltűnik a szemem elől a betűk halmaza, és egyszeriben a lábamhoz gurul a labda. Látom azt a lábat, ahogy nekilendül. Már az egész lány csak egy pár láb, s viszi, viszi a labdát a túloldalra. Nincs az az erő, amely megállítaná. Most a drukkerék nem utasítják a helyére, hanem szinte lélegzet-visszafojtva várják a végkifejletet. És megkapják mindazt, amiért egy órával hamarabb jöttek ki szurkolni, a férfimeccs előtt.

A járási lánycsapatok hamarosan szétestek. Nem lettem világhírű focista, sőt semmilyen focista sem lett belőlem. De az a bizsergés, az a lelkesedés, az a szenvedély, amely átítatta akkori napjaimat, mindig itt van velem, végigkísér egész életemen, pedig ha valaki megkérdezne, váltig állítanám, hogy sohasem voltam semmiféle külön.

A vendég

Reggel megjelenik ablakomban egy úr.
Sárga rovarszemekkel bámulja,
ahogy kávéfőzőt főzök.
Csak akkor kezd beszélni,
amikor behúzó a függönyöket.
Hömpölygő cigarettaködben
öntözöm sárguló növényeim.
Rekedten suttog az ablak,
a régi családi fotók halottai
az ő hangján szólnak a falon,
tótágast állnak a porcelánbabák a polcon,
nincs huzat, de mozog a függöny és csillár,
festményeimből kiszakadnak az arcok,
a hideg csempére zuhanva hűlnek,
ruháimba fészket rak a moly,
kalapjaim hegyek
egy sárga sivatagban,
kiút csak a bőröndök mélyén van,
dédanyám szelleme a kamrában fekszik
magzatpózban,
idegen hangon szólítom a tulipánokat,
félálomban egy istennel beszélek,
azt mondja, induljak, hosszú az út,
két kontinenst kell átszelnem anyám szemeiért,
kék, sárga, zöld, piros eső zuhog
lábamnál olaj-szivárvány-patakok
és föltorlódott esőhólyagok.
Az utcákon nincs senki,
csak elköltözött emberek visszhangjai
és a zúgó templomharang.

Talán az ördög

Elment a hangom.

A madarak a tetőn károgtak, ostromolták
a jelent. Múlt éjjel a tengeren túl jártam,
a vörös szikla szavai napokig zajongtak fülemben.

Csak később jöttem rá, templom volt az is
a sok láthatatlan templom között.

Rézsínű lettem, mire fölértem a toronyba.

Onnan hallgattam a vasúti bemondót, megtörten,
sietve hadart. Ismétlődő kutyaugatás
és harangzúgás szól messzi országokból.

Megsüketültem a füledt magasban.

Sodródó sirály tűnt fel a káprázó vízen.

Talán isten volt, bár azt mondják,

ott ragadt egy előző században.

Hogy ki jött helyette – ha jött egyáltalán –
rejtély.

Fekete a távol,

mégis lámpás gyúl az egyik ablakban.

Szürke arcú öregasszony könyököl szivart pőfékelve.

Háta mögött elfelejtett zenék.

Többen megfestették,

ott van a halhatatlanok vásznán

mindig-más maszkban.

Szemében köd.

Egy másik ablakban kalapos öregúr

bámul a tükörbe.

Fehér a haja, szakálla,

igazgatja gyapjúkabátját,

sosem tökéletes.

Fázom a sziklán.

A törött szárnyú sirályt figyelem. Talán az ördög az,
de már nem emlékszik semmire.

Sárga levelek

izzani kezdtek a pipacsok a mezőn
izzott a csipkebokor és a házfal
a homokvihar függönyt varrt a tájra
tudtam, indulnom kell az országhatár felé
mindent a helyén hagytam
csak a messzi rokonoknak írt
kézbesítetlen leveleket
téptem ki a fiókból
sárgán növekedtek évtizedeken keresztül
végül a szél ellopta mindet
elhasznált szavaim csillogtak
a gyűrött papírfecniken
még sokáig láttam
repültek a fényben

Halál-impresziók

R.-nek

Rézsínű a kutyám. Fekszik a porban, és
vonít. Barna szemét csípi a zúzmará,
szól az égi harang. Nincs vele senki, csak
karcsú árnyak a házfalon.

*

Az erdő feketén hívta, de nem tudott
megmozdulni. Szemén hold lebegett, akár
egy tumor. Mereven várta a végtelen
álmodást. Sziszegő magány.

*

Bundáján viaszos napsugarak zavart
tánca. Nagy, kikopott szőnyeg a sárga rét.
Cigaretta-parázs ég a fűvek között,
szél süvít, hogy: elég, elég.

*

A csönd nagytenyerű úr, szigorú szeme
égszínkéék becsapás. Kint ücsörög kapum
előtt, most betekint ablakomon. Fehér
éjszakámba a csillagok.

Életfa

Átmeneti állapot

Keresünk egy padot, majd rágyújtok. Elég keveset tettem a cigibe, nem szabad sokat, mert Dóri először szív. Persze azért mégsem apróztam el: üssön be nekem is – nem volt olcsó a mozijegy, ki akarom élvezni.

– Úgy, jó mélyre, aztán szívj rá egy kis levegőt – mondom, miután átadom. – És most jöhet a köhögés – teszem hozzá.

Köhög egyet, majd még kettőt.

– Fura íze van – mondja aztán.

– Tartsd lent kicsit tovább – mondom, miközben elveszem tőle a cigit.

Néhány ember ránk néz, de nem para a Deákon az ilyesmi. Csak a rendőröket figyelem, néha elkezd itt mászkálni néhány, de most tisztának tűnik a terep. Miután elszívjuk cigit – a második felét egyedül én –, rágyújtok egy simára, majd hátradőlök a padon, és kifújom a füstöt. Szeretem, ahogy ilyenkor kapar.

– Milyen? – kérdem.

– Furcsa – mondja izgatottan. – A végtagjaim bizseregnek, meg úgy... szóval olyan laza minden.

– Gyere ide – mondom, majd átölelem. Adok az arcára egy csókot, puszit, vagy nem tudom, hogy mondjam. Egy darabig így ülünk, majd megszólal.

– Hm. Elég furán érzem magam...

– Tudom.

– De nem úgy, mint az előbb.

– Hanem? – kérdem, majd kiszabadul az ölelésemből, hátradől a padon és sóhajtott nagyot. Elnyomom a cigim, ő meg előredől, a kezeivel megtámasztva az arcát.

– Minden rendben? – kérdem.

– Nem tudom – mondja rövid hallgatás után.

Elveszem a táskáját, kinyitom, és kiveszek belőle egy flakon ásványvizet.

– Innod kéne – mondom, miközben lecsavarom a kupakot.

Nem válaszol.

– Nem vagy szomjas? – kérdem.

– De...

– Akkor...?

– Nem tudok – válaszolja. Egyből megijedek, előnt a para, a szívem gyorsabban ver meg minden ilyesmi.

– Mi a baj?

Nem válaszol. Átölelem, magamhoz húzom, nyugtatgatni próbálom.

– Nagyon rosszul vagyok – mondja megtört hangon, mikor végre meg tud szólalni.

Nem válaszolok. Nem tudom, mit mondhatnék. A járókelőket nézem, szerencsére nincsenek sokan, csak néhány fiatal flangál tőlünk tisztos távolságra. Minden rendben lesz, remélem.

– Innod kéne – mondom, majd a szájához teszem a flakont. Kicsit megemelem, iszik egy kortyot, majd rázni kezdi a fejét.

– Nem tudok – mondja, úgyhogy inkább békén hagyom.

Aztán Dóri teste egyszer csak megindul a talaj felé. Utánakapok, és szerencsére még időben visszahúzom a padra, magamhoz.

– Te jó Isten, mit csinálsz, minden rendben? – kérdem ijedten, de nem kapok választ. Felemelem a fejét, hogy lássam az arcát: a szemei félig fel vannak akadva. Pár másodpercig csak nézem, nem tudom, mit tehetnék. Halkan hörögni kezd, mintha mondani akarna valamit. Érzem, ahogy a pulzusom megugrik. Megijedek, belül már látom a mentősöket, az ordibáló szülőket, sőt, a bírósági ügyet is. Nem, ez nem lehet. Ez csak egy cigi volt. Semmi komoly. Ekkor felébred, majd némi hallgatás után megszólal:

– Nagyon rosszul vagyok...

– Tudom, kicsim – mondom, majd ösztönösen megragadom a flakont.

– Ne mozogj, kérlek.

Látom rajta, hogy nem szívesen beszél, úgyhogy elhatározom: csak a legfontosabbakat kérdezem meg tőle.

– Hányingered nincs?

– Nem, nincs, csak ne mozogj, kérlek – mondja egyre halkabban, mint aki épp elalszik.

Dóri teste megint elveszíti a saját erejét. Ha nem tartanám viszonylag erősen, leesne a padról. Halkan beszélek hozzá, nyugtatgatni próbálom. Remélem, hallja. Most hamarabb tér magához.

– Még mindig nem kérsz vizet?

– De – mondja, majd iszik egy kortyot.

– Jobban vagy? – kérdem.

– Hányingerem van.

Megijedek, mert egy hányással nagyon magunkra vonná a figyelmet. Ekkor veszem észre, hogy két biztonsági közeledik az egyik úton, nagyjából felénk.

– Dóri, Dóri, szedd össze magad, jönnek a szekusok – mondom, de nem válaszol.

Talán megint elájult. Franc tudja. Fogom a fejét, megemelem, átölelem a derekát, a szájához hajolok, és úgy csinálok, mintha smárolnánk. A szekusok tőlünk nem messze megállnak, rágyújtanak, és csak egy bő perccel később mennek to-

vább. Felültetem Dórit, beszélek hozzá, és bár nem nagyon válaszol, talán azt látom rajta, hogy jobban van. Alig lehet kábé tíz percünk a filmig, kicsit fáj, hogy lemaradunk róla, de pillanatnyilag sokkal jobban zavar az, hogyha a biztonsági-ak észrevettek volna, most elég komoly gondjaink lennének: Dórit bevinnék a toxikológiára, engem a rendőrségre, és el sem tudom képzelni, mi lenne akkor. Mivel én hoztam a füvet, és el is múltam tizenhét, akár börtönbe is kerülhettem volna.

– Jobban vagy? – kérdem. Ránézek, a szemei olyan üregesek, mint a pirított hagyma, a tekintetére kiül a félelem és a rosszullet, fehér az arca. Rövid szünet után válaszol.

– Valamivel, ja.

– Vizet kérsz?

– Igen – mondja, mire odaadom neki a flakont. Egy egészen apró kortyot iszik csak.

– Mennyi ideje megy a film? – kérdi.

– Még nem kezdődött el, úgy öt perc van még. Miért?

– Mehetünk, menjünk – mondja kissé elcsukló hangon.

– Tuti?

– Persze, minden rendben.

– Hányingered nincs már? Az elég para lenne.

– Nem, már minden oké.

– Akkor jó.

– Lehet, hogy az a baj, hogy alacsony a vérnyomásom?

– Lehet – mondom, mert nem tudom.

– De ettől le vagy felmegy az ember vérnyomása?

– Nem tudom. Az enyém magas.

Ahogy a mozi felé sétálunk, elmondja, hogy neki ez az egész legalább kétórás szenvedésnek tűnt, de az ájulásokra nem is emlékszik. A lényeg, hogy már jól van.

Amikor leülünk, pont vége van a reklámoknak.

Pár perc múlva ránézek Dórira: az egyik kezével az ásványvizes flakont szorongatja, a másikkal a táskájába nyúl, talán az otthonról hozott csokiért, de a tekintetét nem veszi le a vászonról.

– Minden oké? – kérdem, de már nem aggodalomból, hanem csak úgy.

– Aha, te nem vagy éhes?

Randevú sirályokkal a halhús színű parti sziklák mellett

randevút beszélt meg a sirályokkal,
déli fél egyre, a sarkon túl,
a partra vetett, romlott halhús színű szikláknál

de nem tudott kikelni az ágyból,
örömét lelte a keményre vasalt, ropogós ágyneműben,
a halpiac sikátorok közé beszorult levegőjében,
ahogy szivárgott be a résnyire nyitott ablakon,
a frissen sült halhús színű lepedőn,
amit havi vérzésével
vagy az ideúton
szétgyalogolt, felsebzett lábával összepettyezett

a sirályok nem várták meg,
nem sirály attitűd

ő pedig soha többé nem ment vissza
ahhoz a tengeri sziklához

soha többé nem úszott éjszaka
idegen férfiakkal

soha nem evett többé halat

és talán az ágyból sem szállt ki többé soha

Indulni kell

Nem lakatkonform szabadulóművészek
és pánikszobákban bújó hónaljkyutyák,
egyesüljeteK és sokasodjatok,
ezt kívánja a nemzet –
mit óriásplakát,
egyenesen az égre írták,
öles betűkkel, hogy fényeskedjen,
ha villámlik, ha nem.

Moraj van bőven, ha mennydörgés nem is,
indulni kell. Mint mikor
magzatvíz zubog, fröcsköl a reggel, mackó-
alsóban futok.
Poggyászt pakolni nincs idő,
szárazkolbászt hajítok csatakos plüss
mellé, indulni kell.
Nem segít, csak kérdi volt barát,
megkaphatná-e Erős Pista-szín
bördzsekim. *Meg hát.*

Érkezni kell. Ott is csípiK a méhek
a más kolóniából jövőt,
és harapnak a kullancslegyek.
Ott sem tudom csiklandozni magam,
az agy elrontja a meglepetést –
valami gnómkacaj mégis feltör,
gunaras csengettyűhang, majd szinte-csuklás.

Nem felejt az elefánt, ezt mesélték nekem
a Fehérlófia helyett.
Felejték-e én?

Lesz-e az orromból ormány,
búvárpipálva a mélyből?
Csuda dolog az ormány, nincs benne csont,
izomerőből hajol erre-arra.
Csillós barázdákkal iszapot visz a szájhoz
az ormányosféreg, feszíti horogtestét, tiszta dölyf,
tüskekoszorúja csámpázott korona.

Múlik

Ágypoloska kínoz egy szállodában,
s félek, beköltözött ruháim közé is,
hazaviszem. Kihajítanám a bőröndöt,
ne kísértsen ez a szétmarrakított vakáció.
Hiába, szégyellem a bőröm.
Kifordítom
még a nevemet is: Sengá Notrám.
Vakarózás és jellem. Kesztyűben
alszom, mint a pólyás, körmöm
álmomba ne mélyesszem. Nem baj,
senki sem lát, nem kérdez. Vettem
új ruhákat, elnyűni már nem is lesz
időm. Sárkányfigurák birkóznak
odakint, ez valami ismeretlen
rítus, a rosszat űzik. Csapás csapás után.
A kofaénem hírre viszket, vart lenyúz, de
lassan megszokom a puffogást, ahogy a test
megadóan érinti a földet.

Elhagytak – már megint

Az alábbiakban elmesélem az emberek egy sajátos szemszögből történő megfigyelése során szerzett tapasztalataimat. Egyúttal eddigi élettörténetemet is megosztom önökkel, amely fájó és bosszantó részletekkel átitatott.

Kérdezhetik: mi a szándékom ezzel? Egyrészt örömmézzel töltene el, ha mindenki tudatosítaná, hogy mi, én és társaim is itt vagyunk önök mellett. Mert önök, noha időről időre szükségük van miránk, olyankor bennünket rángatnak ide-oda, de aztán újra és újra teljesen megfeledkeznek rólunk. Másrészt arra kívánok rávilágítani, az önök soraiban egyre több a figyelmetlen és a felelőtlen ember.

Mind ez idáig sohasem méredzkedtem, de úgy saccolom, magasságom egy méter körül van. Tudom, nem nagy szám ez. Ennek ellenére nem lógok ki társaim sorából. Úgy hallottam, sokmilliónyan vagyunk így ezzel szerte a Földön. Ugyanakkor tudom: Törökországban van egy tízméteresnél magasabb társam. Neki azonban soha nem kell a kilométereket rónia, mert róla elmondható, a szó legszorosabb értelmében stabil állása van. Visszatérve rám, leszögezem, testem méretei egyáltalán nem köthetők semmiféle elkorcsosulásos betegséghez. Ezek, mondhatni, gyárilag adottak. S ha már betegségek: a különféle kórok sem gyűrnek le olyan hamar. Előbb-utóbb persze nekem is fájni kezdenek, legalábbis, bizonyos részeim. Olykor csörgök, máskor zörgök kicsit. Megint máskor naphosszat nyikorgok. Mindemellett időnként a közlekedés is akadozik. Miután az égegyadta világon semmi sem örök, ahogy múlnak felettem az évek, állapotom folyvást rosszabbodik. Idővel, sorstársaimhoz hasonlóan, végleges parkolópályára kerülök – noha születésem időpontjára nem emlékszem, pillanatnyilag úgy érzem, ennek még nincs itt az ideje. Érzetem szerint néhány év még megadatik jelen testemben. Igen, így mondom, mert ha sorsom az e tekintetben szerencsések közé sorol, majdan egyfajta körforgás részese lehetek. Nem is ezzel van bajom. Mert ez valahol jónak számít. Hiszen tudom, miként megy ez emberéknél is. Az ember fia vagy lánya jó esetben egészségesnek születik. Onnantól kisebb-nagyobb gondokbajok által időnként némileg nehezítve, de évtizedeken át egészen remekül elvan. Majd, időskorára kezdik legyűrni szervezetét a különféle betegségek. Vagy lassan, vagy úgyszólván egyik napról a másikra. Előbb-utóbb teljesen meggyötri az élet. Testét kiviszik a temetőbe. Tehát ő ilyenképpen az örök körforgás része.

De neki mennyivel jobb nálam, gondolom, mert az ember legalább egyedi, szép, fűtött és ideális esetben saját házban vagy lakásban lakik. Oda mehet haza

munka után, ahol szerettei, családtagjai várják. Velem ez nem így van. Körülöttem általában mindig minden ugyanolyan silány és egyhangú. Elvileg a naponta változó, elhagyott szemétdarabkák különbözőségeit értékelhetném változásnak – no de ezt azért már mégse! Ami igaz, az igaz, valójában mi is hatalmas és ténylegesen nagybetűs házakban vagy közvetlenül mellettük lakunk. Csak ezek egyike sem illelhető a szép jelzővel. Az egyetlen, ami pozitívumként értékelhető, minden ilyen háznál sokan élünk együtt, szorosan egymásba tömörülve, egy fedél alatt – így mi éjjelente sosem maradunk egyedül.

Mi munkanapjaink végére alaposan elfáradunk. Emberek milliói azért kapálóznak, hogy a lehető legkevesebb mozgást, fizikai megterhelést igénylő munkájuk legyen. Mi azonban kénytelenek vagyunk naponta kilométereket megtenni. És ezt gyakran jókora terheket cipelve tesszük. Munkaidőnk lejárta után viszont hiába is akarnánk ficáncolni, képtelenek vagyunk rá, mert láncra vernek. Ez gonoszság. Ránk nézve legalábbis az. A mai korban, amelyben már/még a kutyák is akkor és arra mennek, amikor és amerre akarnak, mert egyre többek véleménye szerint nem szabad korlátozni az ugató-s harapós négy lábúakat, nekik is jár a szabadság, az önálló döntés, aközben velünk így bánnak. Megjegyzem, ha az ebek szabadságát valóban szívből kívánnák szem előtt tartani, ideje lenne belátni, a csahosok évezredekig kizárólag a saját útjukat járták és nem ember építette lakhelyen körülhatárolva senyvedtek.

Említettem, nagyobbak a házaink az emberek házaival. Ám ez véletlenül sem nyújt kellemes körülményeket. Az égvilágon semmi változatosság, csak csupa hideg, és noha különféle színű, de módfellett barátságatlan fém és műanyag falak vesznek körül. Körülményeink egyvalamiben mutatnak hasonlóságot az emberek tömegeinek helyzetével. Mind több az olyan munkahely, ahol az emberekkel is mérhetetlenül csúnyán bánnak, semmibe veszik, összevissza taszigálják őket.

Mi végre írtam e sorokat? Végtelenül elszomorít, ahogyan velem és egyivású lakótársaimmal bánnak. Nem elsősorban az akár napi tizen-egynéhány órás munkaidőnk miatt. Rengeteg ember szintén dolgozik, vagy legalábbis munkában van ugyanennyit. Bennünket helyenként reggel hattól munkába fognak. Egyes emberek ennél is korábban kezdenek. Ám itt jönnek az immár állandósult búskomorságot adó lényegi részletek.

Az emberek sok esetben ugyanazokkal a kollégákkal dolgoznak együtt, van lehetőségük megismerni a többieket. Idővel meg is kedvelhetik egymást. És a főnökeik sem változnak naponta. Ezzel szemben nekünk mindennap muszáj elviselnünk újabb és újabb munkaadó főnököt. Sőt, nem is egyet, naponta több tucatnyit. Jóllehet, ha szerencsénk úgy hozza, munkaidőnk alatt is összefuthatunk munkatársainkkal, akikkel együtt lakunk-pihenünk, mi nappal mégsem tudunk igazán szót váltani egymással, állandóan rohanunk. Este meg már, fáradtan, kinek van kedve társalogni?

Vannak napok, amikor az első percben indul a munka. Ritkán megesik, egy órán át csak várakozom. Várom az új főnököt. Közben reménykedem, legalább némelyik rendes, törődő lesz. Mert tapasztalataim azt mutatják, utálatosakból sokkal több van.

Sokan azzal kezdik, mindenféle táskákat rám pakolnak. Nem mintha részben nem erre szolgálnék, de akkor is... Rosszabb, amikor aktuális főnököm magával hozza a gyerekét. Amilyen peches vagyok, sokszor kell elviselnem végtelenül nyughatatlan kiskölköket, akik koszos cipőtalppal megtaposnak, vagy pelenkás feneküket a hasamnak nyomják. Szüntelenül izegnek-mozognak. A főnöknek sem fogadnak szót, gondolhatják, rám mennyire vannak tekintettel. A csúcs az, amikor éktelen-féktelen bőgésnek is nekikezdenek. Rögtön tisztázom: nem vagyok gyerekgyűlölő. A gyerek az gyerek, és mind más – és ez így van jól. Csak-hogy munkaadóim utódai közül a bőgősök többsége nem azért bőg, mert fáj valamije. Ilyenkor érthető, ha felsírnak, nyűgössé válnak. De sokuk csak azért ordít, miközben fészkelődik és hadonászik is, mert akaratos, neki ez kell, az kell, amaz kell. A válaszreakciók meglepőek. A harmadik évezredben nő azok száma, akik gyakran engednek a követelőzésnek. Mi lehet az ok? Főnökeim sem bírják sokáig elviselni a visítást? Az sem elképzelhetetlen, szokásbeli engedékenységből, miután nem hajlandók időt szánni arra, hogy bármely élethelyzetben, nevelő szándékkal elmagyarázzanak valamit. Azok rögtön elcsendesednek, akik megkapták, ami után áhítóztak. Biztosra veszem, önök is láttak olyat, amikor sírással a kíváncsi teljesítéséért harcoló gyerkőc azonmód elhallgat, amint kézbe kapta, amit akart – csokit, kiflit, bármit. Innentől idegtépő a munkanapom. Ilyen esetekben szoktam „csakazértis” meglépni, amennyire csak bírom, hogy akadályozom őket a haladásban, ha jobbra akarnak térni, én biz a balra kanyarodást erőltetem, ha egyenesre előre tartanak, bizony isten oldalvást próbálok utat törni.

A kollégákkal napközben csak egy-egy koccanás erejéig és idejéig találkozunk, mégis van örömöm. Ez a munkám pozitív oldala. Emberek között vagyok.

Milyenek között? Ha minden részletre kitérően megosztanám, elcsodálkoznának. Habár nem biztos, előfordulhat, helyi viszonyok között nagy eséllyel már önök is voltak irányadóim. Annyit azért elmondok, az emberi jellem és kulcsin természetes sokszínűsége mind megjelent vagy meg fog jelenni mellettem. Férfi, nő, fiatal, idős, kedves, mogorva, szépséges, rút, gazdag, szegény. Minden csoport tagjai között vannak rendesek. De több a tülekedő és türelmetlenkedő. Célja alapvetően mindnek ugyanaz: napi létezését fenntartani, életminőséget javítani. Ki ezzel, ki azzal teszi, pénzfüggő ez, mint minden. Megfigyeléseim szerint e téren szembetűnőek az eltérések. Vannak ésszel, megfontoltan válogatók, akik felesleghez nem nyúlnak. Mások csak akkor gondolkodnak fölöslegesen túlzott mennyiségben, ha valami akciós. Egyeseknek mindegy az ár, pazarló életmódjukat kiszolgáló, rendszeresen feleslegeket is leemelnek a polcokról. Amíg főnökeim a zöldségek, gyümölcsök, húsok, italok és egyebek többeszes termékpalettájáról

válogatnak, közben mi leselkedhetünk. Szerencsénkre ez ilyenkor nincs ellenére egy főnöknek sem, ránk se hederítnék.

A látószög nem a legjobb, nem is a legrosszabb. Derékmagasság szintjén is van látnivaló. Alaposan szemügyre vehető a tiritarka belső környezet, bár ez sokszor hónapokig változatlan. A szőrös, nyári kánikulában ráadásul nemritkán izzadó, néha bűzhödt férfilábak nekem ugyan nem hiányoznak, de ezek is elkerülhetetlenek. Szemrevalóbbak a női lábak és a kisebb-nagyobb domborulatok. Nem mindenkié káprázatos, az élet sem kizárólag édes máz, de legalább lehet várni a következő magával ragadót. Az emberi testrészek mellett kellemes perceket szerez még valami. Leselkedés közben annyi mindent ki lehet hallgatni, sok vicces, szomorú, dühítő és számtalan egyéb jellegű történet hallható. Viselkedésformák sokasága látható. Aprólékos elmesélésekre száz darab ezeroldalas könyv sem lenne elég. Vannak helyesen viselkedők. Ez lenne a természetes. Róluk nem szükséges írni. Az idegesítő viselkedésmódúak szemmel tartása izgalmasabb. Következzenek a jellemző példák. Egyesek válogatás közben a kezük közelébe kerülő összes terméket összefogdossák, akkor is, ha tudják, úgysem fogják megvenni, és naná, hogy előtte nem nyúlnak a kihelyezett zacskóhoz, kesztyűhöz, csipeszhez, szerintük minek az. Vannak a nyaranta a hűtőpultok mellett hűsölők – még jó, hogy legalább nem benne... Sokan, ha valami kisméretű gyümölcstermés-halom mellett haladnak el, szemtelenül megdézsmálják. Ezután jön az undorító látvány, ha meg is nyalja utána ujjait aktuális főnököm, majd rögvést egy másik gyümölcstermés-rakásból is választ azonnali fogyasztásra. Mert szerintük emiatt nem keletkezik kára senkinek. A többi főnök, ha ezt nem látja, otthon bele sem gondol, milyen pluszhoz jutott: olyan baktériumokat, vírusokat is hazavitt, amiért fizetnie sem kellett. Nyami! Ez most, a COVID-19 betegséget okozó világjárvány idején különösen veszélyes. Vannak a magukat rendre meggondolók. Ők munkahelyem bármely pontján képesek bármit hanyagul ledobni, ha időközben úgy döntöttek, mégsem kell. Teszik abban a téves hitben, hogy nem fogja őket meglátni senki. Pedig, ha más nem is, a Nagy Testvér mindent lát. Egyesek még olyankor is ledobnak ezt-azt akárhová, ha szembe jön velük egy másik főnök egy kollégámmal. A ledobásról jut eszembe a leverés. Ez véletlenül szokott megtörténni. Bárkivel megeshet. Ami dühít, nem mindenki érzi úgy, hogy vissza kellene tenni a helyére, amit levert. Amikor a főnök távozásra szánja el magát, gyakran hosszú emborsor akasztja meg. A várakozást egyesek idegtépőnek érzik, ezért kezdik elhagyni szájnylásukat morgolódo szavak. Talán azt hiszik, attól gyorsabb lesz az előrejutás? Sorakozás közben egyesek azzal érvelve próbálnak előbbre jutni, ugyan engedjék már előre, mert ő csak keveset választott odabent.

Jól jön számomra még, ha két, egymást ismerő főnök szempárja találkozik, és egymás mellett megállva elkezdik a trécselést. Ez alkalmat ad megpihenni. Másrészt eközben nem törődnek velünk. A törődés hiánya fáj legjobban. Annyiszor megesik, hogy összeszámolni sem tudnám. Olyankor is képes hosszú percekre el-

hagyni a főnök, ha nem beszélget senkivel. Rosszulesik, és rosszallom. Nem csak a mi szempontunkból elfogadhatatlan. Seregnyi főnök világszerte szintén emiatt bosszankodik sokat. Természetesen csak azon időkről tudok szólni, amikor ők engem foglalkoztatnak. Rendszeresen hallom a környezetemben a mérgező főnöki szavakat. Ilyenkor az is megesik, hogy mások főnöke kap oda hozzánk. Sajnos egyesek hajlamosak elfelejteni, hol hagynak el minket. Márpedig ha egy kollégámat a főnöke úgy hagyja magára az út közepén, hogy az én főnököm ott nem tud velem továbbhaladni, muszáj megoldást találnia. Munkatársaimmal azt utáljuk szívből, ha ilyenkor taszítanak rajtunk, kicsit vagy akár meglehetősen nagyot. Emberibb módon is meg lehetne oldani, néhány kedves, kérő szóval, de erre csak kevesek hajlandóak.

Miért nem tanulja már meg mindenki, miközben önmagával törődik, a saját „nagyon fontos” dolgát intézi, attól még mindenkire tekintettel illik lenni! Mindenkinek van dolga, és mindenkinek a sajátja a nagyon fontos. Senki sem véletlenül van ott, ahol, és jó vagy sem, mindenki siet. Direkt nem mondtam, hogy kell, egyáltalán nem kell, de az intelligens ember értékítélete megkívánja az illendőséget. Mondhatják monoton munkaköröm során történt eltanulásnak, mindenesetre soraimat egy felhívással fogom befejezni: kérem az összes kedves és kedvetlen vásárlót, sietségük mellett is legyenek tekintettel mindenki másra, semmilyen indokkal ne hagyják el kosaraikat, ne akadályozzák a folyamatos haladást, ne dühítsenek másokat!

Kompozíció 1

Merénylet

Egy szem gesztenye koppant fejemen.
Lepottyant, amikor alatta mentem,
s elgurult volna színlelt szelíden,
ám sértett vadként utánaeredtem.

Ahelyett, hogy nagyot belerúgtam
volna, lehajoltam és felemeltem.
Magam ítéltam el támadómat,
és fogva tartom zsebem börtönében.

Rejtelem

Papírkutyák
ugatják
a Holdat.
Múlt-madarak
hullatják
a tollat.

Fürkész baglyok
kutatják,
mi nincs ott.
Csak csillagok
tudhatják
a titkot.

Hajnalokból
harmatok
dalolnak.
Szivárványról
mosolyog
a holnap.

Így érik

Valahol az a csend,
valahol az az álom
aranyszálon lógva
ringatózik a fákon.

Igazi boldogság
őzikék szemén villan,
csillagzódik éjjel,
hajnalra meg elillan.

A kifáradt tájat
takarja hó nyugalma,
tavaszig így érik
a napsütés jutalma.

Csak egyetlen percet

Nem boldogulsz? Felfénylik szemed a szóra.
Amíg tanulsz, készülsz az örökös jóra.
Segít a Nap, sugara pottyán a hóra.
Késik, bár csak egyetlen percet az óra.

Befelé kuncognak

Ó, ez a mázas-cserép mosoly az arcokon,
ó, ezek a számítón suhanó kübli-tekintetek.
Beszédes csendek kuporognak a szalonsarkokon,
befelé kuncognak milliárdokkal kitömött zsebek.

Végzetes tévedés

Lehajolt,
feje fájni kezdett.
Azt hitte még,
ez csak kezdet.
Tévedett.
Ez volt a vég.

Nyugalom

Üldözés

Georg Tpark példás rendőr, a Fort Simpson tizedik kerületi őrsegéből, a hegytetőn megállt és körülnézett a holdvilágos éjszakában. Most már biztos nyomon volt. A hó, mint fehér papírlap terült el simán és érintetlenül körülötte, csupán egy irányban sötétlettek benne szabályos lábnyomok, s ezek ahhoz a négyemeletes lakóházhoz vezettek, melynek neontól világított ablakát háromnegyed órája figyelni már. A kéthetes szenvedése tehát a vége felé közeledik. A kanadai rendőr akár a világ végéig is követte volna Reichardot, a bankrablót, aki több mint száz-ezer dollárt zsákmányolva meglépett Saskatoonból. A tetejébe még egy nyakatekert levelet is hagyott a tett színhelyén, melyben azt akarta megmagyarázni, hogy vannak rablók, akik életükben csak egyszer követnek el bűnt, azt is valami nagy lelki megrázkódtatás következtében, vagy kíváncsiságból, vagy tanulmányozni akarják a bűnnel járó nyugtalanságot, vagy amikor szembekerülnek az élet szám-talan titkainak egyikével, és azt sem tudják megoldani. Az illetékes urak a levelet kiváló munkának nyilvánították, s megállapították, hogy a Bank of Canada pénztárát rendkívül nagy műveltségű ember szabadította meg a dollároktól. Mikor az ügyet kiadták Tpark kiváló rendőrnyomozónak, az már tudta, hogy ne-héz csibésszel került szembe. Két hónapnyi nyomozás után ez a csibész elbújt, felfelé nyomult a városok biztos búvóhelyétől a Tavak felé.

– A városban sohasem kaptalak volna el, de hogy kijöttél a nyílt színre, a hóba, a hidegbe, a csillagok kupolája alá: enyém vagy, mert itt én vagyok az ügyesebb, és nem segít rajtad semmiféle levél meg efféle firkálmány!

Tizennégy napig üldözte ezt az embert a kegyetlen fagyban, s néha majdnem elérte. De az üldözött valami megmagyarázhatatlan módon mindig kisiklott a markából. Síléciken menekült, áthatolt alig befagyott folyókon, kiszabadította magát a vadászok rókacsapdáiból, ha beléjük lépett. Ugyancsak próbára tette a rendőr edzettségét. De most, úgy látszik, kimerült, s minden kelepcebe jutott gazember azzal akar enyhíteni elkerülhetetlen sorsán, hogy lámpát gyújt, és szinte felkínálja magát az üldözőnek. A lakóház ugyanis a völgyben állt, kéményeiből füstszalag karikázik a több mint húszfokos hidegben, reszkető csillagok állnak föl-ötte, a holdkaréj alsó hegye pedig majdnem úgy fest, mintha a kiflit beleszúrták volna a ház tetejébe. Az ablakból kétágú csillár sárga fénye esik a csillogó hó síkjá-ra, s ebben a fénypásmában néhány róka settenkedik sötét árnyként. A háttérben a tó, melyen most átkelni lehetetlen, Tpark csak most érezte, hogy az emberek valóban az istenek emlőin nevelkednek, anélkül, hogy erről sejtelmük lenne –

hiszen övéké ez a csodálatos szép magányos világ, ez a pompás sziget a titokzatos Mindenségben, s mégsem becsülik meg a nagy ajándékot. S amikor elindult, hogy megközelítse a házat, érezte, hogy itt nem fenyegeti veszély. Tudta, hogy a bankrabló nem védekezik már. Ezt számtalanszor megtehette volna, de nem tette meg. Ezért elhatározta, hogy a legmesszebb menőig kímélettel lesz vele.

Félúton lehetett a házhoz, amikor a jobb felől sötétlő fenyőerdőből egy ember bukkant ki, és keresztben Tpark útirányára siklott lefelé a lejtőn. A rendőr lekapta puskáját, és bevárta. Az egyenesen felé tartott. Néhány lépésnyire egymástól megállt mindkettő.

– Azt hiszem, céltalan a további játék – szólalt meg a rendőr – eleget ugratott két héten át, most majd a házban elmondhatja, mennyiben kényszeríti az embert a szellemének érthetetlen titka a bankrablásra. Hideg van, ne vesztegessük az időt!

– Már vártunk téged – hangzott a válasz –, de tévedsz, nem én vagyok a bankrabló. Engem ezen a környéken a hó hercegnőjének hívnak az indiánok, a bankrabló a bátyám. Most éppen a vacsorát készíti, mint látod, én a csapdáinkat néztem meg, de a hódok most másfelé járnak. Jól fűtött szoba, ízletes vacsora vár téged, és Tim mindenáron pókerezni akar valami komoly fazonnal. A komoly fazon te leszel.

Aki beszélt, fiatal, sudár, pompás termetű leány volt. Arcát a legkitűnőbbben feldolgozott nyest prémkucsma keretezte, és ahogy a havon mozgott, elárulta, hogy itt él a Magas Északon.

– Halló, Tim, itt az üldöződ – kiáltotta, amikor kopogtatott. – Tpark valóban megjött, jó estét, és tessék belépni, Mr. Végzet.

Tpark most szemben állt a kényelmes, pompás prémekkel díszített és előkelően bútorozott gerendaház szobájában egy emberrel, aki éppolyan vállas, erős, tiszta arcú és csillogó tekintetű, akár ő maga. A lány ledobálta prémjeit, és kihámozta azokból ígéretes szépségét, hó fényétől barnult arcát, finom csuklókra épített pompás kezeit. Tpark érezte, hogy nem ő fogott itt gazembert, hanem őt fogták meg, s nem tud védekezni. A kocka – így írják a detektívregény-írók – megfordult. Sarokba tette a fegyverét, letette nehéz felszerelését, és állt védtelesen, csinálhattak vele, amit akartak. A két idegen illatos teát tett az asztalra, a legfinomabb süteményt adta hozzá, drága szivarokat kínált, és Tpark otthon érezte magát. Sohasem látott ennyi ezerdolláros puskát, ilyen hatalmas orosz szamovárt és ennyi finom kékacél csapdát, minden prémvadász álmát.

– Most már mindent értek – szólalt meg halkán –, és nem szép öntől, Reichard Tim, hogy pont engem szemelt ki legújabb trükkje áldozatául. Megtiszteltetés számomra, az igaz, de mégis... tudhatta, hogy sokkal inkább szeretem a kényelmet, mint az ilyen utazásokat a hóban.

– Te nem vagy udvarias – felelte a férfi –, mert ha az volnál, megnéznéd a nővéremet, és nem méltatlankodnál. Vigasztalódnál ezzel a pompás látvánnyal.

Egyébként a munkáddal meg vagyok elégedve, s legközelebbi regényemben téged teszek meg főhősnek. Ez annyit jelent, hogy Kirgasban te leszel a rendőrök főnöke. Még egy ilyen remekmű, és főhadnaggyá avatlak. De a nővérem, tudod, ő eszelte ki a dolgot, úgyhogy veled veszekedj, ne velem! Egyébként áldom azt a képviselőt, aki a rendőrség ellenőrzésének azt a módját találta ki, hogy az ellenőr kövessen el színleges gáztettet, és üldöztesse magát, győződjék meg az emberei képességéről. Ez a tizennégy napos út remek volt, Georg, és a te üldözéssel lerázhatatlannak bizonyult. No, de most láss neki a dolgoknak, aztán pókerezünk, jó? Ezennel átadom neked ezt a fazont, Duane. Adj neki valami szíverősítőt, ha netán megfázott volna...

– Hogyisne – tiltakozott a rendőr. Azután sürgősen elnyert harminc dollárt a felettesétől, és az ellenőrző kapitány, amikor másnap délelőtt az ablakhoz ment, hogy megszemlélje az időjárást, fejcsoválva állapította meg, hogy Tpark, az üldöző végleg belebonyolódott a kelepcebe. Éppen fát fűrészelt, és a kézifűrészt másik végét Duane húzogatta kitaratóan. De sem Duane, sem Georg nem a fát nézték, hanem egymást. És a kapitánynak eszébe jutott a bankban hagyott levél egyik szakasza, amelyik így szól: „bárhová fordulunk megvilágosodásért és irányításért, mindig csak két hatalommal találkozunk... Az egyik fölöttünk él láthatatlanul, a másik a szívünkben ég, és örökre a miénk marad. Egyiket Istennek, a másikat szerelemnek hívják...”

Csillagok völgye

Sodrásban

Megálltam a híd alatt
s csodálattal néztem
a siető hullámokat,
amint testük pillanatként
más-más formát ölt,
míg céljuk megmásíthatatlan
fizikai törvényeket követ,
miközben az ember
örömmel táplálja lelkét.

Ilyen az életem.
Percről percre akárha folyó lennék,
ösztöneimből árad a remény.
Hogy mit érint ilyenkor szívem – nem tudom.
Megfoghatatlan, láthatatlan jutalom
a Mester időtlen műhelyéből? – kérdezem.

Medret keresve, sodor az élet.
Sohasem szűnjék meg ez az érzés.
A halál előtt sem.

Kérdőjeleim

Sokszor nem vagyok én,
mikor álmaim hatalma vezérel.

Ilyenkor leszek más.
Akár a legsötétebb elme tulajdonosa is.

Elveszve egynéhány órára,
akárha sohasem léteztem volna.

Reggel naiv ember vagyok.
Kérdőjeles tudattal.

Megfejtani létezésem tárgyát –
kevés vagyok időben!

Hét fűzfánál

(Apácaszakállasi impresszió)

Falumszéli folyó mellett,
tenyeremben pihen fejem.

Lassú folyása akár az életem.
Medre reményeimmal van tele.

Az ember hiába emel gátat.
Útját ismét megtalálja.

Marasztalni nem lehet.
Istentől kapott idő ez.

Napkelte

Jani éjfél után visszatért a magaslesről és felkeltette a többieket a Duna partjához közeli vadászházban.

A szóra Boráros fürge mozdulattal ugrott fel az ágyból, akárcsak két fiatal vendége, akik vadászok szerettek volna lenni.

Ernő gyötrelmes, kínlódó nyújtózkodással búcsúzkodott még néhány percig a fekvőhelyétől.

– Látszik, hogy nem vagy vadász! Most légy férfi a talpadon, fürgén ki az ágyból, egy-kettő! – szolt enyhe gúnnal a hangjában Boráros. Ő igazi falusi embernek látszott, aki sokat tartózkodott kint a természetben.

Ernő csodálkozva, szótlánul nézte útrakész vadásztársait, akik már nyugtalanul várták, hogy feltápáskodjon az ágyról. Az arcán látszott, hogy legszívesebben tovább aludt volna még a friss levegővel átjárt vadászházban. Nemigen akaródzott neki kimenni szarvasbikákat lesni.

– Miért jött ez ide? – kezdett türelmetlenkedni Boráros. – Úgy tűnik, nem nagyon érdekli a vadászat. Jobban járna, ha nem is kerülne a szemem elé – morogta, miközben a félálomban ásító férfit figyelte, ám eszébe jutott, hogy épp ő hívta meg a vadászatra jó pár hónappal korábban.

Ernő nagy nehezen legyűrte az álomosságát. Sokáig keresgélte a cipőjét, amit végül az ágy alatt talált meg, így végre készen állt, hogy ő is elinduljon az új vadászegyenruhájában. Átlagos testalkatú, szemüveges, barna, göndörhajú, jó modorú városi ember volt.

A Dunába torkolló patakon csónakkal keltek át a túlsó parton húzódó erdőbe, ahonnan egy kiszáradt mederben indultak a tisztás felé, amit napközben a halászok is gyakran felkeresnek. Éjjel viszont a szarvasbikák csatatere és nászhelye a tisztás.

Szeptember vége felé járt, az őszi erdő már cserélni kezdte az öltönyét. Az új dunai gátépítés nyomai alaposan megváltoztatták a környéket. Az erős holdfényben is látni lehetett a faleveleken, fatörzseken és a bozótton azt a színtónust, amely már a hervadásnak indult erdő mélabúját jelezte.

Kitárult előttük a festői szépségű táj, a távolban falu a templomtornyával. Még távolabb a Duna magas töltése húzódott. Látszott, hogy néhány órán belül a fel-

kelő Nap már nem a forró nyár melegével süt majd erre a tájra. Ernő ezekből nagyon keveset érzékelt.

Boráros folytonos kérdezősködéssel zaklatta Janit, aki a legfiatalabb vadász volt. Az ifjú azt is elmondta, hogy amikor elkezdett sötétedni, egy nagy tizenhatos jött át az erdőből, átgázolt a sekély patakban a túlsó félszigere, ahol szembetalálkozott egy tizennegyessel. Azt csúnyán összeszurkálta, majd bement az erdőbe.

– Ezt mind láttad, Jani? – kérdezte izgatottan Boráros.

– Akkor igyekeznünk kell, Ernő! – biztatta őt. Jani nehézkesen lépegetett a csúszós mederben a többiek után.

Az út során látszott Borároson, hogy nem szeretne Ernővel egyedül maradni. Végül csak eljutottak a tisztásig, és ott szétoszlottak a tó körül.

Ernő egy vastag fa mellett bújt el két vadásztársával. Boráros távolabb ment a tó túlsó felére, ahol sűrű borok nőttek. Jani a sásba rejtőzött, és két fiatal társa is megtalálta a maga helyét.

Közeledett az éjféli. A hold igen magasról világította be a tájat. Nagyon hűvös volt, igazi vadászatra alkalmas idő. Csak itt-ott hallatszott rikácsolás és szárny-suhogás, az ide vízre járó éjjeli madarak hangja. Boráros sokszor állt kint lesben az őszi éjszakákon. Az éjjeli erdő titokzatos varázsa már nem hatott úgy rá, mint régen. Ezen az éjjelen más gondolatok gyötörték. Olyanok, melyek távol voltak az erdőtől, a vadaktól: a tisztás túlsó felén lesben álló Ernőn és a saját feleségén, aki ekkor nyugodtan aludt a puha, meleg ágyban.

Sokáig hűséges volt a felesége. Mégis hogy tudott így megváltozni ez a jó, kedves, szelíd asszony, aki mindig a szemefénye volt?

Hol volt már a harmonikus otthon, a család melege? Kitaszítottnak érezte magát. Mindig az a gondolat nyugtalanította, hogy a közös életük szépsége, értéke, öröme csak úgy elfusson a előle – valaki mással.

– Az a ribanc! – pattanásig feszült benne a harag.

Hónapok óta nem volt nyugalma, amióta megtudta az igazat, és a gondolataiba is folyton felbukkant az a másik, akivel a felesége viszonyt folytatott. Az egyik néhány kilométerre, a másik a tó túlsó partján, egy nagy fa mellett. Másra nem is tudott koncentrálni, csak rájuk.

A hímszarvasok bögése és csörtetése hozta vissza őt a jelenbe. Csodálkozva nézett körül, mint egy kiszántott egér. A tisztáson jelentek meg a szarvasok, akikre olyan sokat vártak. Megkezdődött a nászi gyülekezés, a szerelmi párviadal.

Egy hatalmas, sötétbarna tizenhatos, beképzelt bika meg-megsuhogtatta az agancsait, és a jobb első lábával megkaparta dühében a füvet. A körülötte mozgó teheneket és néhány olyan fiatal hímét fürkészt, amelyek még nem is gondolhattak a viadalra. Igazán figyelemreméltó állat volt. Még Boráros csodálatát is kivívta. Diadalmasan forgatta az agancsát, mint aki minden kihívásra készen áll! S az jött is, egyenesen felé vágatva.

Egy óriási tizennyolcas büszkén, határozottan rontott a vetélytársa felé, lehajtva fejét, agancsával felé szúrta. A másik meghátrált előle, majd egész testének erejét beleadva próbált szúrni. Összeakadtak az agancsaik. Néhány percig dühöngve, felbőszülve rángatták egymást. De a jelenet inkább volt komikus, mint magasztos. Majd hirtelen engedtek az agancsaik, s a nagyobb bika az ellenfele mellé lépett, és agancsát mélyen az oldalába döfte. De olyan mélyen, hogy egészen a belek közé hatolt a szúrása. A megsebzett vad feladta a küzdelmét. Fájdalomtól reszketve elvánszorgott. A győztes bika követte őt a tisztás széléig, lökött rajta még néhányat az agancsával. Ezzel fejezte ki megvetését, ahogy az ember a földön fekvő megrúgásával. A bika ezek után visszatért diadala színhelyére, ahol a tehenek izgatott alázattal fogadták.

Boráros mindezt érdeklődés nélkül szemlélte, lövésre kész fegyverével a kezében. Mint egy mozgó festmény, úgy zajlott előtte az egész csata, melynek részletei nem is érdekelték, eredményével sem nagyon törődött. Helyette mereven figyelte a tisztás túlsó oldalát. A Hold teljes fényével világította meg kibiztosított fegyverét és a túlsó oldalon álló Ernőt. Szemüvege lencséjében megcsillantak a csillagok.

– Olyan nyugodtan áll ott, mintha tiszta lenne a lelkiismerete, és sohasem vétett volna senki ellen – merült fel Borárosban.

A bikák vérontó viaskodása alatt úrrá lett rajta is az, ami ezeknek a megvadult állatoknak a harcában is megfigyelhető, és ő is megsebzett áldozattá vált a nőstényért vívott küzdelemben.

A szarvaspárbaj nagyszerű látványa közben egy másik küzdelem úszott be elméjébe, melynek színtere, fegyverei és módszerei mások voltak. Bárók éjjeli mámor, mozgalmas nagyvárosok utcái, parkjai jelentek meg, ahol állandóan ott volt az a férfi, aki lassan, finoman, minden viaskodás nélkül, csupán hízelgő szavakkal, mosolyával, egyszerű jelenlétével kiszorította őt a felesége mellől.

E gondolatsor hatására szájába vette a puskája csövét. Ekkor ismét megvillant Ernő szemüvege a távolban. A célzókereszt most két célpont között tétovázott, a tehenek közt járkáló szarvasbika és tőle távolabb egy rémülten forgolódó ember között.

A fegyver eldőrdült. A szarvasbika megrezsent. A tehenek szanaszét szaladtak. A vetélytárs hangtalanul terült el a magas fűben. Boráros látta megtántorodni az alakját. Néhány pillanatig kiélvezte a bosszút, az ellenfél legyőzésének mámorát. A szarvasbika beugratott a sűrű erdőbe.

Mint egy villámcsapás, úgy futott végig rajta, hogy mit tett. Rémmülten ismét maga felé fordította a fegyverét, hogy ő is elterüljön fűben. Egy éles hang azonban megakadályozta utolsó szánt mozdulata végrehajtásában.

– Boráros úr, nagy baj van! Ernő bácsit eltalálta valaki! – kiabálta izgatottan Jani.

A zűrzavaros kiabálásra előbukkant Boráros a sűrű, magas bokrok közül. Lehajtott fejjel, szomorú képpel lépdelt a magas fűben mozdulatlanul fekvő riválisha felé.

A nyakán és száján kibuggyanó vér elöntötte annak arcát, vörösre festve mindent a test körül is.

Miközben a vállukon bevitték a holttestet a faluba, Jani a vadakra gondolva nagyot sóhajtott:

– Milyen kár, hogy ma egyetlen bikát se lőttünk!

Boldogság

FORREST HAMER

Lecke

1963 vagy 4 nyarát írtuk,
amikor apám Ft. Hood-ból Észak-Karolinába
szállította családjunkat 56-os Buickunkban.
Folyamatosan Klán-támadásokról hallottunk, tudtuk,

Mississippi sokkal veszélyesebb, mint általában.
A sötétség mohaként terült szét a fákon
és amikor szétmaszatozta a fényt az ablakokon
azon az éjszakán, apám lehúzódott az útról, aludni tértünk.

A zörejek,
melyek a szörnyek gerjesztette félelmekben
rendszerint felébresztettek álmomból,
ébren tartották apámat is azon az éjszakán,
csendben feküdtem és figyeltem, ahogy hallgatózik,
tudtam, képtelen lenne bennünket mindig megvédeni

mindentől, mindenféle teremtménytől;
talán még a dühtől is, mely hirtelen átfutott
a testemen a texasi útja miatt,
hogy hazavigyen bennünket, mielőtt ő elmegy

egy olyan nem létező helyére a világnak,
melyet Vietnamnak hívott. Egy fiúnak szüksége van apára,
aki vele van, folytattam a gondolatot, zajt hallva
a sötétből.

Hogyan legyünk boldogok

Amikor a férfiakat már boldogság tüzelte a templomban,
kiáltoztak, egyenesen felugráltak.

A nők tánca azonban nyögőssé változott, miután
transzba estek; ezért

rettegtem Johnson tisztelendő szertartásainak
közeledő végétől, gyűlöltem a borzalmat,

melyet ez a pap a nők lelkében
okozott, ömlött róluk a víz

és egyre gyorsabban szedték a levegőt.
Aggódtam, egy napon anyám

elmegy oda és átadja magát
neki, s olyan könnyű nővé alakul át,

mint amikor apám hazajött
szabadságra. Pont olyan ostoba lesz.

Amikor ez végül megtörtént,
elhagyottnak éreztem magam.

Esztenőkkel később, egy másik első alkalommal
az én nyögésem visszhangját

hallottam egy lány fülében, s rádöbbenem,
mily örült gyönyört érez.

Aztán elkezdtem töprengeni,
nincs-e még valahol némi öröm,

ami engedné, hogy kiáltozásra késztesen engem,
nem ahogy a férfiak csinálják, hanem mint a nők.

Számkivetett

Költő vagyok, akit a színek földjére száműztek,
vetőmag szavak az ecset barázdáiban
rímes sorokat rügyeznek a lágy vásznon
színezőanyag termékenyíti meg őket,
így növeszttem a képeket.

Festő vagyok, akit száműztek a színek rétjeiről.
Összeszedem az égből hulló szavakat,
mint a megváltást kereső, lázadó angyalok;
sürgető betűket rendezek nyugtalan lapokon,
s látványt teremtek ott.

Asszony vagyok, akit száműztek a szerelem berkeiből,
egy esőszínű, jelzőtáblákkal teli tájékra.
Arra kárhoztam, hogy egy adománygyűjtő persellyel
szellem szikrákat gyűjtsék a valóság kulisszái mögött,
hogy kielégítsem lelkemet.

*

Egy varázslatos
reggel Elul havában

láttam két sápadt
felhőt csókolózni.

Mély égszínkép
volt bemetszve

köztük, mint egy
kígyózó folyam

két hatalmas
hegység egy képen

fentről nézve
a kék szűkület

ahogy egymáshoz
közeleg

mint Isten ujjának
sugalma

a Sixtus-kápolna
teremtésében.

A kegyelem pillanatában
egyesültek:

lett egy esőfelleg
fekete és rettenet

Jelzéseim

Nyári éj Jeruzsálem felett:
Az égen komor repülő,
tekereg, mint egy gyík a légben,
egy mutáns dinoszaurusz.
Mentőjárművek tépik szét
az éjszaka sötétjét vonításukkal
a megvilágított úttesten
a kétségbeesés határán.
Az elfojtás raktárai
szorosan egymás mellett: szavak
záporoznak
s szertefoszlanak az emlékek tavában.
A félelem fogva tart
és terjeszkedik, mint a világegyetem.
Testem az éj zsíros húsába
merül.
Az űrt csillagok díszítik,
mint arany flitter egy keleti fátylat.

Izzásuktól kényelmetlenül érzed magad.
Hideg kinézetük elnyeli majd jelzéseimet
száz fényév múlva,
de akkor már késő lesz.

Múzeumban

A tárgyak templomában
az üveg vitrinekben
a múlt művészeinek
valóra vált álmai
vannak foglyul ejtve.
Mint karanténba zárt
kutyusok, néznek
szemünkbe s arra kérnek
csendben: vigyél minket el.

Végh Zsoldos Péter fordításai

Ami van

Abból, ami
van, ahhoz,
ami úgy néz ki,
mint az, ami van.

Abból, amit játszva
elvisz minden szél,
a madár, ének, lényegéből,
ahhoz, ami
elviselhetetlenül
nehézzé teszi,
a tollhoz.

Ami nincs,
szabaddá, boldoggá
tesz,
förtelmes fikció,
amely nem áll lesben
a lehetőségére.

Légcsavar

A szorongás egy légcsavar
és minden lélegzet
s minden sóhaj
csak újra
felpörgeti,
míg az öröm,

míg az öröm
a szélcsendben lakozik,
amit ki sem kell érdemelni.
Elég
rágondolni
egy széles karosszékben,
vasárnap délelőtt.

Hosszú út oda

A hosszú útnak nincs
vissza, azért hosszú,
azért csupán
oda.

Az oda mindig egy lépéssel
előbbre van, mint a teve
a beduin előtt, mind az otthon
a honvágy előtt.

Az oda mindig egy lépéssel
előbbre van és csukott
kis kofferjában lapul
a vissza.

Végh Zsoldos Péter fordításai

Kompozíció 3

A 200 éve született Dosztojevszkij patográfiája

Első nekifutásra mi sem látszik könnyebbnek, mint megírni Dosztojevszkij kórtörténetét, patográfiáját – jeleztem 2006-ban a „Dosztojevszkij bűnei és bűnhődései” című, az Új Szó Gondolat c. mellékletében megjelent tanulmányomban. Nos, az azóta eltelt években elolvasott újabb Dosztojevszkij-regények, Anna Dosztojevszkaja Emlékeim c. memoárjának megismerése megkönnyíti a patográfus dolgát. Köztudott, hogy epilepsziája ellenére gényuszi teljesítményre volt képes, és így méltán sorolja őt „A pszichiátria magyar kézikönyve” (Budapest, 2001, 799. o.) a világtörténelem nagy epileptikusai – Nagy Sándor, Julius Caesar, Szókratész, Dante, Newton, Alfred Nobel – közé. Ösztönzést adhat a patográfia újragondolásához az a tény, hogy Dosztojevszkij esete példázza talán a legjobban a nagy francia író, Stendhal véleményét: „A nagy emberek életrajzának egy részét orvosainknak kell szolgáltatniuk”. Mégis szorongva vágok bele orvostörténelmi fejtegetéseimbe. Szemem előtt lebeg ugyanis a mindmáig egyik legjobb Dosztojevszkij biográfia szerzőjének, a „francia” Henry Troyatnak – aki orosznak és Lev Taraszovnak született – vallomása: Dosztojevszkij élete önmagában annyira gazdag „megrendítő szomorúságokban, csodálatos örömeiben”, hogy életrajzát nem „regényesíteni”, inkább tompítani kell.

Ugyanez vonatkozik életrajza orvosi változatára, a patográfiára is. Németh Attila elmeorvos főorvos írja „József Attila pszichiátriai betegsége” c. könyvében (2000, 75. old.), hogy a tragikus sorsú magyar gényusz pszichopatológiája a pszichiáterek „állatorvosi lovának” is tekinthető, azaz minden betegség (és betegség-konceptió) megtalálható benne. Valami hasonló tapasztalható írónk esetében is – nézzük tehát, hogy a legismertebb epilepszián kívül milyen egyéb, testi és lelki kórok lehettek hatással életművére.

Felmenői közt nem volt híres tollforgató. Atyja tanult ember, a moszkvai szegények kórházának orvosa. A kórház melletti szolgálati lakásban született meg második fiúként 1821. okt. 30-án (az új időszámítás szerint november 11-én) Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij. A zordon-zsugori atya hidegségét anyja megértése és szeretete ellensúlyozta. Az érzelmi fejlődés egyik legérzékenyebb korszakában, a serdülőkorban azonban e „védelem” megszűnt: 1837-ben az édesanyja hosszán tartó „sorvadás” után a tüdővész áldozata lett. Az özvegy doktor – talán látva

tudománya tehetetlenségét – hátat fordít hivatásának, és Moszkva környéki birtokán bánatába és az italba temetkezik. Fjodort és bátyját Szentpétervárra küldi a hadmérnöki iskolába, további sorsukkal nem sokat törődik. Pedig egy 18 éves fiatalembernek, egy leendő katonatisztnek sok a kiadása – a várt pénz helyett azonban döbbenetes hír érkezik: a muzsikjaival erőszakoskodó doktort azok brutális módon meggyilkolják. A kiskorától érzékeny lelkületű Dosztojevszkij itt szembesül legelőször a „bűnnel” és a „bűnhődéssel”. Mivel viszonya apjával egyre jobban elhidegült, ezért most lelkiismerete lázong: büntársnak érzi magát. Talán e lelki felindulás volt az utolsó csepp a pohárban, amely kiprovokálta az első (epileptikus?) rohamot. Janovszkij, a szentpétervári évek alatt Dosztojevszkij barátja és orvosa, írja: „Fjodor Mihajlovics éppen a gyermekkorában szenvedte át azokat a sötét és kínos érzéseket, amelyek nem múlnak el az idővel, s amelyek az embert hajlamossá teszik az idegbetegségekre, tehát az epilepsziára, a hipochondriára, a bizalmatlanságra...” (Troyat, 31. o.). „Idegessége” azonban a laikusoknak is feltűnt. Egy előkelő szentpétervári szalon háziasszonya, Panajevné így emlékezik a náluk már ismert íróként – 1846-ban jelent meg első regénye, *A szegény emberek* – megfordult Dosztojevszkijre: „... rendkívül ideges és érzékeny fiatalember. Közepes termetű, sovány, halványszürke, bőre beteges árnyalatú. Szürke kis szemgolyói nyugtalanul bolyonganak egyik tárgyról a másikra, s fakó ajka aprókat rándul” (Troyat, 75. o.). „Gyenge és ideges szervezetem van” – mentegetőzik saját maga is egy 1848-ban kelt levelében (Troyat, 95. o.). Ekkor már nyílt titok epilepsziája is – Janovszkij doktor a kor panaceájával (csodaszerével) „kezeli” őt: eret vág rajta.

Ráadásul állandó pénzzavarban van: sem alhadnagyzi zsoldja, sem a család gyámja által küldött pénz nem elég... Mint Troyat írja, a pénzt „nem tudja megkeresni, nem tudja fölhasználni, nem tudja megőrizni” (95. o.). Ez utóbbiban közrejátszik egy újabb betegsége: a játékszenvedély. Ekkor még csak a biliárd, ill. a dominó viszi el a pénzt – később majd a rulett.

A magyar szabadságharc leverésére segítséget küldő I. Miklós cár saját országában is „szereti a rendet”. A belügyminisztérium III. ügyosztálya éber szemekkel figyeli egy Petrasevszkij nevű hivatalnok lakásán péntekenként összegyűlő értelmiségieket. Közéjük sodródik a hadmérnök és író Dosztojevszkij is, sőt éppen ő szolgáltat okot a titkosrendőrség akciójára: felolvassa ugyanis a híres kritikus Bjelinszkijnek a nem kevésbé híres íróhoz, Gogolhoz írt levelét. A levél kirohanásokkal teli az ortodox egyház és a cár ellen, követeli a jobbagység megszüntetését – közülük egy is elég ok az összeesküvés vádjához. A csoportot 1849. április 22-én, pénteken letartóztatják. A vizsgálati fogság hosszú hónapjai megviselik az amúgy sem erős testalkatú Dosztojevszkijt. Augusztus 27-én írja bátyjának: „Csaknem egy hónapja, hogy ricinusolajon élek... Aranyereim miatt egyre jobban szenvedek, és mellemben fájdalmat érzek, amit azelőtt soha nem éreztem. Különösen éjszaka növekszik érzékenységem. Rövid idő óta véget nem érő lidércnyomásaim vannak: úgy tűnik föl, a padló meginog alattam, mintha hajókabinban volnék...”

Szeptember 14-én már a gyomra is kínozza és tudja, hogy szenvedése csak fokozódni fog: „Közelednek az őszt leggyötrelmesebb hónapjai, s velük növekszik a hipochondriám” (Troyat, 117. o.). 1849. december 22-én azonban úgy tűnik, hogy minden szenvedés gyorsan véget ér...

Hajnali hatkor egy gyakorlótér közepére hevenyészett emelvényhez vezetik az összeesküvőket, és a hadbíró olvasni kezdi a neveket: „...Dosztojevszkij... halálra ítéltetett...”. Egy pópa keresztet csókolat velük, majd a három első elítéltet cölöpökhöz kötik, fejükre csuklyát húznak. Felsorakozik a kivégző osztag, vállhoz emelik a puskát... Ekkor fehér kendőt lobogtató szárnysegéd jelenik meg: a cár őfelsége megkegyelmezett – halál helyett száműzetés. Így „súrolta a halált” a 28 éves Dosztojevszkij. S hogy mit érzett: „Nem emlékszem még egy ilyen boldog napra” – mondja majd feleségének húsz évvel később (Troyat, 126. o.).

A száműzetés helye a szibériai Omszk erődje, az Irts folyó partján. Itt „a holtak házában”, szürke fegyencruhába bújtatva, naponta „kényszermunkát” végezve, Dosztojevszkij „hipochondriája” enyhült, ám egyre gyakrabban jelentkeztek rohamai. A kortársak közül többen tudni vélték, hogy az író a helyőrség kegyetlen parancsnoka megbotoztatta, és ez a megaláztatás váltotta ki éjjel az epilepsziás rohamot. A megbotozás valószínűleg csak legenda, ám a rá okot szolgáltatatható „esemény” önmagában elég lehetett a roham provokálására. Egy fegyencet felügyelői arra kényszerítettek, hogy a folyóba esett fejszóját keresse meg. Dosztojevszkij és egyik társa biztosították őt, tartva a derekára kötött kötelet. Az ekkor odaérkező ittas parancsnok ezt „feleslegesnek” találta, és Dosztojevszkijnek és társának botozást ígért a „munkakerülésért”.

Botozás nélkül is érte elég megterhelés Dosztojevszkij érzékeny lelkét – fegyencársai kerülték, nem szerették –, így egyetérthetünk biográfusával: „...a fegyházban érte el a szent betegség igazi kifejltségét” (Troyat, 147). Így látta ezt maga Dosztojevszkij is: „Idegeim annyira szét voltak roncsolva, hogy néhányszor epileptikus rohamot kaptam”. Az író nyilatkozatát kései „kollégája”, az eredeti foglalkozása – pszichiáter – révén szakvélemény kimondására hivatott orvosíró, Benedek István – az *Aranyketrec. Egy elmeosztály élete* szerzője –, idézi *Dosztojevszkij lelkivilága* c. tanulmányában. Ugyancsak ő hívja fel a figyelmet arra a tényre, hogy Dosztojevszkij „szent betegsége” (epilepsziája) az író öregedésével párhuzamosan „pszichogén” irányba tolódott el. Magyarán: „jobbára akkor jött rá a roham, ha sokat vesztett a ruleton, vagy a hitelezői fenyegették” (Benedek: *Bolond világ*, 1969, 11. o.). Vagyis „bűneiért” epilepsziás rohammal „bűnhődött”...

Természetesen ezen utóbbi „bűnöket” csak a civilizált világba való visszatérése után követhette el Dosztojevszkij. „Bűnhődése”, azaz szent betegsége segítette a visszatérést. A négyéves omszki kényszermunka után ugyanis a száműzetés nem ért véget, sőt még távolabbra került szülőföldjétől. 1854-ben a ma kazah területen fekvő Szemipalatyinszkban közönséges gyalogosként besorozták őt a 7. szibériai zászlóaljba. Itt ismerkedett meg első feleségével, az akkoriban megözvegyült

Mariával, aki egy kisleányt hozott az új házasságba. A közben alhadnaggyá előléptetett és amnesztiát kapott Dosztojevszkij epilepsziája miatt nyugdíjazták, majd 1859-ben engedélyt kapott Szemipalatyinszk elhagyására. A cári ukáz szerint Tverben (1931–1990 között Kalinyin e Volga menti város neve) telepedhet csak le. Innen ír „leghívebb és leghálásabb” alattvalóként kérelemlevelet az 1855-ben elhunyt I. Miklós utódjának, II. Sándor cárnak: „Felség... engedje meg, hogy visszatérjek Szentpétervárra s ott orvosokhoz forduljak”. A reformokra elődjénél nyitottabb uralkodó – 1861-ben felszabadítja majd a jobbágyokat – 1859 végén „kegyelmesen hozzájárul” Dosztojevszkijék Szentpétervárra költözéséhez. Azzal a feltétellel, hogy a titkos rendőrség továbbra is tartsa szemmel az író...

Az egészségi állapotra való hivatkozás megalapozott: egyre gyakoribbak rohamai és sokat szenved aranyerétől is. Ami részben ismét „bűnhődés” is. Köztudott, hogy az epilepszia tipikusan „alvásfüggő” betegség: az alváshiányra az egészséges ember is „alkalmi” epilepsziás rohammal reagálhat. Dosztojevszkij viszont többnyire éjszaka ír s hajnalban fekszik csak le. Egy epileptikus számára a lehető legrosszabb életmód! Jön is menetrendszerűen a „bűnhődés”: hetenként egyszer-kétszer jön rá a roham, melyet kellemes „aura” előz meg. „E néhány pillanat alatt – meséli Dosztojevszkij egy barátjának -, olyan boldogság fog el, amelyet máskor, köznapi állapotomban még csak megsejteni sem tudtam, amelyet mások egyáltalán nem érthetnek meg. Tökéletes összhangot érzek magamban és a világban s ez az érzés oly erős, oly édes, hogy e néhány percnyi élvezetért az ember szívesen odaadna 10 évet az életéből, de akár az egész életét is” (Troyat, 2003. o.). Ám a kellemes előérzet, az aura után Dosztojevszkij ordítva, habzó szájjal vágódik le a földre, végtagjai görcsösen rángatóznak, és esés közben gyakran meg is sérül. A roham után rosszkedvű, gyöngye a memóriája, az írás is nehezebbre esik.

Dosztojevszkij korában nem léteztek gyógyszerek az „eskór” ellen – ez volt az epilepszia korabeli magyar neve, utalva a roham alatti leesésre –, ezért az orvosok gyakran az univerzális gyógymódot, az utazást ajánlották tehetősebb betegeknek. Írónk tehát orvosi javallattal járta be unottan, álomjáró gyanánt 1862-ben Párizst, a svájci és észak-itáliai városokat, majd kevésbé unottan, két szenvedélytől: a szerelemtől – egy fiatal lány, Paula iránt – s a szerencsejátéktól „felébresztve” 1863 nyarán újra. „Szent betegségéből” nem gyógyult ki, sőt tetézte azt egy ifjúkori „bűne”: a játékszenvedély. Dosztojevszkij korában bizonyára elmaradt volna az idézőjel, hiszen akkoriban bűnnek, erkölcsi gyöngeségnek tekintették ezt a szenvedélyt is. Csak modern, a medikalizációra túlzottan hajlamos korunk ismeri el betegségnak a játékszenvedélyt. A már a bevezetőben említett magyar kézikönyv a viselkedészavarok fejezetben így vezeti fel a „kóros játékszenvedély” c. alfejezetet: „Dosztojevszkij *A játékos* c. alkotása a kóros játékszenvedélyről szóló irodalmi remekmű. Amit e betegség pszichopatológiájáról tudni lehet, az szerepel e könyvben, és ez nem véletlen, mert az író e betegségben szenvedett.” A wiesbadeni kaszinóban kapja őt el újra az a kór, amely a „holtak háza” előtti

időszakban a biliárdasztalhoz láncolta. Úgy érzi, most nincs veszélyben, ismeri a titkot: „Nincs más titka, minthogy az ember megőrizze az önuralmát, óvakodjék attól, hogy – bármiképp fordul is a játék – tüzet fogjon.” Ám e betegség lényege éppen a kockázat-megítélés zavara – e zavar miatt a játékos képtelen arra, hogy „tüzet ne fogjon”.

S Dosztojevszkijben éveken át magasan lobog e szenvedély lángja. Közben 1864-ben, eltemeti a tüdővészben elhunyt feleségét, megírja talán legismertebb művét, a *Bűn és bűnhődés*t, majd egy játékoshoz méltó hirtelen döntéssel 1867-ben feleségül veszi a nála 24 évvel fiatalabb gyorsírónőt, Annát, akinek 25 nap alatt tollba mondta *A játékos* c. regényét...

Ez a döntése jó döntésnek bizonyult: Anna nem a szenvedélyes, s ugyanakkor jéghideg Paula. Nem a múzsa, hanem az ápolónő szerepét tölti be, s egyetérthetünk Troyattal: Dosztojevszkijnek nagyobb szüksége volt ez utóbbira, mint a múzsára. Nemcsak mostohafia, hanem testvérei is ellenségesen fogadják a szó szoros értelmében fiatal asszonyt. A családi veszekedések vége pedig: a „pszichogén” indíttatású roham. Az orvosok tehetetlenek, és megint csak az utazást ajánlják. Anna elzalogosítja bútorait, és az így szerzett pénzen 1867 áprilisában elhagyják Szentpétervárt, hogy csak négy év múlva térjenek vissza. A kaszinók közelében Dosztojevszkij játékszenvedélye újra fellángol, s az okos és szerető Anna – nehogy ellenkezése rohamot provokáljon – zálogba teszi kabátját, majd a jegygyűrűjét is, csak férje játszhasson. Mert ha játszhat, akkor írni is van kedve: nagy szerelmi regényén, *A félkegyelműn* dolgozik... A főhős, Miskin herceg, aki szerint „a világot a szépség váltja meg”, ugyanúgy epileptikus, mint Dosztojevszkij. Az író az ő nagyrohamával – orvosi nevén grand mal – mutatja be saját betegségét. „Epilepszia roham csapott le rá... Ismeretes, hogy az epilepsziás roham – nevezetesen a nagy roham – egy pillanat alatt jön. E pillanat alatt hirtelen rendkívül eltorzul a beteg arca, kivált a tekintete. Görcsös rángatózás hatalmasodik el a testén és minden arcvonásán. Semmihez sem hasonlítható, elképzelhetetlen, szörnyű üvöltés szakad fel a melléből; ezzel az üvöltéssel szinte minden emberi jelleg eltűnik, és lehetetlen, vagy legalábbis nagyon nehéz a megfigyelőnek elképzelnie és feltételeznie, hogy maga ez az ember üvölt. Inkább azt képzelem, hogy valaki más kiáltoz, aki ennek az embernek a belsejében rejtőzik. Sokan legalábbis így magyarázták el benyomásukat, sok szemtanúban határozottan valami kibírhatatlan és némileg misztikus félelmet kelt a nagyrohamban szenvedő ember látása” (Dosztojevszkij: *A félkegyelmű*. Ford. Makai Imre, 1972, 238. o.). Az egyik szemtanú akár a feleség, Anna is lehetett, aki emlékiratában így örökítette meg férje rohamát: „Egyszerre csak mondat közben abbahagyta a beszédet, fölállt a díványról, s lassan felém dőlt. Döbentem néztem elváltozott arcára. Aztán hirtelen szinte nem is emberi kiáltás, pontosabban ordítás szakadt ki belőle, s egyre lejjebb hatolt... életemben először láttam epilepsziás rohamot” – írja Anna Dosztojevszkaja *Emlékeim* c. könyvében (113. o.).

Epilepsziája élete végig megmaradt, nem úgy a játékszenvedély. Troyat szerint egy megrázó élmény – gyóntatópapot keresve a templom helyett egy zsinagógába téved: „azt hiszi, a Megváltó felé vette útját, s azokkal találkozik, akik megfeszítették” (Troyat, 318. o) – oltja ki benne a rulett iránti szenvedélyt. A „szent betegsége” azonban még tartogat meglepetést: 1878-ban alig hároméves fia, Aljosa heves „epileptikus görcsökbe” esik és pár órán belül meghal, anélkül, hogy visszanyerte volna eszméletét. Dosztojevszkij magát vádolja, hiszen – úgy véli – a fiú betegségét atyjától öröklí: senki sem ártatlan, mindannyian bűnösök vagyunk... Az önvád alighanem alaptalan: Aljosa inkább egy heveny agyhártyagyulladás áldozata lehetett, semmint az epilepsziáé. Maga az epilepszia –kivéve az ún. másodlagos, tehát pl. agydaganat okozta formáit – nem rövidíti meg az életet.

Maga Dosztojevszkij sem epilepsziában hunyt el. A korabeli leírások „tüdőtágulást” emlegetnek, valószínűbb azonban a tüdő-, ill. gégetuberkulózis, esetleg e két szerv valamelyikének rákos elfajulása. „Csontig fogyott, mellkasa horpadt, hangja suttogó” – írja róla 1880 telén egy szemtanú (Troyat, 400. o). 1881 januárjában először köp vért, majd a vérzés ismétlődik. Az író eszméletét veszti, és 1881. január 27-én a „bűnökkel és bűnhódésekkel” teli élet véget ért.

A szocializmus éveiben méltatlanul agyonhallgatott orosz író, Merezkovszkij így ír a *Dosztojevszkij* c. esszéjében: „Turgenyev, Tolsztoj és Dosztojevszkij az orosz regénynek három nagymestere... (az első kettő) az életet oldalvást nézi: az egyik csöndes művészi műhelyéből, a másik az absztrakt erkölcs magaslatáról. Dosztojevszkij sokkal közelebb áll hozzánk... Bajtársunk a betegségben, bajtársunk a jóban és rosszban: és semmi sem hozza az embereket annyira közel egymáshoz, mint közös gyengeségük” (Merezkovszkij: Örök útitársaink, Athenaeum, 3. kiadás, é.n., 293-4. o.). Mit tehet ehhez hozzá a patográfus: Dosztojevszkij ma talán – a pandémia szűnni nem akaró idején – még inkább bajtársunk, mint saját korában volt.

Vigyázz, hová lépsz! – Tremors – Ahová lépek, szörny terem

Egyik kedvenc szörnyes filmem tavaly lett 30 éves. Ez bizony nem kevés idő, ám ez az alkotás nagyon szépen túlélte az idő próbáját. Nagyszerűsége és egyben népszerűsége talán pont a történetének banális egyszerűségében rejlik. A készítőik (Brent Maddock és S. S. Wilson) azt nyilatkozták, hogy lényegében a láva padló (lava floor) nevű gyerekjáték volt az inspirációjuk alapja, amelynek az a lényege, hogy nem szabad a padlót érinteni, ha valaki elkiáltja, hogy: láva padló!

A film vizuális effektusai mindmáig megállják a helyüket. Ez, mondjuk, nem is csoda, mivel olyan szakértők dolgoztak rajta, mint Tom Woodruff Jr. és Alec Gillis. Ők ketten dolgoztak több *Alien* és *Predator* filmen, vagy akár a *Csillagközi Inváziót* is megemlíthetnénk közös projektjeik közt.

Kevesen tudják, hogy a *Tremors – Ahová lépek, szörny terem* franchise-t viszonylag szép számú folytatást megélt, de az idősebb nézők talán még emlékeznek arra is, hogy futott egy 13 részt megélt sorozat is. Az egész estés filmek „sorozata” jelenleg hét alkotást számlál, melyek közül az utolsó három a hazai nézők számára már kevésbé ismert. Ennek az lehet az oka, hogy ezek közül csupán egyet szinkronizáltak.

Az első film Val (Kevin Bacon) és Earl (Fred Ward) története. Talán úgy lehetne ezeket a karaktereket legegyszerűbben jellemezni, hogy a két vidéki, nagydumás „mindenes”, akik próbálnának lelépni Perfection-ből (a film helyszínéül szolgáló elmaradott kis településről), azonban mindig adódik valami, ami ezt megakadályozza. Nem tipikus hősök ők, ám elég fifikásak és találékonyak ahhoz, hogy ezt a szerepet a maguk egyszerű, kissé tahó stílusukkal mégis betölthessék. A későbbiek során a franchise-ban fokozatosan vette át a főszerepet a sorozat fegyvermániása és szörnyvadásza, vagy inkább, hogy a karaktert idézzem, „túlélője”: Burt Gummer (Michael Gross). Érdekesség, hogy Bacon karrierje mélypontjának látta a filmet, és csak a pénz miatt vállalta el, ám később bevallotta, hogy szeretne visszatérni a franchise-hoz. Pár évvel ezelőtt készítették is egy pilot epizódot az ő szereplésével, ám a stúdió 2018-ban végül nem hagyta jóvá annak „kibontását”. Bár a rajongók csalódhattak emiatt, nem maradtak üres kézzel, ugyanis a Universal Stúdió ugyanebben az évben adta ki a *Tremors: A Cold Day in Hell*-t, két évvel később (2020-ban) pedig, a harmincadik évfordulóra elkészült a *Tremors: Shrieker Island* is. Idén a Burt Gummert megformáló színész pedig azt nyilatkozta, hogy van rá esély, hogy elkészülhet egy nyolcadik rész is.

Tény, hogy pár nagyobb név is felbukkan a szereplők között a sorozatban, (például a *Vissza a jövőbe* Dokija, Christopher Lloyd is), azonban nem szabad elvitatnunk azt a tényt sem, hogy a franchise sztárjai igazából maguk a lények. De mik is ők valójában? Honnét származnak? Számptalan kérdés felmerülhet a nézőben a *Tremors – Ahová lépek szörny terem* rémei kapcsán, amelyekre most igyekezem megadni a választ. Megjegyzés: a *Tremors* filmjeiben szereplő szörnyek egyazon faj különböző alakváltozatai. Az egyes fejlődési szakaszokban más-más tulajdonságokkal rendelkeznek, hasonlóképpen a lepkékhez, pillangókhoz. Magyarul a variánsok többféle megnevezéssel is rendelkeznek, mivel a szinkronhoz készített fordításnál nem figyeltek oda az egységességre.

A **Graboid/Drabál (Graboid)** egy hatalmas földalatti lény. Életciklusát tojásban kezdi. A kifejlett példány hossza a 15 métert is elérheti. A teste nagy része puha. Két oldalán kinövések láthatók, melyek a sebes mozgás (akár huszonöt-harmincöt km/h) elősegítése érdekében alakultak ki. A szörny ezeknek köszönheti azt is, hogy relatíve gyorsan képes az áldozata után fordulni.

A Drabál zsákmányát a rezgések alapján kutatja fel. A lény pofájában három kígyószerű csáp található, amivel áldozatát megragadja, majd bekebelezi. Egyes korábbi feltételezések alapján úgy vélték, hogy ez a három csáp adja lényegében a lény következő fejlődési fázisának alapját, ám ez az elmélet megdőlt. Az afrikai variáns esetében ugyanis láthattuk, hogy a csápok sokkal inkább egyfajta szimbiotikus lényekként funkcionálhatnak, és akár önállóan is képesek tevékenykedni, akár valami kígyók. A Drabál életciklusa végén kvázi elpusztul, és a testéből három-tizenkettő darab Vaktyúk törhet elő.

A lény – egyes feltételezések szerint – a prekambrium korból származik, míg mások úgy vélik, hogy inkább a devon földtörténeti korszakban fejlődhetett ki, vagyis már jóval a dinoszauruszok megjelenése előtt felbukkant.

A Drabálok, bár rendelkeznek hüllőszerű vonásokkal, de sokkal inkább hasonlatosak a lábasfejűekhez. Innét ered az amerikai standard változat latin megnevezése is: *Animalia Bilateria Cephalopoda Coleoidea Sepiolida Vermiformidae Caederus Americana*. A lények egyik veszélyességét az adja, hogy a lábasfejűekhez hasonlóan ismétlés útján képesek tanulni. Például, ha több példányt felrobbantunk egy adott módon, akkor ez a vadászati megoldás a későbbiek során már nem fog működni, ugyanis a Drabál megtanulja, hogy mitől kell „tartania”. Ugyancsak ismeretes az, hogy ha ráállnak egy prédára, akkor akár napokig is képesek várakozni, amíg a kiszemelt áldozat elhagyja rejtekhelyét, hogy aztán váratlanul lecsapjanak rá.

Sokáig úgy tudták a fosszilis nyomok alapján, hogy csupán bolygónk északi részén voltak őshonosak a Drabálok, ám később kiderült, hogy a déli féltekén is élt egy változatuk. Az afrikai válfaj hosszabb és vékonyabb az amerikai standard változathoz képest. Haladása a keményebb talaj miatt is különbözik: a fúrókhoz hasonlóan forog, így nagyobb sebességet képes elérni, sok esetben pedig kilöki

magát a földből, miután elég lendülethez jut, így támadva le a prédáját. Ez a vadászati forma feltételezhetően azért alakult ki így, mert az afrikai állatok sokkal érzékenyebbek és gyorsabban reagálnak a támadó ragadozókra.

Az arktiszi környezetben ugyancsak felbukkantak a Drabálok, egyes feltételezés szerint a globális felmelegedésnek köszönhetően jelentek meg újra. Az itteni példányok tulajdonságukban ötvözik az amerikai és az afrikai fajok egyes jellemzőit. Egyfajta átmenetet jelentenek a két változat között, azonban a nyomok azt mutatják, hogy ez a típus korábban jelent meg a másik kettőhöz képest. Valószínűsíthető, hogy az Arktisz területéről eredeztethetők ezek a lények.

Érdekességként meg kell említenünk, hogy sem az afrikai, sem az arktiszi példányok körében nem fedeztek fel Vaktyúkokat, ami azt jelenti, hogy ezek a lények az amerikai standard változathoz képest életciklusuknak ezt a szakaszát „kihagyják”.

A legegyszerűbben úgy védekezhetünk a Graboidok ellen, ha a zajforrásokat megszüntetjük, illetve minden környezetünkben található rezgést keltő élőlényt, tárgyat le-, illetve megállítunk. Kerüljük a laza, puha talajt, és amennyiben érzékeljük a Graboid közeledését, vagy maradjunk mozdulatlanok, vagy (ha van rá időnk), meneküljünk valami szilárd és áttörhetetlen felületre, például egy sziklára!

A **Vaktyúk/Sipoltó (Shrieker)**, a *Tremors*béli fenevadak második fejlettségi szintje. A Drabáloktól eltérően ezek már felszíni élőlények. Méretük kisebb és már két lábon járnak. Madárszerűek, így küllemben leginkább a struccokhoz lehetne őket hasonlítani. Fiziológiai értelemben azonban akad jó pár egyedi vonásuk.

Mivel a Vaktyúkok nem rendelkeznek hagyományos értelemben vett szemekkel, ezért fejükön egy antennához hasonlatos képződmény alakult ki. Tekintve, hogy már nem a föld alatt élnek, nincs értelme olyan érzékelőnek, mely a rezgésekre fókuszál. Az ő „szenzoruk” segítségével infravörös érzékeléssel tudják bemérni/felkutatni a prédájukat. Amennyiben a Vaktyúkok eleget táplálkoznak, aszexuálisan, osztódással szaporodnak. A későbbiekben, nagyjából 12-72 órával „születésük” után akár a kígyók, levedlik a bőrüket, és megkezdik a következő fejlődési szakaszukat.

Veszélyességük gyorsaságukból, hatalmas étvágyukból és nagy létszámukból fakad. Nevüket értelemszerűen onnan kapták, hogy igen éles rikoltással jelzik, ha prédára akadnak. Ez a tevékenységük látszólag értelmetlen, tekintve, hogy nem rendelkeznek hallószervekkel, vagyis lényegében süketek. Ez a szokásuk mégis hasznos: a sikoltás során hőt termelnek, amivel magukra vonhatják társaik figyelmét.

Legegyszerűbben úgy tudunk velük szemben védekezni, ha lefedjük előlük testünk melegét. A figyelmüket könnyedén elterelhetjük, ha a közelünkben beindítunk olyan szerkezeteket, amelyek elég hőt termelnek, így azt szemelhetik ki

célpontul, míg mi elmenekülhetünk a közelükből. Megjegyzés: semmiképpen se etessük vagy hagyjuk élelemhez jutni a Vaktyúkokat!

A **Seggrakéta/Tomporhajtású (Ass Blaster)** a Drabálok élelciklusa negyedik szakaszának alakváltozata. Hasonlítanak a Vaktyúkokra, azzal a különbséggel, hogy ezeknek a lényeknek már szárnyaik is vannak. Prédájukat ugyanúgy inf-ravörös tartományban érzékelik. Elnevezésük onnan ered, hogy a hátsójukból (a pöfögő futrinkákhoz hasonlóan) távozó gázok segítségével lökik magukat a levegőbe, majd szárnyaikkal egyfajta vitorlázó repülőgépként szelik a levegőt. Fentről csapnak le áldozatukra. Még maga Burt Gummer is úgy véli, hogy a Tomporhajtásúak veszélyesebbek, mint a Drabálok vagy a Vaktyúkok.

A tomporukban két külön kamrában fejlődik ki a speciális váladék, mely, ha összekeveredik – ilyenkor látható, ahogy a Tomporhajtású megrázza a farkát –, létrehozza azt a felhajtóerőt, mely segítségével repül a lény. Megfigyelték már azt is, hogy a Seggrakéták akár fegyverként is hasznosíthatják ezt az elegyet. Ugyanakkor pont a váladékok reaktivitása miatt ez a lények egyik gyengepontja is.

Hasonlóképpen a Vaktyúkokhoz, amennyiben elegendő táplálékhoz jutnak, egyfajta kómaközeli (mondhatni, kaja kóma) állapotba kerülnek, és feltételezhetően ekkor hozzák létre tojásukat, amiből újabb Graboidok kelnek ki. Feltételezhető, hogy már születésükkor vemhesen jönnek a világra. Nem kell megtermékenyítés ahhoz, hogy életképes Graboid keljen ki a tojásból és újrakezdődhessen az egész ciklus.

Érdekesség, hogy a tojások hosszú időre képesek hibernálódni – egyes feltételezések alapján ez háromszáz vagy több év is lehet. Ennek köszönhető az is, hogy egészen a tizenkilencedik, illetve huszadik századig ismeretlenek voltak az emberiség számára. Feltételezhető az is, hogy a szaporodásuk folyamán a természet a kóma állapot útján kompenzálja a pusztítást, melyet ez a veszélyes faj hoz az adott környezetére. A ragadozók potenciális prédájává válhatnak a kóma ideje alatt, a tojások hibernációs szakasza pedig az ökoszisztéma regenerálódása érdekében alakult ki. Így aztán a tojásból kikelő Drabál a későbbiekben újra élelemhez juthat. Az egyelőre nem ismeretes, hogy a Tomporhajtásúak hány tojást képesek rakni.

Ugyancsak érdekességnek lehetne felhozni azt is, hogy míg az északi/amerikai Drabálok csupán az élelciklusukat ismétlik újra meg újra, addig az afrikai rokonaik már egyfajta kaptártársadalom jelleggel funkcionálnak. A Graboidok között megtalálhatunk egy olyan példányt, amely a Királynőnek felel meg. Ez a rovarokhoz hasonlóan egy fészekben (esetükben egy barlangban) hagyja tojásait, melyet közösen védelmeznek a Drabálok és a Seggrakéták. Míg a darazsak és a méhek királynői sok esetben teljesen a szolgálakra vannak utalva, addig a Graboidok esetében ez az összehasonlítás nem állná meg a helyét, ugyanis különösen veszélyesek.

Védekezni a Tomporhajtásúak ellen ugyanúgy kell, mint a Sipoltókkal szemben: testünk melegének elrejtésével. Amennyiben el szeretnénk ejteni egy példányt, figyeljünk arra, hogy a nyugtatót hova adjuk be, ugyanis a lény hátsójánál a lövedék hatástalanná válik a szörny szervezetében zajló kémiai folyamatok miatt. Legegyszerűbben tehát akkor lehet elejteni egyet, amikor rövid időre kómába esnek. Persze ehhez is hatalmas szerencse kell.

Bár a *Tremors*-franchise sosem volt műfajteremtő alkotás, azonban hatása a zsánerjára kétségtelen. Megidézi az 1950-es és 60-as évek szörnyfilmjeit, ugyanakkor fel is frissíti azok hagyományait, motívumait. Egyebek mellett karakterei is különlegesek, ugyanis sok hasonló filmtől eltérően fejlődnek is a történet során. A horror és humor remek ötvözete igazán szórakoztató alkotásokká teszi a *Tremors*-műveket, így aztán nem is csoda, hogy mára már klasszikusként emlegetjük őket. Egész rajongói kultusz épült a franchise köré. Igaz, a mozikban nem sikerült jelentősebb bevételre szert tenniük, de a VHS korszak egyik leggyakrabban kölcsönzött filmjeivé váltak a 90-es években. Ugyancsak ritka kivétel, de az első filmnek már megjelenésekor is többségében pozitív volt a fogadtatása nemcsak a nézők, hanem sok kritikus részéről is.

Az pedig már csak hab a tortán, hogy a sorozat harminc évvel az első rész megjelenése után is mind a mai napig képes újabb és újabb nézőket és rajongókat bevonni. Reméljük, hamarosan érkezik a folytatás, addig pedig ne felejtjük el: vigyázzunk hová lépünk, mert ott szörny teremhet!

Fájdalom

„Csak piszkozata egy legendának”

Marcin Świetlicki: Tizenhárom

Amikor a kortárs lengyel szerző, Marcin Świetlicki egy valaha szebb napokat látott, ma úgy mondanánk, hogy közszereplő személy, a mesternek hívott főszerplő mindennapjait tárja elénk a magyarul most megjelent *Tizenhárom* című regényében, első olvasatra mindez egy kettőtört karrier, egy kisiklott életút látletének tűnik.

A 2006 májusában Krakkóból induló, majd Moszkvában és Varsóban folytatódó történet azonban furfangos irodalmi csavarokkal, fogásokkal élve arra is rávilágít, hogy egy életút értékelése, az, hogy mit vélünk kisiklottnak, félresikerültnek, és mit gondolunk sikeresnek és követendőnek, pusztán nézőpont kérdése.

A mesternek, azaz az egykori gyerekszínésznek, a *Kis mester nyomoz* című, a szocializmusban népszerű lengyel krimisorozat sztárjának a rendszerváltás utáni, már felnőtt sorsát ugyanis Świetlicki a Bahtyin-féle karneváleméletnek a tudatos és következetes alkalmazásával látatja.

A történet jelenében, 2006-ban, május elején – amikor Krakkó városában nemcsak május 1-jét, hanem május 3-át mint az egyik fontos lengyel nemzeti ünnepet is megülik – ennek az ünneppsorozatnak a mester személyisége és az őt körülvevők „milyensége” önmagában biztosítja a karneváli jellegét. Szó sincs itt állami megemlékezésről, itt csak a társadalom hierarchikus rendjéből kihullott, nincstelen, alkoholista, prostituált emberek „lelkésedésével” találkozunk, „izzadt, kalimpáló, hullámzó tömeggel”, akik Varsó különböző híres-hírhedt kocsmáiban „ülnek, ropják, fogyasztanak” (158.), s akik a karnevál egyik fontos kritériumának eleget téve szinte nem is különböznek egymástól, egymás hasonmásaiként egy arctalan tömeget képeznek. Abban is hasonlítanak egymásra, hogy ebből a hierarchiát vesztett tömegeből a filmes múltja miatt még mindig kitűnni látszó mesterrel akarnak egy-egy pohár ital vagy kávé mellett elcsevegni, vele akarják megváltani/megváltatni a maguk mindenféle értékrendtől mentes világát. „Egyik-másik troll igencsak erőlteti, hogy elmondhassa neki az örök igazságot (...) némelyek ráerőszakolják a verseiket, a regényeiket, fényképeiket és demolemezeiket, el akarják mondani a mesternek életük történetét, de ő már nincs olyan állapotban, hogy reagáljon” (56.). Azaz, a karneváleméletben egy újabb csavarral élve, a szín-

tén lecsúszott, már csak a napi kávéjával és a megfelelő mennyiségű alkoholjával foglalkozó mestert ebben a karneváli forgatagban mások még mindig megkoronázandónak ítélik, miközben a karneváli koronázás betetőzéseképp jelentkező, azaz a bahtyini értelemben ezzel együtt járó trónfosztást a mester maga végzi el önmagán. Számára ugyanis már rendkívül terhes a rá irányuló figyelem: „azok a helyzetek, amikor valaki csak azért szól neked, mert felismert, mert eszébe jutott rólad valami, nos, ezek a helyzetek szerfelett taszították a mestert” (75.). Beleértve a nők soha nem szűnő érdeklődését is, akik szintén egytől egyig karneváli figurák, az „eszementnek” titulált žagaňi fiatal lánytól kezdve, aki a most megismételt egykori sorozatot látva kezdi el „üldözni”, figyelmével kitüntetni, „megkoronázni” a mestert, a mesteren keresztül valójában annak kutyájára pályázó fiatal hölgyön át a prostituált Szotykaig, aki egy ellene elkövetett merényletet feltárandó még mindig bízik a mester (egykori, filmbéli) valódi detektíveket meghazudtoló nyomozói képességeiben.

A mester mindezekből a „koronázási szertartásokból” azért nem kér, mert ebben a krakkói alvilágban, ebben a kifordított világrendben ő van egyedül tudatában saját maga és a jelen létállapota siralmas mivoltának. Ő tudja magáról egyedül, hogy már „csak piszkozata egy legendának” (284.), hogy már korántsem közszereplő, „talán inkább egy környékbeli senki” (100.), különösebb életkilátások nélkül, olyan figura, akinek jó ideje az egyetlen célja, hogy mindennap találjon egy olyan balekot az „alattvalói” között, aki fizet neki egy vodkát. Éppen ezért az alkoholtól „felpuffedt, megöszült” (56.), meghízott mester „kerüli önnön tükröződését a mosdó tükreben, mivel nagyon is tisztában van vele, mit látna abban a tükörben”. (uo.)

Ha a lengyel szerző a karnevalizáció fent ismertetett attribútumaival élve „csupán” a rendszerváltás utáni krakkói lumpenproletárok „urát”, „királyát”, és annak „szolgálóit”, „alattvalóit”, valamint a „király” és „alattvalók” mestert megítélő, egymástól jócskán eltérő „szemüvegét” láttatná, már akkor feledhetetlen regényt alkotott volna.

Ám még izgalmasabbá teszi a szűzséjét azzal, hogy mindezt egy másik irodalmi fogás, az intertextualitás módszerével is tetézi, amikor a híres Bulgakov-regény, *A Mester és Margarita* kifordított, profanizált világát is megteremti a történetével és a történetében.

Ebbe a krakkói, társadalmi hierarchiát nélkülöző karnevalításba, amelyben az önmagát a trónjától megfosztott Mester már csak mester lehet, a regény moszkvai és varsói szálával benyomul a „normál” társadalmi rend is. Az az újkapitalista, pénzhajhász, a nyereségre törekvő, a fent és lent hierarchikus viszonyaival nagyon is illelhető világ, amely a maga profitorientáltságával arra kéri a Bulgakov hőisével ellentétben semmilyen írói ambíciókkal nem rendelkező mestert, hogy jó pénzért írja meg az emlékiratait *Gyermekkorom a Népköztársaság filmszallagaként* címmel. Ám, ha a Mester itt csak mester lehet, az ellene irányuló, írásra készítő

„ördögi” szálakat sem egy Wolanddal felérő figura, csak annak profanizált változata mozgathatja. Az a kiadó- és médiamogul Edwin, akinek a testalkata miatt a beceneve nem más, mint behemót(!), s akinek a „dúsan kunkorodó fürtjei alatt minden bizonytal apró szarvacskák bújnak meg – nem kizárt, hogy a tökéletesen szabott öltöny tökéletesen takarja a farkincát is” (203.).

A sikerorientált médiamogul – értesülvén a mester állandó pénzhiányáról és alkoholizmusáról – azt hiszi, hogy némi alkohollal és egy bizonyos pénzösszeg ígéretével maximálisan megveheti a mestert. Ez a meglehetősen sekélyes Woland tehát valahol szintén meg szeretné koronázni a mestert, ám eközben a krakkói, naiv és korántsem érdekvezérelt lumpenekhez képest jóval aljasabb szándékok vezérlik – az, hogy a megszülető könyvből majd a lehető legnagyobb anyagi hasznot ő maga húzhassa. A krakkói lumpeneken „edződött” mester azonban átlát ezen az „ördögi” szitán, s így fogalmazza meg magának a behemót szándékait: „Veszek neked egy vodkát jéggel és citrommal, állom a kiömlött kávé és az eltört csészét, te meg nekem adod a lelked, és mindenedet, amid csak van” (200.).

Ám éppen azért, mert a mester érti a behemót szándékait, nemcsak nem kér az ő „koronázásból” sem, hanem ebben a varsói korrump világban, ahová felcsalták, önmaga trónfosztása helyett, visszavágásképp ő is egy „ördögi” tervet eszel ki: azt, hogy felveszi a könyvért beígért előleget, és az ily módon lopott pénzből távozik Krakkóból, Varsóból, az országból, hogy végre mindenki hagyja őt békén.

Távozásában nem tudja megakadályozni az a szintén a behemót érdekeltségi köréhez tartozó, médiamogul „kitartotta” luxuskurva sem, akiből Moszkvában csináltak „valakit”, hogy Varsóba kerülhessen. S akinek csak a „művészneve” Maria Magdalena da Vinci, valójában Margarita(!)-ként látta meg a napvilágot, s aki titokban odavan a sorozatban látott mesterért, s mindent megtenne, hogy az viszonozza a szerelmét. Ám ahogy behemót, Margarita is olyannyira sekélyes, a Bulgakov-hősnő boszorkányságához fel sem érő hölgyemény, akiért a mester fel nem adná a saját maga trónfosztásából fakadó szabadságát. S mivel sem a krakkói lumpenek, sem a varsói „elit” nem képes befolyásolni a mestert, Świetlicki kötetéből azt a keserves konklúziót vonhatjuk le, hogy a magát társadalomformálónak, élenjárónak tartott fővárosi „krém” semmivel sem különb azokhoz képest, akik a maguk karneváli módján „ünneplik át” az életüket, és nincs más céljuk, mint hogy a mesterrel elbeszélgetve a „szürke és értelmetlen életük helyett a mester életével foglalkozzanak” (102.).

(Marcin Świetlicki: Tizenhárom. Prae Kiadó, Budapest, 2021. Fordította: Wolosz Vera)

Kompozíció 4

Harapjunk a Napba! – avagy napjaink nyugati életstílusának kíméletlen szatírája

Tanith Lee: Don't bite the Sun

Tanith Lee termékeny író volt, kilencven könyvet, számtalan egyéb művet könyvelhetett el 2015-ös haláláig (67 évesen hunyt el). A fantasy (és a horror) „nagyasszonyaként” hagyta el az árnyékvilágot. Nemzetközi díjait is ebből a zsánereből szerezte. Első komoly kritikai sikerét mégsem ezek a művek, hanem a sci-fiként besorolt *Don't Bite the Sun* jelentette a hetvenes évek közepén. Néhány évre rá folytatást írt hozzá.

Mondanom se kell, hogy a magyar olvasók számára – egy vékonyka könyv, a *Kehely titka* és néhány novella kivételével – ismeretlen a szerző. A *Don't Bite the Sun* nehezen besorolható, az ítések egy része az utópiák közé helyezi, végül is egy tökéletesnek tűnő világot vetít elénk, ám a könyv olvasója hamar rájön: inkább disztópiával van dolga.

A helyszín nehezen behatárolható, lehet egy sivatagos idegen bolygó, de a távoli jövő lepusztult Földje is. (A leírásában több analógiát is találtam A. C. Clarke klasszikus, *A város és a csillagok* című könyvével, ami nem meglepő, hisz Lee elismeri: nagy sci-fi rajongó édesanyjának polcán a kedvencek közt ott volt a nevezett kötet is.) Az emberiség három, csúcstechnológián alapuló kupolavárosban él, ezek a kaptárszerű települések tökéletes védelmet nyújtanak a homokviharok, földrengések ellen. A városokat számítógépek és robotok irányítják, utóbbiak nem a hagyományos fajták, QR-nek, kvázi-robotnak nevezik őket, inkább az androidokra hajaznak.

Meghökkenően indítja Lee a regényét: „Hergal barátom ismét megölte magát. Ez volt a negyvenedik alkalom, amikor lezuhant gépével a Zeckfahr-emlékműre, és új testet kellett a számára készíteni. Amikor meglátogattam a Limbo-ban, régóta kerestem, mielőtt a robot megtalálta volna nekem. Ezúttal sötét bőre volt, úgy egy láb magasságú, nagyon hosszú hajjal és bajusszal, mindene csillogó aranysszál, és azok a buta szárnyak, amik a vállából és a bokájából nőttek ki...”

A könyv elején egy szleng-szótárral ajándékoz meg minket a szerző. Szükség is van rá, mert már az első párbeszédbe belekeverte ennek a kitalált zsargonnak

a szavait a narrátor. Már a Hergallal történt szóváltásakor is előre kellett lapoznom, ez némileg megrémisztett, könyvjelzővel bejelöltem a szótárocskák helyét. Burgess Gépnyarancsában szerves része a műnek az „újbeszél”, de Lee könyvében kevésbé hatásos, az általa kreált szavak használata erőltetettnek tűnik, sőt, néhol nevetséges, nem jobbak az olyan durva kiszólások sem, mint a „véres, kibaszott pokol”, ezek semmit nem adnak hozzá a történethez, ellenben azt az érzést erősítik, hogy az elbeszélő ostobább, mint amilyen valójában.

Am előbb foglaljuk össze, miről is szól a *Don't Bite the Sun*. Egy anonim főszereplő tolmácsolja, aki kvázi-serdülőkorban lévő, legtöbbször lánytestben létező városlakó. Ezeket az ifjakat Jang-nak hívják, lelkviláguk alapján a mai tinédzserekre hasonlítanak, nagyjából ötven évet töltenek el így: szenvedélyes, örült és hedonista cselekedetekkel. Számukra nem csak engedélyezett, de kötelezően ajánlott a szex összes formája, az ecstasy drogok, extrém tevékenységek. Ebben az idillinek tűnő közegben a Jangoknak idővel – minden élvhajhász szabadosság ellenére – az unalom válik a legnagyobb ellenségévé. A szélsőséges érzékiségbe belefér még az öngyilkosság is...

S itt álljunk meg egy pillanatra! Miként lehet ez? – kérdi ezen a ponton joggal értetlenkedve az olvasó. Ebben a távoli jövőben az emberiség élettere három kupa városra korlátozódik. Ahol a kvázi-robotok mindent megtesznek a kényelmükért, az emberek gyakorlatilag halhatatlanok és dekadensek. A Lee által kitalált jövőben az életciklusuk a következő: az „életszakra” gyerekként kezdődik, legalább egy érintett szülővel. A gyerek hipnoiskolába jár, ahol elsősorban matematikai képzettséget kap. Ezután Janggá serdül, s ebben az életkorban hosszabb ideig marad. Ez a korlátlan élvezetek ideje. Amikor „idősebbé” válik, más életmódot folytat – ezt a szerző már korántsem tartja olyan érdekesnek, nincs túlzottan részletezve. Néhány évszázadnyi idő után eleget „unatkoznak”, hogy megsemmisítsék emlékeiket és visszatérjenek a „gyerekkorba”, ezúttal már robot pótszülőkkel. A robotok amúgy is mindent elintéznek, az embereknek nem sok lehetőségük van értelmes cselekedetre. Valódi munka nincs a számukra, még a művészet is teljes egészében komputerezált közvetítés alatt áll, amikor a főszereplő megpróbál szobrot készíteni kibernetikai kontroll nélkül, az alkotása apró darabokra esik szét.

Az emberiségnek nem kell többet tenni, mint enni, inni, vásárolni, álomszobákban fantáziálni, divatot követni és minél többször szexelni. Az élet a felszínen csillogó és lenyűgöző. Szinte mindenki palotákban él, a divat folyamatosan változik (női szerzőnél ez láthatóan fontos), s ha a korábbira ráunt, megtervezheti az új testét, s azonnal az újban ébred fel. Utóbbi valamennyire szabályozva van: harminc naponként cserélhet testet egy polgár. De az öngyilkossággal még ezt is ki lehet játszani, abban a jövőben ezt nevezik „kreatív megöletésnek”. Az újabb és újabb testek tervezése talán az egyetlen megmaradt művészeti forma, de az is a robotok felügyelete alatt. A biológiai nemet is épp oly könnyedén megvál-

toztathatják, ahogy a testsúlyt, magasságot, a haj- és bőrszínt. Az egyik karaktert „nyolcvan százaléban férfinak” írja le, s valóban, csupán egyszer jelenik meg nőként a regényben. A narrátor viszont „leginkább nő”, de neki is megadatik egy férfiélet-időszak. A könyvnek ezen a pontján a gender-kutatók bizonyára fuldokolnak a boldogságtól. Ám a „genderség” csak látszat. A gyakori nemváltásokban nincs igazi biszexualitás, ugyanis a nő, aki férfi testet kap, azután csakis férfi nemi szerepet követ, nőkkel tart szexuális kapcsolatot, és fordítva. A szerző nem ír le direkt homoszexuális kontaktust. A narrátor beleveti magát a Jang-életbe, a legperverzebb cselekedettől se riad vissza, mégis az évek múltával unni kezdi magát. Valami komolyabb munkát keres, de kiderül, hogy abból kevés akad, mert a robotok mindent elvégeznek a városlakók helyett. Mivel „leginkább nő”, még a tényleges gyermekszülést is bevállalná, ám nem talál magának megfelelő párt. (Meglepő, de a narrátor szülei igen hosszú ideig együtt maradtak, kapcsolatukat a könyv közepén kurtán-furcsán félbeszakítva szünteti meg az író, ami olvasói szemmel nem tűnik elegáns megoldásnak...)

Tanith Lee névtelen elbeszélőjén keresztül igyekszik feltárni ennek az utópiának az egzisztenciális ürességét: mindent tálcán kínál, kivéve a létezés értelmét. Olyan társadalom ez, ami elszigetelte magát a külső ingerektől, az áthatolhatatlan kupolákon kívül ismeretlen sivatag terül el. A társadalom eszmeisége szerint egy lélegeztetőgépre kötött csecsemő szintjén leledzik. A Jangok világa sem kivétel, náluk a hedonizmus, a lázadás erőltetett propagálásával iktatják ki a személyes felelősségvállalás és kezdeményezés szabadságát. Az ilyen módon „betört” személyiségnek az „idősebb” kor örökkévalósága marad, elvárások és célok nélküli létezés.

A könyv narrátorát a felszínes, unalomba fulladt élete ösztönzi a boldogság öntudatlan keresésére, hogy jelentőséget találjon a létezésének. (Karaktere „életszagú”, gyakran arcátlan viselkedése, hiúsága bosszantóvá válik, az olvasónak nem könnyű együttérezni azzal a hisztis, elkényeztetett lánnyal, aki pedig egyre drámaibb kísérleteket tesz, hogy éket verjen a társadalom önelégültségének, dekadenciájának falán.) Ezért csatlakozik ahhoz az expedícióhoz, amelynek tagjai valódi élményt és munkát keresve a zord sivatagba indulnak, hogy lerántsák a fátylat az „utópiát” megelőző emberi kultúráról. Ám egy hatalmas felhőszakadás – a sivatagban (!) – csap le rájuk. A narrátor itt meglepően költői nyelvre vált át, a szlengje a kupola-kaptár védernyője mögött marad: „A sivatag kivirult. Úgy tűnt a sziklák tűzben égnek, de ez hirtelen láng volt, a virágok szikrái. A kaktuszok egy éjszaka alatt megnőttek. A sziklák mélyén sekély medence alakult ki, gyorsan növe páfrányfélék zsúfolódtak össze a partján, szétálló csillagszerű szirmokkal, az eső után percek alatt kivirultak. A lezúduló víz szabadította fel őket. A homokban integetett a fű. A távolba néztem, és minden irányban lila és zöld, meg arany-sárga tobzódását láttam, nem holt selyem, üveg vagy acélszín szatén, hanem élő, zöld lélegzet.”

A főhősnek mégis sikerül eltévednie. A sivatag édeni állapota nem sokáig tartott, már megbánta, hogy eltávolodott a jármű útvonalát jelentő sínpályától: „Csak homok és még több villogó homok, és a közelgő naplemente horizontján az éj fekete rákollója. Ez volt a rámtörő abszurd és jeges pánik pillanata. Oxigén! Reggel ugyan megkaptam a szokásos négy tablettámat, ami holnapig kitart, de mi lesz utána? Azon gondolkodtam, megfordulok és követem a lábnymomat a homokon keresztül a sínpályáig. Ám a szél kis örvényeket kavarva eltüntette a lépteim nyomát. Felmásztam egy sziklaoromra, körülnéztem, csak lekoptatott dűnék szivárványos csillogását láttam. Aztán mégis mozgásra lettem figyelmes, kíváncsi voltam, ki a BORZASZTÓ SZŐRÖS HALÁL követett engem a sínpályától idáig? Aztán láttam, hogy magányos dolog, kisebb, mint bármi emberi ebben az arctalan sivatagban. A kisállat! Csodálatos! Biztosan követett és maga után hagyott hat friss mancsnyomot, amit most vissza fogok követni! A háziállatka a karomba ugrott, és szenvedélyesen megnyalta az orrom és a fülem. – Óh, OOMA – ziháltam – Okos, DERSIAN OOMA – Szőrmók testét karomba fészkelve megindultam a vágány felé. S persze, ekkor egy fergeteges homokviharnak kellett kezdődnie, nem igaz...?”

A vallás nem, ám témái felbukkannak a könyvben: a kvázi hallhatatlanság, a reinkarnáció, az „életszikra” fogalma nincs mélységében kidolgozva, bár végigkíséri a főhős sorsát a regényen. Amikor a narrátor a sivatagba kerül, ott megpróbál létrehozni egy Kertet, a puszta környezetben elég kihívást jelent neki, hogy kimozduljon a korábbi céltalan létezésből. Lee a könyvében elveti azt a lehetőséget, hogy a csillogó, ám kiszámítható és korlátozott élet nagyobb jelentőséggel bírhat bárminél. A műalkotás vagy az egész közösség csak akkor kap érzelmi telítettséget, ha küzdünk és kockáztatunk érte.

Nem egyszerű eldönteni erről a regényről, hogy a hetvenes évek korszelleméből kinőtt modern klasszikus, vagy egy hedonista felszín fényezett borítása alatt is korhadó szerkezetű, sekély történet valójában. Az én-elbeszélő és a kupolaváros populációjának erőteljes leírása nagyban segít az elbírálásban. A Don't Bite the Sun társadalmán különös amnézia uralkodik. Teljesen hiányoznak a történet idejére, helyére utaló nyomok, a narrátora is anonim. Ennek a világnak az alapítói – vagy a kvázi-robotok, akik ténylegesen irányítják – alapos munkával eltöröltek minden utalást a történelemre. Az emberiség utódain uralkodó örök carpe diem-életérzés kitörölte ez irányú érdeklődésüket. Bár ezt direkt-módon nem írja le a szerző, ám akad egy árulkodó mondat, amit a főhős a sivatagban talált kerámiatöredéken fedez fel: „Ne harapj a Napba, idegen. Megégeted a szádat!” Ezt a szörnyen közhelyes tanácsot követi Lee utópista társadalma: szélsőségektől mentes világot biztosít, elutasítja a tartós fájdalmat, a mély csalódást, a tartós szomorúságot, de a tartós örömet is elfeledte.

Az elbizonytalanodott kritikus választhat: egy rafináltan szerkesztett kiválósággal, vagy profán piaci lektűr termékkel akadt dolga? El kell ismernie, negyvenöt

éve Tanith Lee váteszi érzékenységgel előlegezte meg a legújabb kor fogyasztói társadalmának harsány tirádáit, a mindenek fölötti izgalom, a harsány érzékiség kultúráját, ahol még a szerelmet és a házasságot is kicserélhető árucikként kezelik, még az álomszobák képzelgése is csak a valóság morzsáinak rágcslálásához elegendőek. A Don't Bite the Sun minden kétértelműsége, lazasága ellenére megerősíti az ítézt, hogy soha nem szabad elfelejteni a világ „szobrászait”. Megünnepegni művészetüket, amit a társadalomnak nyújtanak, függetlenül attól, hogy aktualitásukat milyen hatalom és korszellem diktálja. A könyv Kasszandra-jóslat, a manapság liberális oldalról ajnározott nyugati életstílus kíméletlen satírja.

Virág

Térkép a képzelet világaihoz

Keserű József: *Lehetnek sárkányaid is. A fantáziavilágok építése mint kulturális gyakorlat* című kötetéről

Az elmúlt időszak eseményei, globális értelemben az emberiséget sújtó járványt, az egészségügy és a gazdaság krízisét, személyes életünkbe pedig bezártságot, bizonytalanságot és szorongást hoztak. A valóság, melyben élünk, sok tekintetben egy furcsa, átláthatatlan és épp folyamatban lévő disztópiára emlékeztet. A való élet stimulusok terén szegényessé vált, nem csoda tehát, hogy a vészterhes időkben megnőtt az igény arra, hogy elképzelt világokban megélt élményekkel gazdagodjunk. A fantasy és a sci-fi művek (könyvek, képregények, filmek, videojátékok) a virágkorukat élik. Logikus hozadéka ennek a ténynek az, hogy az említett műfajokról szóló irodalom- és kultúratudományi írások is megszaporodnak. A covid-járvány négy fal közé szorulva töltött időszakát sok alkotó igyekezett produktívan kitölteni. Keserű József 2021-ben, a Prae Kiadó gondozásában megjelent tanulmánykötete is bizonyos értelemben a rossz helyzetben született jó dolgok sorát bővíti.

Az itt bemutatott kötet előszavából megtudhatjuk, hogy a kényszernyugalom mellett a kollégák pozitív példája (H. Nagy Péter és sokan mások alkalmazták az alkotást, mint karanténtúlélési stratégiát) és az intézményi nyomás hívta életre ezt az alkotást. Hétévnyi kutatás már korábban publikált és frissen lejegyzett (eddig csupán fejben létező) írásai gyűródtak egy könyvvé, s megszületett a *Lehetnek sárkányaid is. A fantáziavilágok építése mint kulturális gyakorlat* című tanulmánykötet. Számunkra azonban az eredettörténetnél fontosabb, hogy mit nyerhet általa az olvasó. Mivel gazdagodhatunk az elolvasása által? Milyen tudáselemek bújnak meg a sárkányok mellett a könyv lapjai közt?

A tanulmánykötetekenél mindig szem előtt érdemes tartanunk a tényt, hogy elsődleges célközönsége azok a szakmabeliek, akik tudományos szinten foglalkoznak a témájával vagy a benne érintett szakterülettel. Emellett az olvasótábor fontos részét képezik azok a diákok – kezdő kutatók –, akik szakirodalomra vádásznak aktuális dolgozatuk megírásához. Az ilyen kötetek tudománynépszerűsítő funkciója, s ezáltal hétköznapi tudásszomj vagy a téma iránti hobbi szintű

érdeklődés hajtotta olvasók csoportja csupán a harmadik helyre szorul. Bár némi háttérismeret nem árt a kötet értő olvasásához, nyelvezete és fogalmazásmódja érthetővé teszi a benne megfogalmazott gondolatokat a laikus befogadók számára is.

A mű már a felütésében kifejti, hogy a képzelőerő hétköznapi életünk részét képezi és a segítségével létrehozott világok számos pozitív hozadékkal rendelkeznek. A fiktív világok lehetőséget nyújtanak új tapasztalatok megélésére, valamint hatással vannak a gondolkodásmódunkra és cselekedeteinkre is. Alapjellegüket tekintve már létmódjuk is izgalmas. Mindig medializáltak, azaz valamilyen hordozón (médiumon) keresztül jutnak el befogadóikhoz. Érdekesség az itt bemutatott kötet egészével kapcsolatban, hogy a jelenkori irodalomelméleti hagyománnyal szembemenve nem osztja az irodalom elsődlegességének gondolatát. Nem kezeli primér médiumként, hanem rangsorolás helyett azt vizsgálja, milyen kölcsönhatás figyelhető meg az egyes közvetítők közt. Irodalmi művek, filmek, videojátékok, szerepjátékok kapcsán is tematizálódik a kötetben a fiktív világok kérdésköre.

A könyv szerkezeti tagoltsága letisztult. Tizenegy fejezet rendeződik benne három tematikailag különválasztható szakaszba. Lényegében az első a világépítés alapkérdéseivel foglalkozik (*Világok*), a második az elképzelt világok által aktivizált gyakorlatokkal (*Praxisok*), míg a harmadik főfejezet a politika és a fiktív világok kapcsolatát próbálja körüljárni (*Politikák*). A továbbiakban röviden bemutatom, milyen altémákkal és elemzett vagy megemlített művekkel találkozhat az olvasó a tanulmánykötet olvasása közben.

Az első szakasz befogadásánál érdemes pár dolgot észben tartani. Bár a könyvben kimondásra kerül, hogy nem meglepő módon, a terjedelem túlzó méretének elkerülése érdekében, a teljesség igénye nélkül íródott, érdemes olvasás előtt felkészülni arra, hogy ezt kompenzálандó az első szakasz kimondottan leíró jelleű és tudásanyag tekintetében töményre sikeredett. Sok és sokféle apróbb téma villan meg benne, de mélyebben nem merülünk bele egyikbe sem. Az elképzelt világok építése tematikus gazdagságának bemutatása a cél, de elméletek és érdekességek olyan széles spektrumát próbálja felölelni, hogy olvasóként nagyon kell figyelni, ne vesszünk el a részletekben. Érdemes szüneteket tartani az olvasásban és teret hagyni a befogadott információ feldolgozására.

Témák garmadája vonul fel itt. Egyebek mellett olyanok, mint a „világ” szó értelmezése a fantasy és sci-fi tükrében, az otthonosság kérdésköre, a valós világ és az elképzelt világ viszonya, a világok kidolgozottságának fontossága, a térbeli és időbeli kiterjedés jelentősége, a piac befolyása a franchise-ok alakulására, a dizájn, az esztétikai élmény, konzisztencia kérdése, stb.

Érdekesség, hogy a képregények témája is megvillan. A DC- és a Marvel-univerzum kapcsán kitér az omniverzum témakörére is. A nagy franchise-ok, főleg, ha többszerzősek, gyakran újraértelmezésre, új történetváltozatok kialakí-

tására (reboot/retcon) szorúlnak. Az omniverzum egy olyan világ, ahol az összes változat egyforma mértékben érvényes.

Bár ez a tanulmánykötet nem tekinti céljának műfajelméleti kérdések feszegetését és a történelmi bemutatót, azért ezekből is akad az első részben. Például a *Star Wars* mint űrfantasyt mutatja be, mert a hagyományos sci-fi szemlélet alapján nem illik bele a science fiction műfajába, mivel sok eleme szembemegy azzal, amit a mai tudományos látásmód hihetőként könyvelhet el. A Tatuin két napja (azáltal, hogy ilyen közel helyezkednek el egymáshoz), ellehetetlenítenék az ottani életet, illetve a lézerkardok működése is ellentmond a fizika törvényeinek.

Ebben a részben a magyar fantasyvilágok (M.A.G.U.S. és Káosz világa) rövid, de annál részletgazdagabb történetét, jellemzését is megtalálhatjuk. Sőt még Jan van den Boomen (Gáspár Péter) *Tűzön, vízen, árnyékban* című regényének elemzése is idefért. Az ezredforduló utáni magyar fantasy alakulása került bemutatásra a regény konkrét példáján keresztül.

Persze egyéb regények egy-egy jellegzetes vonásra kiélezett minielemezései is helyet kaptak. Egyebek mellett Moskát Anita – *Horgonyhelyében* a világépítés és leépítés toposza került fókuszba; Ray Bradbury – *A száműzöttek* című novellája kapcsán a képzelet és a tudományos gondolkodás közti feszültséget mutatta be, míg Susanna Clarke: *Piranesi*-je azért vált érdekessé, mert fiktív világa valójában egyetlen ház.

A második szakasz már gyakorlatorientáltabb. Vegyíti az elméleti és a konkrét művek elemzését magába foglaló szakaszokat. Mindegyik alfejezetében egy-egy olyan gyakorlatot (ahogy a cím nevezi, praxist) jár körül, melyek az elképzelt világok kapcsán kulcsfontosságúak. Az elképzelt világok alkotása és befogadása hozza magával ezeket a tevékenységeket.

Ilyen a térképezés is. Tudjuk, hogy a térképek sokféle műfaj alkotásaiban megjelenhetnek, de kiváltképpen igaz, hogy manapság a fantasy védjegyévé váltak. Egyáltalán nem egyszerű jelenségek. A térképezés során nem csupán reprezentálunk egy teret, hanem belefoglalhatunk információt az alkotója szándékairól, valamint világteremtő aktivitás is egyben. A fiktív világok térképei több szempontból is fontosak, például, hogy követni tudjuk a küldetés útvonalát, a tér megismerésének (belakásának) fontos eszköze, érzékelteti a világ monumentalitását, és megvillanthat a szövegben nem is szereplő részleteket. A térkép nézegetése szünetet iktathat az olvasásba, és vizuális megformáltsága is növelheti az élményt.

A térkép hasonlíthat valós terekre, mint Mark Lawrence: *Széthullott birodalom* című trilógiájában, melynek világa feltűnően hajaz a miénkre. (A spoilerek elkerülése végett, csak annyit árulok el, hogy a hasonlatosság korántsem véletlen a regényhármás története tükrében.) A térképek időbeli vonatkozása is érdekes lehet. A tanulmánykötet példaként hozza fel *A Gyűrűk Ura* és a *A szilmarilok*

térképei közti különbségekből kiolvasható történelmi változást. A *Trónok harca* sorozatának főcímdala alatt mozgás közben figyelhető meg ez a fajta változás. Persze, Ynev (M.A.G.U.S. világa) sem mentes ettől. A faji sokszínűségből kifolyólag rendszeresen kirobbanó háborúk miatt folytonos átalakulásban van.

A térképek különleges funkciói között szerepelnek az olvasók által értelmezés vagy tájékozódás céljából rajzolt, azaz az ún. metatextuális térképek (ezek a „lapozgató” könyveknél különösen hasznosak). Emellett a könyvbéli térképek jól tükrözhetik, mennyire klisékkel teli az adott mű (ha túl átlagos a külleme, érdemes gyanakodni). Említésre kerültek valódi különlegességek, mint a Tekergők térképe vagy Terry Pratchett *Korongvilágának* térképe (az óriásteknős hátán álló négy elefánt tartja a Korongvilágot).

A jelenlét praxisai nem a jelentésképzés, hanem az élmény átélése szempontjából fontosak. Ide tartozik a hangulat. Ezt mindig valamilyen médium közvetíti és maga a közvetítő milyensége befolyásolja. Például a videojátékoknál a hangulatkeltés vizuális és auditív komponensei is fontosak, szemben a regénnyel. Természetesen a nyelvvel is lehet hangulatot teremteni, egy jó leírás vagy egy-egy kimondottan az adott világra jellemző nyelvi fordulat csodákra képes. A nosztalgia-faktor is tematizálódik a tanulmánykötetben.

A belemerülés (immerzió) tudatállapotában hajlamosak vagyunk megfeledkezni a közvetítő médiumról, sőt a külvilágról is. Ezekben a pillanatokban nem érezzük másodlagos világnak a fantasyét. Technológia fejlődése (pl. VR) új szintekre emeli a belemerülés praxisát.

A térképezés, a jelenlét praxisai és az immerzió után végül, de nem utolsó sorban a transzmediális világokról is szó esik a kötet második szakaszában. Ezek olyan fiktív világok, melyek szimultán léteznek több médium formájában is. A *Star Wars* tipikus példája mellett a kötet részletesen elemzi *A tűz és jég dala* világát ilyen szempontból.

A harmadik szakasz határozottan a legélvezetesebb. Elemzőközpontú, azaz konkrét műveken mutatja be a felvázolt elméleteket. Ily módon izgalmasan prezentálja, hogy „a fantasy nemcsak szöveg, de olyan kulturális gyakorlat is, amelynek politikai tétje is van”.

Az ún. „radikális fantasy”, mely sok tekintetben szembemegy a konzervatív fantasy hagyományaival, gyakorta reflektál társadalmi problémákra és szembesít tabukkal, mint a rasszizmus, a diszkrimináció, az idegenség, a rabszolgaság stb. Az elképzelt világok rendelkeznek ideológiai dimenzióval is, mely magába foglalja a való világból átemelt és átalakított elemeket. Felhívhatja ezáltal a figyelmet a mi világunkban lévő problémákra. A képzeletbeli világokról való elmélkedés hozadéka lehet, hogy kimozdít a komfortzónánkból és új szempontokból láttathatja az ismert dolgokat.

A tanulmánykötet Nora K. Jemisin Hugo-díjas, *A megtört föld* című trilógiáján keresztül azt mutatja be, hogy a fantasy azért tekinthető politikai műfajnak, mert

rámutat arra, hogy a berögzült dolgok megkérdőjelezhetőek. Még a régi, szinte kőbe vésett hagyományok is csupán mesterségesen létrehozottak. Ez a hozzáállás változást okozhat a befogadóban a saját világunk mítoszaival, intézményeivel szemben.

A fiktív világok tanulmányozása a kultúrák közti kölcsönviszonyokra is felhívhatja a figyelmet. Ursula K. Le Guin: *A sötétség balkeze* című sci-fi regénye emlékeztet bennünket a kultúra változékony jellegére s hogy miként gazdagíthatja az egyént a nyitottság az ismeretlen irányába. Genly Ai, a könyv főhőse egy idegen faj képviselőihez érkezik saját népe követeként. A Gethen bolygón olyan furcsaságokkal szembesül, melyek összeegyeztethetetlenek egész gondolkodásmódjával. Az emberek alapjáraton oppozíciókban fogják fel a világot (nő-férfi, állat-ember), ám erre a getheniek esetében nincs lehetőség. Az ottani lények ugyanis sokáig nem telenek és küllemük emberi alapvonásaiba állati elemek is vegyülnek. Kimondottan izgalmas az a folyamat, ahogy a követ elkezd egyénekként látni az új faj tagjait és lassanként nem a különbözőségekre fókuszálva megtalálja a kulturális közeledés lehetőségét.

Moskát Anita *Irha és bőr* című műve kapcsán kifejtésre került az a gondolat is, hogy vajon lehetséges-e más fajú egyedek lelkébe belelátni. A tanulmánykötetben kifejtésre kerül, hogy a jelenkori filozófia és kultúraelmélet berkeiben egyre inkább elfogadottá válik az a nézet, hogy az állatoknak is van kultúrájuk azáltal, hogy bizonyos fajok rendelkeznek nyelvvel, képesek az eszközhasználatra és a tanulásra. Az elemzett alkotásban az állatok különleges helyzetbe kerülnek: emberszerű lényekké változtak (fajzatok), és ilyen alakban kell megtalálniuk a boldogulást, azaz a helyüket a társadalomban. E egyedi regény kapcsán nem csak az állati létmód kerül górcső alá, hanem felvet olyan kérdéseket is, hogy mi teszi az embert emberré. A rabszolgaság, az idegenségtapasztalat, a marginális kultúra (kisebbség) elnyomása és az önazonosság kifejlődésének folyamata is az *Irha és bőr* fontos témái között szerepel.

Nem meglepő, hogy a fantasy egyik legtipikusabb faja sem maradt ki a kötetből. A tanulmánykötet harmadik szakaszának utolsó minifejezete az orkok természetét járja körül. *A Gyűrűk Urában* és a *Warcraft* világában fellelhető orkok sajátosságainak összehasonlítása útján levezetésre kerül, hogy hogyan váltak a gonosz megtestesítőiből az idők folyamán emberi tulajdonságokat sem mellőző, környezetüket óvó kreatúrákká, miként lágyultak ezek a különleges lények.

A jelen recenzióban bemutatott tanulmánykötet a fantasy- és sci-fi-kutatás olyan aspektusait, elemzési szempontjait vázolja fel, melyek új ötleteket generálhatnak. A kötetbe foglalt bőséges ismeretanyag termékenyen hathat a populáris művészet kutatóinak munkásságára. Emellett a *Lehetnek sárkányaid is* nem elhanyagolható erénye az sem, hogy felkelti az érdeklődést említésre érdemes, valami oknál fogva egyedinek, különlegesnek számító művek iránt. Mondhatjuk úgy is, hogy az érdeklődés felkeltése a szuperereje.

Végső konklúzió gyanánt pedig megállapítható, hogy valóban érdemes megfogadnunk a kötet legfontosabb üzenetét: olvassunk sok fantasyt meg sci-fit, barangoljunk fiktív tereikben, mert gazdagíthatják az életünket azáltal, hogy önmagunkat és saját világunkat árnyaltabban általuk ismerhetjük meg.

Holt-tenger

Indexlakk

– Jé, de csecse! Mutasd csak!

Kolléganőm egészen lázba jött, ahogy szakértő szemmel az ujjaimat vizsgálta. Semmi kivetnivalót nem talált abban, hogy körmeim élénk narancsszínben pompáznak. Pedig a munkahelyünk konzervatív főnöksége köztudottan nem nézi jó szemmel az ilyesmit.

– Nahát! Megáll az ész! Épp olyan, mint a kocsim indexlámpája! Ezer éve kiment a divatból. Hol szerezted?

Jó, hogy el nem ájultam ekkora dicséret hallatán. Most meséljem el neki, hogyan jutottam ilyen özönvíz előtti unikumhoz?

– A férjemtől kaptam. Ajándékba hozta Lengyelországból.

– Ugyan már, ne etess! Soha az életben nem hozott neked semmit a külföldi útjairól! Mi ütött belé, talán büntudata volt?

– A szükség vitte rá – mosolyogtam sejtelmesen. – A szükség nagy úr.

Bizony az, főleg, ha valaki egy autóbuszra való nyűgös gyerekkel a nyakán azt tapasztalja, hogy nem működik a jobb első irányjelzője. A célállomás még messze van, az utasok biztonsága pedig első helyen áll a fontossági sorrendben. Mit tehet egy vezető hasonló helyzetben? Nagy ügyel-bajjal szétszereli az átkozott lámpát, lapátkezeivel kiszedi belőle a rendetlenkedő izzót, ami olyan szűk helyre van bepattintva, hogy a hozzáférés sebészi ügyességet igényel, aztán megpróbálja helyettesíteni. De mivel, ha nincs tartalék? Nosza, nyomás a benzinkútra, szervízbe, szaküzletbe, márkaboltba, bárhova, csak ne húzzuk itt az időt, mert a kölykök fáradtak, szomjasak, éhesek. Néptáncsoportról van szó, holnap reggel fellépésük van Poznanban, sietniük kell, ha nem szeretnék lekésni. Húszas égő nem kapható sehol. Illetve akad, de az fehér, az indexlámpa meg közismerten narancssárga. A fene egye meg azt is, aki kitalálta! Két lehetőség adódik: vagy a lámpaüveg színes, vagy az izzó. A plexiből készült dekli viszont áttetsző, akárhogy is nézzük. Mese nincs, színes égő kell, de sürgősen. A párom tanácsalankodik egy sort, aztán eszébe jut, mit csináltam tavaly karácsonykor a maradék körömlakkokkal. Egy közönséges befőttesüveget mázoltam be Tiffany-stílusban, és mécesst tettem bele. Nagyon szépen világított. Felderül az arca, meg sem áll a legközelebbi drogériáig, ahol előre tolakodik a sorban, és narancssárga körömlakkot követel akkora hév-

vel, mintha az élete múlna rajta. Hogyisne, hiszen böhömnagy járműve a tilosban vesztegel, de az eladólány ezt nem tudja. Csodálkozva néz rá.

– A narancs már nem divatos. Vigyen inkább lilát, rózsaszínűt, gyöngyházfényűt a kedvesének. Meglátja, örülni fog neki...

Az összevont szemöldök, a semmi jót nem ígérő türelmetlen arckifejezés meggyőzi, hogy itt nincs helye divat-szaktanácsadásnak, elkotródik hát, hogy felkutatssa a legnarancsszínűbb narancssárga terméket. Ezeket már a raktár hátuljában tartják, ezért beletelik néhány percbe, mire talál egyet.

– Megfelel?

Férfjem úgy kapja ki a kezéből, mint szomjas vándor a vizespalackot. Aprópénzt szór a pultra, sokkal többet, mint a leszállított vacak ára. Már siet is kifelé, de a nő még utána kiált.

– Hé, uram! Ez a lakk akciós, mivel már lejárt a szavatossága. Ajándék is jár hozzá, egy csomag dekorációs minimatrixa, amit a körömre kell ragasztani...

Vissza se fordul, csak morog valamit, hogy hova ragassza a hölgy a matricákat, de az szerencsére nem érti. Áll a kassza mögött, és hitetlenkedve csóválja a fejét. Istenem, miféle alakok vannak, szabadon futkosnak a világban, alig érthetően beszélik a nyelvet, és ölni is képesek lennének egy üveg félig beszáradt körömlakkért. Vállat von, aztán tenyerébe söpri a busás borraivalót.

A festék gyorsan szárad, és láss csodát, a lámpa tökéletesen működik. Ki tudja, meddig, senkit sem érdekel, csak ezt az utat bírja ki valahogy.

Egy hét telt el, mire véletlenül rábukkantam a mosásra szánt nadrág farzsebében. Rákérdeztem, mit keres itt ez a szokatlan holmi?

– Vidd a francba, látni sem akarom. Megszolgáltad az árát, már nincs rá szükségem – jött a válasz.

Aznap este diszkréten félrevonultam, hogy szokatlan színbe borítsam gondosan ápolt körmeimet. Hát, szó se róla, az indexlámpa biztosan nagyobb sikert aratott.

Csak hullamerev erdő

hazudni tudok csak
de azt legalább hitelesen
nem azért mondom ezt
mert igazságot szeretnék eladni neked
úgy hogy nem vagyok tisztában veled
vagy mert tényleg át akarnálak verni
egyszerűen erre születtem
a hazugság fosszília
most még apró és jelentéktelen
de arra fogsz emlékezni legjobban

amikor arról írok hogy tűzbe
nyúltam és a lángok éhesek voltak
éhesebbek mint egy afrikai falu lakói
és hogy engem faltak
és hogy szőrszálaim attól kezdve
csak hullamerev erdő
amiben most is bolyongok
nincs levegő csak korom
elhiszed-e nekem hogy
ez valóban megtörtént

belegondolsz-e hogy mit jelent
a láng a tűzben és hogy mit jelent
a láng ha leírom
ha jól megnézed hasonló a kettő
a tűzhöz égés kell az íráshoz szellem
mindkettő földhözragadt igazság
és baljós előjel

Nátha

ciános ajkakkal csókoltak a tolvajok
nem vittek el semmit csak a tisztaságot
a mosatlan szennyest a hófehér
csempék kellemetlenül baráti öleléséből

gyöngéden rakták odébb tincseidet
hogyma sima bőrdhöz férjenek
az orruk csiklandozott míg aludtál
de csak a lábad rándult meg néha
nem sejtetted hogy miért

különös ez az álom – így töprengtél
és az olajos kezek már egész testedet simogatták
tested minden dombján és völgyén keresztülváltak
míg meggyvörös ajkukkal szádhhoz nem értek
lilán lüktetett a szív morzenyelvén és hanyagul
nyílt résnyire hogy beengedje a mérget

ennyi volt – nyögte belőled a félálom
és a tolvajok zsebükben a tisztasággal
kirepültek a nyitva felejtett ablakon
ami megkeserítette másnapod;
ezelőtt sosem kellett náthásan meghalnod

a legszebb emlékem róla

nem egy szicíliai faluban voltunk,
és nem is párizs egy külvárosi utcáján,
sem a kaliforniai tengerparton,
hanem egy történelmi városban,
aminek a közepét átszeli a duna,
és vele együtt a határ is.
ha átmész a hídon,
akkor már egy másik országban vagy,
tehát ez igazából két kisváros,
az egyikben élek, a másikba alig járok,
szinte nem is ismerem.
nem tudom már, hogy miről beszéltünk,
csak hogy egyáltalán nem szorongtam,
a beszéd amúgy is csak aláfestés volt,
teljesen másodlagos,
mint a rádióban szóló dal, miközben a fődíjért pókerezve
az utolsó körben megfordítják a lapokat,
jelentéktelen volt,
mint az elnök újévi ünnepi köszöntőjének közvetítésében
a siketek és nagyothallók számára a jelbeszéd,
miközben az erkélyen szexelsz a tűzijáték füstjében,
és nem vagy siket és nagyothalló.
spontán függvényeinkkel
átmentünk a másik városba,
senki sem ismert,
mindenki valahonnan jött,
mi valahová mentünk,
mintha az egész csak a mi ártatlan díszletünk lett volna,
aminek jól áll a kora ősz.
más egy xy intervallumon belül behatárolható,
kb. tudom, hogy mit várhatok tőle, és nem nagyon tud meglepni,
te viszont egyáltalán nem vagy kiszámítható,
ilyen meg hasonló faszágokat mondhattam,

betértünk egy tipikus kocsmába,
ahol rekedt hangja van a pultosnak,
minden nevetségesen olcsónak tűnt,
ittunk egy kávét,
feketén, cukor nélkül,
meg egy unicumot,
meg talán még egy unicumot,
nem tudom, miről beszéltünk,
csak hogy sokat nevettünk,
mindenki úgy nézett ránk, mint akik nem illenek bele a képbe,
kiültünk a fehér műanyag székekre,
élveztük, ahogy nem illünk bele a képbe,
olyan volt, mintha egy történelmi város közepét átszelő folyó volnánk,
ami egyben egy két ország közötti határ is, ami két kisvárosra szakítja,
miközben mi vagyunk maga a történelmi város is.
elindultunk, csak úgy, egy irányba,
ahol annyi minden várt még ránk,
nem beszéltünk semmiről,
piros szél fújt,
ami akkor még sárga volt, de átszínezte az idő,
a vállammal nekimenve finoman meglöktem,
egy kicsit kilengve rám nézett,
mint egy szikrázva szétporladó
sínkavics a mozdonykerék alatt,
aztán egy picit nagyobb lendülettel ő közelített felém.

Kompozíció 5

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei

Szeptember 21-én elhunyt Takáts Emőd, a Komáromi Jókai Színház volt igazgatója, rendezője, a Komáromi Jókai Színház örökös tagja. Rendezői munkája során főleg a kortárs szerzők darabjait részesítette előnyben, és általában a realista rendezői eljárásokat alkalmazta. Sok szlovákiai magyar szerző és szlovák drámaíró művét állította színpadra. Őszinte részvétünket fejezzük ki a családnak, nyugodjon békében!

*

Ünnepélyes keretek között vehette át szeptember 25-én Balázs F. Attila a Camaiore Francesco Belluomini nemzetközi díjat Olaszországban, amellyel a múltban olyan személyiségeket tiszteltek meg, mint Jevtusenko, Lawrence Ferlinghetti, Seamus Heaney, Karol Wojtyła, Ernesto Cardenal, Alda Merini, Bernard Noël, Ana Blandiana és sokan mások.

*

Szlovákiai Civil Becsületrend-díjban részesült Hodossy Gyula, a SZMÍT elnöke. A Szlovákiai Civil Becsületrend Polgári Társulás hetedik alkalommal adta át a rangos elismerést október 8-án, ezúttal a komáromi Kultúrpalota dísztermében Stirber Lajos komáromi pedagógusnak, karnagynak és Hodossy Gyula dunaszerdahelyi irodalmárnak, lapszerkesztőnek, kiadónak. A SZMÍT elnökét a Katedra folyóirat szerkesztősége javasolta díjazásra szerteágazó tevékenysége és a szlovákiai magyar irodalom népszerűsítése érdekében tett munkásságáért. A SZMÍT elnöke a díjátadón köszönő beszédében kijelentette, hogy az elismerés mindazoké, akiket a pályája során a hatalom urainak acsarkodásai ellenére is maga mellett tudhatott, s mindig tudták, hogy mi a valódi érték ebben az „összezavarodott világban”.

*

A Magyar Nemzetörtség „Török István” Győr-Moson-Sopron Megyei Szövetség megalakulásának 15. évfordulójáról emlékeztek meg október 9-én a győri Városháza rendezvénytermében. A hazaszeretetre és magyarságtudatra nevelés és a hagyományörzés is a szövetség céljai közt szerepel. A szövetség kiemelten odafigyel a példát mutató határon túli magyarokra is, elismerik az elkötelezettségüket. Az idei kitüntetettek közt négy felvidéki volt: Falath Zsuzsanna muzeológus, történész, Dunajszky Géza író, publicista, tanár, Csáky Pál mérnök, politikus, író, Mihályi Molnár László költő, publicista, tanár.

*

A Magyarország Felfedezése Alapítvány „Karanténba zárt életek” címmel meghirdetett szociográfiai pályázatra beérkezett pályaműveket a szakmai zsűri elbírálta, és Lampl Zsuzsanna megosztott első díjban részesült *Élet a hűtön kívül* című szociográfiai novellájával. A díjazottnak gratulálunk!

E SZÁMUNK SZERZŐI

Aich Péter (Pozsony, 1942): költő, prózaíró, szerkesztő, tankönyvszerző. Mosonmagyaróváron él. A Pozsonyi Casino alapító tagja.

Bódi Péter (Miskolc, 1991): író. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötetei: *Hype* (regény, 2021), *Engedetlenség* (regény, 2018).

Bodnár Gyula (Királyhalmec, 1948): költő, műfordító, újságíró. Nagymenyen él. Legutóbbi kötete: *Érkezés Aritmiából* (versek, 2020).

Csáky Pál (Ipolság, 1956): író, politikus. Pozsonyban él. Legutóbbi kötetei: *Volt egyszer egy forradalom* (2019), *Otthonunk, Európa* (2018).

Csibrányi Zoltán (Dunaszerdahely, 1978): esszéíró, publicista. Dunaszerdahelyen él.

Fiala Ilona (Kalász, 1956): nyugdíjas, újságíró.

Gyürky Katalin (Balmazújváros, 1976): irodalomtörténész, színikritikus, műfordító. Debrecenben él. Dosztojevszkij művészetéből doktort, fő kutatási területe a klasszikus és kortárs orosz próza.

Forrest Hamer (Goldboro, USA, 1956): amerikai költő, pszichológus, egyetemi oktató.

Holczer Dávid (Pécs, 2005): költő, gimnazista. Berzencén él.

Juhász Kornélia (Galánta, 1990): költő, prózaíró. Komáromban él.

Dr. Kiss László (Ipolság, 1950): orvos, író, orvostörténész. Turczel Lajos-díjas.

Kopriva Nikolett (Munkács, 1996): költő, író. Szegeden él. Kötete: *Amire csak a fák emlékeznek* (versek, 2020).

Kovács Balázs (Pozsony, 1996): költő. Komáromban él.

Márton Ágnes (Ózd, 1965): író, költő, műfordító, az Ofi Press és a One Hand Clapping szerkesztője, a Royal Society of Arts tagja. Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban jelentek meg főbb kötetei.

Peter Milčák (1966) szlovák költő, könyvkiadó, publicista és műfordító. Lőcsén él, a helyi képtár kurátora.

Miriam Neiger-Fleischmann (Komárom, Csehszlovákia, 1948): költő, festőművész. Jeruzsálemben él. Magyar nyelven megjelent kötete: *Száműzetés* (versek, Zalaba Zsuzsa fordításai, 2013).

N. Juhász Tamás (Komárom, 1993): kritikus, újságíró. Komáromban él. Hamarosan megjelenő könyve: *A terror univerzumai* (tanulmányok).

Pál Dániel Levente (Budapest, 1982): költő, prózaíró, műfordító, szerkesztő, a Fővárosi Nagycirkusz dramaturgja. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Az ember nyolcadik kerülete* (regény).

Ravasz József (Apáczaszakállas, 1942): költő, szerkesztő, romológus. Dunaszerdahelyen él. Legutóbbi kötete: *A csoda én magam vagyok* (magyar-szlovák nyelvű életrajzi regény, 2019).

Szabados Attila (Debrecen, 1999): költő, egyetemi hallgató. Kisvárdán és Budapesten él.

Száraz Pál (Nagysurány, 1954): író, költő, kritikus. Nagyfödémesen él.

Tóth N. Katalin (Zselíz 1975) prózaíró. Jelenleg biztonsági őrként dolgozik. Sárón él.

Vasi Szabó János (Szombathely, 1965): író, kritikus. Legutóbbi kötetei: *Dentaku* (novellák, 2020), *Meseregény* (Szabó Mártonnal közösen, 2020).

Végh Zsoldos Péter (Érsekújvár, 1952) műfordító. Angol, spanyol és portugál költőket, írókat fordít magyar és szlovák nyelvre. Pozsonyban él. Legutóbbi kötete: *A tenger sós kenete, Kanári-szigeteki költők antológiája* (versfordítások, 2020).

Z. Németh István (Komárom, 1969): költő, író. Csicsón él. Forbáth Imre- és Simkó Tibor-díjas. Legutóbbi kötete: *Csipetnyi fény* (versek, 2019), *Tejfehér köd* (novellák, 2020).

Zsigmond Elemír (Vajka, 1949): nyugdíjas. Dénesdorcsmisérden él. Prózát ír.

Zsirai László (Sopron, 1956): költő, író, publicista, irodalmi szerkesztő. Budapesten él. 2018-ban Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült. Legutóbbi kötete: *Húséggel mért időben* (válogatott és új versek, 2020).